МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

САЄНКО Галина Юріївна

УДК 343.137.9 (477)

ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза;
оперативно-розшукова діяльність

Дисертація
на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник –
ПИСЬМЕННИЙ Дмитро Петрович,
кандидат юридичних наук,
професор, заслужений юрист України

Київ – 2017

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ ……... 3

ВСТУП …… 4

РОЗДІЛ 1. Загальна характеристика кримінального провадження на підставі угод
1.1 Стан наукового дослідження та історичний розвиток кримінального провадження на підставі угод в Україні…… 14
1.2 Юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод …… 37
1.3 Правова природа, підстави та умови угоди в кримінальному процесі …… 52
Висновки до Розділу 1 …… 68

РОЗДІЛ 2. Укладення угод у кримінальному процесі
2.1 Види угод у кримінальному процесі: загальна характеристика ……... 70
2.2 Зміст, наслідки укладення угоди про примирення...…….. 86
2.3 Зміст, наслідки укладення угоди про визнання винуватості...…….. 106
Висновки до Розділу 2 …… 129

РОЗДІЛ 3. Процесуальний порядок судового провадження на підставі угоди
3.1 Порядок судового провадження на підставі угоди……...…….. 130
3.2 Вимоги до вироку суду, що ухвалюється на підставі угоди ……. 153
3.3 Процесуальні наслідки невиконання угоди для підозрюваного, обвинуваченого…… 176
Висновки до Розділу 3 …… 194

ВИСНОВКИ ……... 196

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ …….. 201

ДОДАТКИ ……... 230

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ВСУ – Верховний Суд України

ПВСУ – Пленум Верховного Суду України

ПВССУ – Пленум Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

Конституція – Конституція України

КК – Кримінальний кодекс України 2001 року

КК 1960 р. – Кримінальний кодекс України 1960 року

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс України

КПК 1960 р. – Кримінально-процесуальний кодекс України 1960 року

КАС – Кодекс Адміністративного судочинства України

КСУ – Конституційний Суд України

ЦК – Цивільний кодекс України

ЦПК – Цивільний процесуальний кодекс України

ЄС – Європейське Співтовариство

Конвенція – Європейська конвенція про захист прав людини і основоположних свобод

п. – пункт (пункти)

пп. – підпункт (підпункти)

ст. – стаття (статті)

ВСТУП

Актуальність теми. Одним із першочергових завдань кримінального провадження, які визначені у ст. 2 КПК України, є захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження.

Реалізація зазначених завдань, поза сумнівом, була б неможливою без реформування вітчизняного кримінального процесуального законодавства, що пов'язане з вдосконаленням процесуальної форми та впровадженням міжнародних стандартів судочинства у правову систему України. Зокрема, це сприяє вільному доступу кожної особи до правосуддя, скороченню строків розгляду кримінальних проваджень, зменшенню навантаження на суддів місцевих загальних судів.

Для вітчизняного кримінального судочинства інститут кримінального провадження на підставі угод є нововведенням, оскільки він свідчить про відхід кримінальної політики держави від виключно каральної реакції на вчинене кримінальне правопорушення та розширення диспозитивності кримінального провадження.

Цей інститут кримінального процесуального права спрямований на виконання Рекомендації № 6R(87)18 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Стосовно спрощення кримінального правосуддя».

Провадження на підставі угод сприяє забезпеченню інтересів сторін кримінального провадження, розвантажує сторони від тягаря довготривалих досудових та судових процесів. Така особливість інституту кримінального провадження на підставі угод посприяла його швидкому застосуванню на практиці, оскільки це є альтернативним способом вирішення кримінально-правових конфліктів шляхом домовленостей між підозрюваним чи обвинуваченим і прокурором або потерпілим.

Аналіз судової практики за 2013–2016 рр. свідчить про позитивну практику застосування домовленостей сторонами у кримінальному провадженні як про примирення, так і про визнання винуватості.

Так, зокрема, із 109,1 тис. постановлених вироків у 2013 р. – 25,6 тис. на підставі угод, а саме: 10 233 угод про примирення, а 9 149 угод про визнання винуватості; у 2014 р. – з 100,7 тис. постановлених вироків – 23,3 тис. на підставі угод, з них 9,7 тис. – угоди про примирення та 13,6 тис. – про визнання винуватості; у 2015 р. – з 95,1 тис. постановлених вироків – 18,6 тис. на підставі угод, із них 9 тис. – угоди про примирення, а 9,6 тис. – про визнання винуватості; у 2016 р. з 79,4 тис. постановлених вироків – 15,1 тис. на підставі угод, із них 7,8 тис. угоди про примирення та 7,3 тис. угод про визнання винуватості.[1]

Разом із тим слід зазначити, що під час здійснення провадження на підставі угод у досудовому розслідуванні та судовому провадженні виявлено ряд проблемних питань, що потребують свого наукового аналізу та нормативного врегулювання.

Деякі питання провадження на підставі угод досліджували у своїх працях такі вітчизняні науковці, як: Ю. П. Аленін, О. В. Баулін, В. І. Бояров, В. М. Верещак, Г. П. Власова, М. Й. Вільгушинський, Ю. М. Грошевий, Ю. М. Дьомін, Н. А. Орловська, О. П. Кучинська, В. Т. Нор, Д. П. Письменний, Л. Д. Удалова, М. І. Хавронюк. Особливості здійснення спрощеного судового процесу взагалі, а також під час укладання угоди про примирення або про визнання винуватості аналізувалися такими вченими, як: В. І. Галаган, О. В. Капліна, Л. М. Лобойко, П. В. Пушкар, М. А. Погорецький, Г. П. Середа, В. І. Теремецький, В. М. Тертишник, О. Ю. Татаров, І. А. Тітко, Д. В. Філін, С. С. Чернявський, В. А. Шкелебей, О. В. Шпотаківська, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, О. Г. Яновська та ін.

В умовах реалізації положень КПК України проблематиці провадження на підставі угод присвячено окремі дисертаційні роботи: Є. В. Повзик «Правові наслідки визнання підозрюваним, обвинуваченим своєї вини: порівняльно-правове дослідження» (2013 р.); О. О. Леляк «Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України» (2015 р.); Р. В. Новак «Кримінальне провадження на підставі угод в Україні» (2015 р.); О. В. Стратій «Психолого-правові особливості кримінального провадження на підставі угод» (2015 р.). Проте у названих наукових

[1] Офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ http://sc.gov.ua/

працях не повною мірою знайшли своє висвітлення питання доказування події кримінального правопорушення, безумовного визнання винуватості особою та обрання міри покарання сторонами, призначення остаточного покарання за вироком суду, скасування вироку суду на підставі угоди у разі її невиконання.

У зв'язку із зазначеними обставинами виникає необхідність комплексного дослідження провадження на підставі угод у кримінальному судочинстві, що й зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та визначило основні його напрями.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Стратегії національної безпеки України, затвердженої Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015, відповідає Пріоритетним напрямам наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 рр. (наказ МВС України від 16 березня 2015 р. № 275) та Основним напрямам наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2014–2017 рр., схвалених Вченою радою Національної академії внутрішніх справ (протокол № 28 від 29 жовтня 2013 р.).

Тему дисертації затверджено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 30 жовтня 2012 р. (протокол № 30), уточнено рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ 28 лютого 2017 р. (протокол № 5) та включено до Переліку тем дисертаційних досліджень Національної академії правових наук України (реєстр. номер 1355, 2013 р.).

Мета і задачі дослідження. *Метою* дисертаційного дослідження є розроблення та обґрунтування положень теоретичного і практичного характеру, пов'язаних з провадженням на підставі угод у кримінальному процесі, а також формулювання науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з вдосконалення кримінального процесуального законодавства та практики його застосування в аспекті предмета дослідження.

Поставлена мета зумовила необхідність вирішення таких основних *задач:*

– висвітлити ґенезу договірних відносин у врегулюванні правових конфліктів між сторонами кримінального провадження;

– розкрити юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод, співвідношення приватних і публічних інтересів сторін угоди та держави в цьому провадженні;

– визначити правову природу договірних відносин у кримінальному провадженні;

– надати характеристику видам угод у кримінальному провадженні, процесуальному порядку їх укладення;

– з'ясувати основні вимоги до змісту угоди як процесуального документа;

– визначити права та обов'язки прокурора, захисника та особи посередника при укладенні угод у кримінальному провадженні;

– охарактеризувати сутність засади пропорційності під час укладення угод у кримінальному процесі;

– висвітлити порядок судового провадження на підставі угоди та дії суду при розгляді угоди;

– виокремити особливості вироку суду, який ухвалюється на підставі угоди, наголосити на процесуальних наслідках у разі невиконання угоди;

– сформулювати науково обґрунтовані висновки і пропозиції, щодо вдосконалення правового регулювання кримінального провадження на підставі угод.

Об'єкт дослідження – кримінальні процесуальні відносини, що виникають і розвиваються між сторонами при укладенні угод про примирення та визнання винуватості у кримінальному процесі.

Предмет дослідження – провадження на підставі угод у кримінальному процесі України.

Методи дослідження. Методологічною основою є *діалектичний метод*, який сприяв розумінню об'єкта, предмета, мети і задач дослідження в контексті взаємообумовленості здобутків науки та потреб практики (розділи 1–3). *Історико-правовий метод* застосовано під час дослідження розвитку договірних правовідносин у зарубіжних країнах і на території сучасної України (підрозділ 1.1). *Системно-структурний* використовувався при виділенні інструментального змісту

цього провадження, структури правовідносин, у які вступають сторони кримінального провадження в разі укладення угоди, класифікації їх інтересів, встановлення механізму суб'єктивних прав і обов'язків цих сторін, окресленні ознак і умов угоди про визнання винуватості та примирення, специфіки судового розгляду на підставі угоди, особливостей вироку суду на підставі угоди (розділи 1–3).

Порівняльно-правовий метод використано при дослідженні поглядів вчених стосовно окремих питань провадження на підставі угод, а також норм чинного кримінально процесуального закону України і законодавства інших держав, дослідженні (підрозділи 1.2, 1.3, 3.1, 3.2, 3.3). *Структурно-логічний, логіко-юридичний методи* використано при наданні характеристики видам угод, з'ясуванні процесуального порядку, змісту, наслідків укладання угоди, дослідженні проблемних процесуальних питань, які виникають на практиці (підрозділи 2.1, 2.2, 2.3). *Статистичний метод* застосовано при узагальненні матеріалів правозастосовної практики та дослідженні процедури притягнення до кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди (розділи 1–3). *Метод соціологічного дослідження* (анкетування) застосовано при вивченні позиції практичних працівників з приводу регулювання кримінального провадження на підставі угод (розділ 2). *Методи узагальнення та порівняння* дали можливість на підставі аналізу правозастосовної практики визначити прогалини в правозастосуванні в кримінальному провадженні на підставі угод, сформулювати висновки та пропозиції щодо удосконалення правових норм КПК України (підрозділи 2.2, 2.3, 3.1, 3.2, 3.3).

Емпіричну базу дослідження становлять: статистичні дані Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ за 2013–2016 рр.; результати вивчення 150 судових рішень із Єдиного державного реєстру судових рішень за 2013–2016 рр.; матеріали практики Європейського суду з прав людини; зведені дані опитувань 183 осіб, із них 53 суддів судової палати з розгляду кримінальних справ Верховного Суду України та Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, 40 помічників суддів Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, 40 консультантів та інших фахівців суду в галузі кримінального права та процесу

Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, 30 прокурорів Головного управління підтримання державного обвинувачення в судах Генеральної прокуратури України, 20 адвокатів м. Києва та Київської області. Використано власний досвід дисертанта, набутий за період роботи на посаді помічника судді Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні монографічних досліджень, у якому отримано нові результати щодо сутності кримінального провадження на підставі угод, а також сформульовано та обґрунтовано низку положень та пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування. До найважливіших положень, що містять наукову новизну, слід віднести такі:

вперше:

– аргументовано, що в положеннях КПК України, якими регламентовано кримінальне провадження на підставі угод, реалізовано засаду пропорційності (відповідності), що врегульовує баланс врахування публічних і приватних інтересів. Ця засада визначається: 1) юридичними нормами, якими регламентовано процесуальний порядок кримінального провадження на підставі угод, у яких законодавець встановив прямий зв’язок між диспозитивним розширенням процесуальних прав сторін (шляхом укладання угоди) та одночасним їх звуженням із метою досягнення публічних (державних) інтересів; 2) обмеженням процесуальних прав, яке є мінімальним, виступає в інтересах особи і застосовується лише за наявності її згоди; 3) таке обмеження співвідноситься із переслідуваними цілями, до них належать: швидке розслідування та судовий розгляд справи, задоволення інтересів потерпілого, врахування правової позиції обвинуваченого щодо вчиненого кримінального правопорушення;

– запропоновано визначення структури кримінально-процесуальних правовідносин під час укладання угоди. Під структурою належить вважати систему елементів тих правовідносин, у які вступають учасники кримінального провадження

з метою досягнення результату, котрий забезпечується письмовим процесуальним документом – угодою;

– обґрунтовано, що скасування обвинувального вироку, ухваленого на підставі угоди, порушує конституційні права обвинуваченого, оскільки тягне за собою ухвалення нового обвинувального вироку в тому самому кримінальному провадженні. Доведено недоцільність притягнення винного до кримінальної відповідальності у разі умисного невиконання угоди. Запропоновано зміни до КПК України з метою усунення цих порушень;

удосконалено:

– положення КПК України щодо участі захисника під час укладення угоди про визнання винуватості між прокурором й обвинуваченим, а також можливості апеляційного оскарження вироку на підставі угоди про визнання винуватості у разі порушення права на захист обвинуваченого;

– наукову думку щодо доцільності позбавлення прокурора права ініціювати укладення угоди про визнання винуватості з підстав, що він як суб'єкт державного обвинувачення не може виступати ініціатором визнання вини підозрюваним (обвинуваченим), оскільки визнавати вину це право, а не обов'язок особи;

– поняття угоди в кримінальному процесі, під якою слід розуміти спільну домовленість сторін кримінального провадження, яка спрямована на досягнення згоди щодо узгодженого покарання особі, котра винна у вчиненні кримінального правопорушення, із покладенням на неї додаткових зобов'язань умовами укладеної угоди;

– положення проекту Закону України «Про медіацію» в частині вимог до професійної підготовки особи медіатора. Запропоновано здійснювати підготовку юристів за спеціалізацією «медіація», які могли б проводити професійно посередництво між сторонами конфлікту як у кримінальному провадженні, так і інших сферах. Зазначено, що адвокат не може виступати медіатором при укладенні угоди, оскільки не є безстороннім, тому що відстоює інтереси захисту відповідної сторони угоди;

– правові норми КПК України щодо призначення та визначення остаточного узгодженого сторонами покарання за сукупністю злочинів й за сукупністю вироків, застосування звільнення від покарання та його відбування;

дістало подальший розвиток:

– наукове бачення щодо забезпечення приватного інтересу в кримінальному процесі. Визначено, що погоджуючись на угоду, потерпілий «розширює» власні інтереси, тому що за змістом угоди обвинувачений наділяється додатковими обов'язками на його користь. Водночас інтереси винної особи неналежно захищені КПК України. Зокрема, на обвинуваченого покладається угодою обов'язки та відповідальність за її невиконання, разом із тим не передбачено будь-яких «заохочувальних» норм, які б спонукали на співпрацю із органом досудового розслідування, бути впевненим у тому, що рішенням суду буде враховано його приватні інтереси;

– законодавчі положення щодо врегулювання наслідків укладення та затвердження угоди про примирення для обвинуваченого, зокрема, в частині обмеження права оскарження вироку та відмови від здійснення процесуальних прав, передбачених у КПК України. Запропоновано внести зміни до пункту 1 частини 1 ст. 473 КПК України;

– положення КПК України в частині: 1) здійснення кримінального провадження на підставі угоди, якщо стороною такого провадження виступає неповнолітня особа; 2) доцільності витребування судом матеріалів кримінального провадження з метою перевірки правильності кваліфікації дій особи в обвинувальному акті; 3) процесуального порядку примусового виконання вироку на підставі угоди з метою стягнення невиплаченого (недоплаченого) розміру відшкодування.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані й аргументовані в дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено та може бути використано у:

– *законотворчій діяльності* при вдосконаленні кримінального процесуального законодавства шляхом внесення змін і доповнень до чинного КПК України щодо

врегулювання процесуального порядку кримінального провадження на підставі угод (лист до Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності від 1 лютого 2017 р. № 46/8 ВР);

– *правозастосовній діяльності* органів судової влади під час судового провадження на підставі угод (акти впровадження Верховного Суду України від 17 червня 2016 р., Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 23 червня 2016 р.);

– *освітньому процесі* під час підготовки лекцій, методичних рекомендацій, навчальних програм, тестових завдань, а також під час проведення різних видів занять із таких дисциплін: «Кримінальний процес», «Судові та правоохоронні органи України», «Теорія судових доказів», «Судова влада в Україні», «Актуальні проблеми застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства», «Доказування в кримінальному провадженні» згідно з навчальними програмами Національної академії внутрішніх справ (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 23 червня 2016 р.).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації, сформульовані у дисертації, доповідалися та оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми» (м. Ірпінь, 16 листопада 2012 р.), «Актуальні питання державотворення в Україні» (м. Київ, 28 березня 2013 р.), «Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи» (м. Дніпропетровськ, 9–10 травня 2014 р.), «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу» (м. Херсон, 6–7 червня 2014 р.), «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку» (м. Львів, 24–25 жовтня 2014 р.), «Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики» (м. Кривий Ріг, 22–23 травня 2015 р.), «Наукове забезпечення досудового розслідування: проблеми теорії та практики» (м. Київ, 7 липня 2016 р.), «Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності» (м. Хмельницький, 3 березня 2017 р.).

Публікації. Основні наукові результати дисертації відображено у 13 публікаціях, із яких чотири статті опубліковано у наукових фахових виданнях України, одна – у зарубіжному науковому періодичному виданні (Молдова), а також у восьми тезах наукових доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура дисертації. Робота складається зі вступу, трьох розділів, що містять дев’ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (267 найменувань на 29 сторінках) та додатків на 25 сторінках. Повний обсяг дисертації становить 254 сторінок, із них основного тексту – 200 сторінок.

РОЗДІЛ 1
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОД

1.1 Стан наукового дослідження та історичний розвиток кримінального провадження на підставі угод в Україні

Виникнення кримінального провадження на підставі угод є новелою як для кримінального процесуального закону України, так і для процесуальної діяльності органів досудового розслідування та судової системи. Це нововведення раніше невідоме українській правовій системі, оскільки запозичене з англо-американського досвіду з метою економії часу та вдосконалення кримінального судочинства [170, с. 274].

На нашу думку, закріплення на законодавчому рівні названого інституту належить вважати наслідком визнання законодавцем України фактичного існування домовленостей та досягнення компромісу між сторонами кримінального правового конфлікту в кримінальному процесі.

Оскільки для кримінального процесуального закону кримінальне провадження на підставі угод та його правове регулювання є новим, досліджуючи наукові видання, можемо безумовно стверджувати, що для доктрини воно вже було предметом опосередкованих наукових досліджень.

Зокрема, у наукових колах ще до набуття чинності КПК у 2012 році, досліджувалися питання виникнення та розвитку правового компромісу. Так, С. М. Туркота зазначав, що історія компромісу сягає у давнину, і неможливо встановити, коли сталася перша примірювальна угода між винним у вчиненні злочину та потерпілим за правилами кримінального процесу. Вивчення історичного підґрунтя компромісу певним чином посилює гіпотезу, що даний (мирний) варіант вирішення кримінального-правового конфлікту (злочину) є природним і притаманним цивілізованим системам права [204, с. 46].

Тривали дискусії науковців з приводу форм спрощеного судового процесу. Так, ще до прийняття КК у 2001 році В. М. Тертишник пропонував передбачити в законі правило про те, що справи про злочини невеликої тяжкості закриваються за примиренням сторін при умові повного відшкодування матеріальної і компенсації моральної шкоди потерпілому [199, с. 500–501]. Але він заперечував впровадженню «угоди про визнання вини», яка є поширеною в англосаксонському кримінальному процесі.

Автор вважав, що угода про визнання вини в її класичному розумінні (США), мирова угода й дійове каяття – це різновиди правового компромісу. Він бачив принципові відмінності між цими поняттями. Так предметом угоди про визнання вини є питання факту – сама істина (визнання чи невизнання вини) та юридична кваліфікація дій особи. Досягнення юридичного компромісу на підставі мирової угоди злочин має бути розкрито, встановлення істини має бути безумовним. Лише на основі встановлення об'єктивної істини та правильної юридичної оцінки скоєного злочину, коли вина особи у вчиненні злочину доказана, здійснюється компроміс щодо конкретного розв'язання справи з урахуванням тяжкості злочину, особистості обвинуваченого та пом'якшуючих відповідальність обставин. Такий компроміс здійснюється не відносно питань об'єктивної істини, а щодо інших обставин, які є умовами розв'язання справи без кримінального покарання обвинуваченого [198, с. 107–112].

Дослідженню цього питання приділили увагу В. С. Кузмічов і Є. О. Курта, котрі проаналізували чинні норми КК, які передбачають можливість компромісу та розділили їх на дві групи:

1) кримінально-правові компроміси, передбачені нормами, що встановлюють загальний порядок їхнього укладання, містяться у Загальній частині КК, а порядок реалізації цих норм встановлюється кримінально-процесуальним законодавством;

2) кримінально-правові компроміси передбачені нормами, що встановлюють спеціальний порядок їхнього укладання: це норми Особливої частини КК, які встановлюють можливість звільнення від кримінальної відповідальності у разі

вчинення конкретного злочину та виконання позитивних пост кримінальних вчинків, передбачених для цього випадку [78].

Аналогічні проблемні питання досягнення компромісу, примирення і визнання вини, досліджували В. М. Верещак [16], І. Гайворонська [21], В. Т. Маляренко [97], Л. Л. Нескороджена [108], Р. В. Пушкар [152],І. В. Рогатюк [165], Г. О. Усатий [209].

Разом із тим, із набуттям чинності КПК, законодавець відмовився від встановлення об'єктивної істини в кримінальному процесі України та вважав за необхідне втілити конструкції угод про примирення та визнання винуватості до процесуального законодавства, відокремивши це провадження від загальновизнаного, визначив його як один із особливих порядків.

Ці новели породили широкі дискусії не тільки в наукових колах, а і у практичних працівників в галузі права, оскільки під час застосування положень Глави 35 КПК виникає багато запитань. Новий інститут кримінального провадження на підставі угод почав аналізуватися вченими в напрямку Європейського розвитку кримінального процесу України та його гуманізації, забезпечення змагальності та рівності сторін.

Зокрема, питанням цього провадження присвятили свої роботи В. І. Бояров, О. В. Баулін, М. Й. Вільгушинський, Ю. М. Грошевий, І. В. Гловюк, П. В. Пушкар, О. В. Капліна, М. О. Карпенко, Я. Ю. Конюшенко, В. Т. Маляренко, В. М. Тертишник, Л. Д. Удалова, В. П. Шибіко, О. Г. Шило, М. Є. Шумило, М. І. Хавронюк, Г. В. Юркова, О. Г. Яновська та інші науковці.

Загальна позиція наведених вчених зводиться до позитивної думки щодо закріплення в КПК провадження на підставі угод та значного поступу законодавця на шляху подолання сучасних проблем, які мають місце у кримінальному судочинстві, що є серйозним кроком до демократизації кримінального процесу. Це стосується як досудового розслідування так і судового розгляду, що потребує від практичних працівників – суддів, прокурорів, слідчих, перебудувати своє мислення відповідно до нових вимог процесуального закону.

Втілення цього інституту вважається проявом диференціації кримінально-процесуальної форми, як реакції держави на значну завантаженість слідчих та

судових органів справами, розв'язання кримінально-правових конфліктів у яких їх вирішення може бути здійснено із застосування процесуальної економії.

Такий висновок підтримує у своєму дослідженні Р. В. Новак, однак вважає, що кримінальне провадження на підставі угод є проявом диференціації кримінальної процесуальної форми, яка ґрунтується на матеріально-правових критеріях, котрі передбачають встановлення змісту договірних правовідносин, та кримінально-процесуальних, що визначають форму і процедуру досягнення взаємних поступок між сторонами угод про примирення чи про визнання винуватості у кримінальному провадженні [111, с. 12].

Також, науковці звертають увагу на посилення приватних засад у кримінальному судочинстві, офіційне визнання на законодавчому рівні принципу диспозитивності та змагальності сторін у кримінальному процесі. Тривають наукові дискусій з приводу укладання угоди та її видів, як досягнення різновидів правового компромісу між сторонами кримінального провадження. Порівнюється взаємодія публічності і диспозитивності у кримінальному процесі України, оскільки такі галузі права, як кримінальне право та кримінальний процес за своєю правовою природою є публічними та відрізняються імперативністю норми права в законі.

Окремо виділяють наукові підходи та дослідження конструкцій окремих із видів угод та взаємодію суб'єктів її укладання.

Зокрема, деякі проблемні аспекти провадження на підставі угоди про визнання винуватості досліджували В. І. Бояров [14], О. Г. Добровольська [35], В. М. Кравчук [65], А. В. Лапкін [82], О. О. Леляк [85], М. В. Лотоцький [90], А. П. Макаров [92], Г. П. Середа [180], М. І. Хавронюк [242] та інші.

У працях вищенаведених авторів проаналізовано зарубіжний досвід застосування у кримінальному судочинстві угоди про визнання винуватості, її положення в Українському процесуальному законодавстві. При чому деякі з науковців вважають це нововведення суперечливим, критикують процесуальні норми, порядок укладення, саму структуру угоди про визнання винуватості, та наслідки її укладення, інші впевнені, що цей вид угоди розширить можливості сторін у рамках кримінального провадження.

Окремі автори проаналізували роль прокурора в процесі досягнення компромісу між приватними та публічними інтересами особи і держави, можливості зловживання на досудовому розслідуванні під час кваліфікації кримінального правопорушення та тиску на підозрювану, обвинувачену особу з метою прискорення розкриття злочинів зі сторони слідчих органів та прокуратури.

Зокрема у проведеному дослідженні О. О. Леляк сформульовано пропозиції та рекомендації щодо удосконалення норм чинного законодавства, якими регламентовано реалізацію угоди про визнання винуватості [85, с. 5].

Можливості укладання угоди про примирення та її позитивним елементам присвячено праці окремих вчених, таких як, О. В. Александренко, Ю. В. Баулін, О. В. Євдокімова, В. Ю. Калугін, М. І. Карпенко, О. Б. Комарницька, І. А. Тітко, Г. В. Юркова та інших, які розкривали історичні засади становлення цього інституту, особливості його провадження, забезпечення прав сторін та суспільних інтересів. Дослідження цих авторів зосереджувалося на вимогах міжнародно-правових документів та позитивному досвіді запровадження медіації як засобу позасудового врегулювання кримінального конфлікту, задоволення потреб і захисті інтересів потерпілої особи та розширення цих прав, спрощення розгляду справ й зменшення навантаження на систему кримінального правосуддя.

Зокрема, Ю. В. Баулін вважає, що інститут примирення з потерпілим певним чином є відображенням властивих закордонному законодавству альтернативних заходів та примирних процедур [10], В. Фрич та О. Б. Комарницька зосередилася на розвиткові програм медіації (примиренні) потерпілих і правопорушників у системі правосуддя, що дозволить на думку автора, змінити спосіб реагування системи правосуддя на злочин з карального на відновний [240].

Ю. В. Калугін та Г. В. Юркова розглядали цей інститут через призму взаємодії матеріального кримінального права, зокрема, з точки зору звільнення від кримінальної відповідальності та закриття провадження у справі, фактичної наявності двох видів кримінальних проваджень з примирення сторін, які в залежності від виду правопорушення здійснюються за наявності різних підстав,

умов, і в різній процесуальній формі, що тягне за собою різні правові наслідки для сторін [257; 52].

В. І. Тютюгін, О. В. Євдокімова, І. Давидович та І. В. Гловюк торкнулися правозастосовної сфери в названого інституту, оскільки зосередилися на аспектах доказування в цьому провадженні та проблемних питаннях призначення покарання при укладенні угоди про примирення або визнання винуватості, шляхах вдосконалення чинного кримінального та кримінального процесуального законодавства [205; 38; 32].

Наукові дискусії тривають з приводу доцільності та практичності застосування інституту кримінального провадження на підставі угод. Між тим, у зв'язку із новизною прийнятих законодавчих положень питання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України є предметом для окремих наукових досліджень.

Аналіз сучасних наукових пошуків та досліджень цього інституту лише частково зосередився на практичних проблемах застосування нового провадження на підставі угод.

Наукова думка не торкнулася всіх недоліків у згаданому провадженні, що пов'язано, насамперед, із практичним застосуванням цих положень закону, конфлікту інтересів сторін при укладенні угоди та правових наслідків у разі її невиконання, відсутністю чіткої регламентації обрання міри покарання за вчинений злочин у разі укладення відповідного виду угоди.

Залишаються недослідженими процесуальні дії суду під час розгляду справи в особливому порядку кримінального провадження на підставі угоди, особливості постановлення вироку, можливості та порядку його оскарження у разі неправильного застосування КК чи істотного порушення КПК.

Таким чином, досліджуючи ці новели, ми ставимо за мету провести ґрунтовний аналіз кожної із згаданих конструкцій угод, які визначені процесуальним законом, її змісту та процесуальному порядку укладення. Окремо належить розглянути процес судового провадження на підставі угоди, дії суду при розгляді угоди в судовому засіданні та особливості постановленого рішення суду.

На підставі досліджених матеріалів судової практики винайти допущені помилки при укладенні та затвердженні угоди, визначити законодавчі можливості удосконалення цього інституту.

Звертаючись до «витоків» зародження формулювання поняття угоди в кримінальному процесі, в порядку цього дослідження необхідно провести історичний огляд указаного інституту.

Зокрема, ще за Римської імперії нормативно встановлювалися критерії до угоди про примирення, мета якого полягала в тому, щоб кривдник покаявся у вчиненому, а потерпілий пробачив його та отримав грошову компенсацію [252, с. 42, 46]. Водночас поняття «договору з правосуддям» у сучасному правовому розумінні виникло наприкінці XIX ст. в Сполучених Штатах Америки (далі – США). У теперішній час світовій практиці відомо два типи подібних договорів (угод), самою розповсюдженою з яких є домовленість підозрюваного (обвинуваченого) зі стороною обвинувачення – прокуратурою. Історично «угоди про визнання» отримали свою процесуальну форму в США ще на початку XIX ст., де спочатку були частиною правозастосовної техніки, а потім визнані законодавцем та суддями. Так, у 1968–1970 роках Верховний суд США в своїх рішеннях визнав конституційність практики «угод про визнання», таким чином їх легалізував.

Зокрема, таке «пілотне рішення» було постановлено у справі Сантобелло проти Нью-Йорку у 1971 році [265], в якому судом було визнано той факт, що кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості є набагато дешевшим та економічним, ніж коли справа розглядається судом присяжних. Верховний суд США визнав угоду про визнання винуватості основним структурним елементом системи здійснення правосуддя, який повинен мати підтримку за умов дотримання процесуальних засад у кримінальному провадженні.

Угода про визнання вини (Plea bargaining) – це регламентована письмова домовленість обвинуваченого та його захисника з прокурором, якою передбачено в обмін на визнання вини у вчиненні обвинуваченим (підсудним) менш тяжкого злочину, що державний обвинувач відмовляється від розслідування фактичних обставин справи, а також у підтриманні обвинувачення у більш тяжкому злочині.

Угода про визнання вини є домінуючим інститутом кримінального процесу в США, до того ж не просто елементом, що доповнює систему кримінального правосуддя, а фактично цією системою [25].

Досліджуючи порівняльно-правовий аспект розвитку угоди зарубіжних країн, Р. В. Новак зазначав, що виникнення інституту угоди у США є не лише результат складної правової процедури судового розгляду кримінальних справ, тому, що, на думку науковця, найважливішим завданням судового розгляду має бути врегулювання соціальних конфліктів. Встановлення ж усіх обставин кримінальної справи має другорядне значення, оскільки воно є лише засобом досягнення кінцевого головного результату. Якщо конфлікт може бути розв’язано задовільно для обох сторін, то зникає потреба встановлення всіх обставини кримінального провадження [110, с. 142].

Г. П. Середа зазначає, що в американському кримінальному процесі укладаються два типи угод – про визнання вини та співробітництво зі слідством (може бути суміщено із визнанням вини або без такого, коли відбувається так зване перетворення у свідка обвинувачення), а наслідком відмови особи від угоди суд найчастіше разом із судом присяжних призначає обвинуваченому більш суворе покарання [180, с. 5–9]. Автором було виділено особливості угоди про визнання винуватості у США, зокрема, 1) якщо особа визнає свою винуватість, сторона обвинувачення повністю звільняється від тягаря доказування; 2) суд не вправі ухвалити обвинувальний вирок, якщо сторона обвинувачення відмовляється від кримінального переслідування; 3) якщо обвинувачений і обвинувач не досягнули згоди під час проведення переговорів, обвинувачений може вступити у такі переговори із судом; 4) у разі визнання винуватості обвинуваченою особою, суд переконавшись у добровільності такого визнання зобов’язаний ухвалити обвинувальний вирок і призначити покарання без проведення судового слідства.

Другим видом угод в американському кримінальному судочинстві є угоди про застосування альтернативних видів виправного впливу. Прокурор та адвокат домовляються про те, що пред’явлене особі обвинувачення призупиняється на певний строк і може бути скасовано за умови виконання правопорушником

покладених на нього обов’язків. Укладання такої угоди є можливим у разі: 1) якщо особа обвинувачується у злочині, який вважається таким, що підходить для виведення справи з кримінального судочинства; 2) особа раніше не притягалася до кримінальної відповідальності; 3) правопорушник не становить загрози суспільству; 4) потреби правопорушника та держави можуть бути краще задоволені поза процесом кримінального судочинства [180, с. 5–9].

Таким чином, метою угоди в американському кримінальному процесі є звільнення від загальноприйнятого розгляду справ судом присяжних, оскільки укладання угоди звільняє сторону обвинувачення від обов’язку доводити винуватість особи в суді, в свою чергу суд прискорює розгляд кримінальних справ.

Подібна процедура укладення угоди про визнання винуватості існує в інших країнах континентального права та на теренах бувшого СРСР, але у судочинстві деяких європейських держав під вищенаведеною угодою мається на увазі згода особи зі стороною обвинувачення.

Як підкреслює Г. П. Середа, процедура укладання угоди введена у 2009 році до кримінального процесу Німеччини, є у Франції та Іспанії, але відрізняється за своєю суттю від англо-американського типу угоди. Зокрема, у Німеччині та Іспанії укладення угоди не звільняє сторону обвинувачення від доказування та не замінює судовий розгляд, окрім того, підсудний має право знайомитись з матеріалами кримінальної справи з метою оцінити доказову базу сторони обвинувачення та підготовки до переговорів. У Республіці Молдова при укладенні угоди сторона обвинувачення не звільняється від тягаря доказування, а законом заборонено суду приймати участь у переговорах [180].

Як убачається з наведеного, інститут угоди про визнання вини, який був започаткований в англосаксонській юриспруденції на початку XIX ст., довів свою практичну значимість у кримінальному процесі настільки, що удосконалюючись в іноземних правових системах, здатний забезпечити ефективність кримінального переслідування будь-якої сучасної держави.

Другий поширений тип угоди, про який йде мова у нашому дослідженні, – це процедура примирення сторін кримінального конфлікту, яка в юридичній літературі часто згадується як медіація або відновне правосуддя.

Звертаючись до історичного витоку процедури примирення, зауважимо, що ця модель вирішення конфліктної ситуації має місце в різних країнах, де як правило, велику роль між учасниками спору відіграє третя особа – посередник. Вважається, що медіація як соціальний та юридичний інститут виникла у 30-х роках XX ст. в часи Великої депресії – у якості технології переговорів між роботодавцями та працівниками. У 1947 році був створений спеціальний федеральний орган – Федеральна служба США з медіації та примирливих процедур (Federal Mediation Conciliation Service, FMCS), який діє й сьогодні. Тут уперше офіційно був ужитий термін «медіація». Хоча ця форма ще не мала характеру самостійної процедури, проте вона заклала основу для подальшого розвитку даного інституту. На початку 1960-х років медіація поступово закріпилась в країнах англосаксонського права. Крім США, Австралії, Англії, Нової Зеландії, Канади, наприкінці 1980-х – початку 1990-х медіація поширилася на країни з континентально-європейською правовою системою, такі як Франція, Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Австрія, Італія, Швейцарія, Іспанія [83, с. 152–153].

Загальним міжнародним правовим актом, який стосується відновного правосуддя належить визнати Загальну декларацію прав людини, затверджену Генеральною Асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [43]. Як засіб улагоджування суперечок медіація (посередництво) визнана в ст. 33 Статуту ООН (1949 р.), де записано, що «сторони, що беруть участь у будь-якому спорі, продовження якого могло б загрожувати підтриманню міжнародного миру та безпеки, повинні перш за все намагатися розв’язати спір шляхом переговорів, обслідування, посередництва, примирення, арбітражу, судового розгляду, звернення до регіональних органів чи угод або інших мирних засобів на свій вибір» [190].

А у 80-х роках XX ст. було прийнято цілу низку міжнародних правових актів, які стосуються здійснення відновного правосуддя в кримінальному провадженні. Зокрема, це, – Каракаська декларація, прийнята Конгресом ООН із профілактики

злочинності й поводження з правопорушниками та схвалена Генеральною Асамблеєю ООН у її резолюції № 5/171 від 15 грудня 1980 р. [53], Декларація основних принципів правосуддя для жертв злочинів та зловживання владою, затверджена Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р. [33], Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх, затверджені Генеральною Асамблеєю ООН 29 листопада 1985 р. («Пекінські правила») [104], Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування, прийняті шостим Конгресом ООН із профілактики злочинності та поводження з правопорушниками 07 вересня 1990 р. [56], Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов'язаних із тюремним ув'язненням, затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 45/110 14 грудня 1990 р. («Токійські правила») [103], Рекомендації щодо міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку, затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН № 45/107 14 грудня 1990 р. [159], Резолюція № 1998/23, затверджена Комісією з профілактики злочинності в кримінальному процесі Економічної та Соціальної Ради ООН 28 липня 1998 р. [158].

Згідно вищенаведених міжнародних нормативно-правових актів відновне правосуддя розглядається як елемент кримінального судочинства, який є одним із способів профілактики злочинності та спрямовується на відшкодування шкоди, котра завдана кримінальним правопорушенням.

Рекомендація № R(99)19, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 15 вересня 1999 р., закликала держави – члени Ради Європи (членом якої є і Україна) сприяти розвитку та проведенню програм посередництва між потерпілим і правопорушником у якості загальнодоступної послуги [102, с. 420].

Відповідно до Рамкового рішення Ради Європейського Союзу «Про місце жертв у кримінальному судочинстві» (2001/220/JHA) від 15 березня 2001 р., медіація в кримінальних справах – це процес пошуку до або під час кримінального процесу взаємоприйнятого рішення між потерпілим та правопорушником за посередництва компетентної особи – медіатора. На підставі цього рішення всі країни

Європейського Союзу зобов'язані поширювати посередництво в кримінальних справах та забезпечувати прийняття до розгляду будь-якої угоди між потерпілим та правопорушником, досягнутої в процесі посередництва [156].

24 липня 2002 року Економічна і соціальна Рада ООН прийняла резолюцію «Про основні принципи програм відновного правосуддя в кримінальних справах» [147], яка рекомендує всім країнам розвивати та впроваджувати програми відновного правосуддя в національне судочинство.

Вказані рекомендації були впроваджені у судову систему деяких Європейських держав та знайшли своє застосування під час здійснення судочинства.

Україна має власний історичний досвід правового регулювання процесу становлення кримінального процесуального права, який відбувався на різних етапах. Якщо розглядати появу укладення угоди в кримінальному процесі, то необхідно звернутися насамперед до більш широкого поняття – компромісу [175, с. 272]. Це зумовлено тим, що історично в Україні не було розмежовано процедуру визнання вини у вчиненні кримінального правопорушення та примирення між особою яка вчинила кримінальне правопорушення та потерпілим. Існували більш прості процедури, які зводилися до дійового каяття порушника та примирення винного з потерпілим, тобто, шляхом відповідних домовленостей переговорів і поступків сторони досягали відповідного компромісу.

За визначенням компроміс (лат. Compromissum – угода, договір) між представниками різних інтересів на основі взаємних поступок [121, с. 196], або згода з ким-небудь у чомусь, що досягається взаємними поступками; поступка заради досягнення мети [4].

Тому, на нашу думку, історично витоки появи компромісу (у тому числі і провадження на підставі угод) можна відстежити у багатьох правових документах, які існували протягом становлення державності України [167, с. 66–67].

Зокрема, у східних слов'ян, що проживали на території сучасної України, існували звичаї, котрі виступали регуляторами суспільної поведінки людей. Перші згадки про такі звичаї до утворення Київської Русі можна знайти у найдавнішій пам'ятці літератури «Повість минулих літ», створеній на межі XI–XII ст. Нестором

та іншими літописцями. В подальшому такі регулятори знаходили відображення в нормах права, що визначали у тому числі і порядок судового розгляду і вирішення кримінальних справ. За періодизацією, представленою В. Т. Маляренком [95], можна виділити наступні етапи у розвитку і становленні даного правового інституту:

- становлення і розвиток кримінального судочинства у перші століття української державності за часів Київської Русі і в період феодальної роздробленості XII – середина XIV ст.;

- порядок судового розгляду і вирішення кримінальної справи, що діяв в українських землях за часів їх перебування у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої (XIV – середина XVII ст.);

- кримінальне судочинство в Україні в період визвольної війни 1648–1654 років та за часів автономії України у складі Росії (друга половина XVII – XVIII ст.);

- кримінальне судочинство в Україні під час її перебування у складі Російської та Австрійської (Австро-Угорської) імперій;

- кримінальне судочинство в період відродження і розбудови української державності (1917–1920 рр.);

- кримінальне судочинство в УСРР (УРСР) у радянський період;

- кримінальне судочинство України в сучасних умовах побудови правової держави, в період знов здобутої незалежності.

С. И. Зеленський зазначає, що за часів Русі вперше спостерігається писемне закріплення кримінально-процесуальних норм у літописах і збірниках права, проте значна частина їх існувала у формі звичаєвого права. Перші згадки про порядок судового розгляду і вирішення кримінальної справи знаходимо у Руську-візантійських договорах 911, 944 і 971 років, у так званій Правді Ярослава – давній частині Короткої редакції Руської Правди, у Правді Ярославичів, а потім – у різних редакціях Руської Правди за часів упорядкування збірників права, що призначалися для здійснення судочинства. За положеннями цих історичних пам’яток кримінальний процес здійснювався відповідно до основних вихідних засад, а саме:

презумпція невинуватості; розгляд і вирішення кримінальної справи на основі змагальності і відносної рівноправності сторін; обов'язковість виконання рішень і вироків суду; відповідність суспільної небезпеки злочинного діяння призначеному покаранню, що свідчило про високий рівень розвитку юридичної думки в Київській Русі [47].

Тому перші згадки про домовленості сторін правопорушення на території України, як погоджується більшість вчених походить саме з цих джерел. Справа в тому, що в Україні довгий час діяло звичаєве право, а на території Київської Русі значну роль у вирішенні конфліктів відігравав звичай. В «Руській правді» зазначалось. «Убьет муж мужа, то мстит брат за брата. или син за отца, или син брата, или син сестры...» [252]. Відтак, ст. 1 «Руської Правди», визнаючи інститут кровної родової помсти за вбивство, вводила обмеження кола месників найближчими родичами убитого [78, с. 217], тобто помста розглядалася як суб'єктивний вид покарання. Між тим, передбачалися різні варіанти вирішення конфлікту між особою, котра вчинила правопорушення та потерпілим чи його родичами. Зокрема, або шляхом помсти або шляхом відмови від неї у випадку одержання грошевого платежу за заподіяну шкоду. Тому небажання потерпілого вдаватися до кровної помсти дає нам можливість розглядати такі дії, як досягнення згоди між сторонами правового конфлікту.

На думку А. М. Ященка, такі домовленості слід розглядати як перше свідоцтво про виникнення примирення між скривдженими і кривдником у якості кримінально-правового засобу регулювання соціальних відносин [260]. Таку позицію підтримує Н. В. Нестор і підкреслює, що в правових нормах Руської правди, крім того, була закріплена можливість заміни кровної помсти грошовим викупом за образу [109, с. 165]. Науковці вважають цю норму зародженням примирення на українських землях та пов'язують саме зі встановленням у Руській правді компенсації потерпілому за завдану злочином шкоду.

Аналогічні питання регулювалися договором між Руссю та Візантією 911 року, текст якого зберігся у найдавнішому руському літопису – «Повісті минулих літ». У цьому акті вказувалося на те, що родичі убитої особи мають право

на відшкодування за рахунок майна вбивці. Крім того, відшкодуванню підлягала особиста образа у вигляді побоїв та матеріальна шкода у вигляді викрадання чужого майна. Ці постанови підтверджувались наступним договором 944 року та знайшли своє відображення в інших міжнародних договорах Русі [88, с. 21].

Разом із тим, С. Тукота підкреслює існування кровної помсти стримувало розповсюдження інституту примирення, адже помста потерпілого (або його родичів) кривднику вважалася благородною справою, а тому випадки примирення ворогуючих сторін були швидше винятками із загального правила і не схвалювались громадськістю [204, с. 49].

Згодом кровна помста спочатку обмежується (ст. 1 «Короткої Правди»; ст. 1 «Розширеної Правди»), а в наступному, в ст. 2 «Розширеної Правди», зовсім забороняється: «После смерти Ярослава еще раз собрались сьшовья его Изяслав. Святослав и Всеволод и их мужи Коснячко, Перенег, Никифор и заменили кровную месть денежным штрафом; а все остальное сьновья его установили, как судил Ярослав» [106].

Аналізуючи наведені процедури в історичних правових пам’ятках А. М. Гриб звертає увагу на те, що вони не містять інформації, як саме, у яких процедурних формах відбувалось загладжування завданої злочином образи. Невідомо за чиєю ініціативою, якої сторони досягалося домовленості, і чи був він вичерпаний між сторонами. Автор вважає, наявність компенсаційних механізмів упорядкування відносин сторін, що виникли в результаті конфлікту між ними, слід розцінювати як позитивний правовий досвід некарального правосуддя, яке є пов’язаним з примиренням, хоча й не є тотожним йому. Певною мірою це свідчить про тенденцію до досягнення домовленостей щодо примирення та збереження відповідних традицій розв’язання конфліктів, що існували у часи до прийняття християнства та формування писаного права [29].

У свою чергу О. П. Герасимчук стверджує, що саме потерпілий відігравав активну роль у кримінальному процесі, оскільки за його заявою розпочиналося судочинство. Він наділявся правом вчиняти окремі слідчі дії: чинити «звід» (пошук незаконного недобросовісного набувача майна), «гоніння по сліду» (розшук

злочинця по слідах) тощо. Якщо слід приводив на територію якоїсь верві (сільської общини) і там губився, то тоді вже верв зобов'язана була знайти і видати злодія або ж відшкодувати вартість викраденого. Диспозитивність виражалася в наступних ознаках: по-перше, доля процесу, знаходилась в цілковитому розпорядженні приватної особи чи її родичів; по-друге, після початку процесу потерпілий міг в будь-який момент примиритися з обвинуваченим, і це припиняло кримінальне переслідування; по-третє, суд в процесі виконував лише роль посередника між обвинуваченим і обвинувачем, він розглядав лише ті докази, які йому надавали сторони; по-четверте, суд у своєму вироку не міг вийти за межі заявлених вимог потерпілого. Саме такі риси проявляються в судочинстві у період раннього феодалізму на теренах Київської Русі [24].

У період існування Галицько-Волинського князівства (XII–XVII ст.) широко використовувалась законодавча база Київської Русі, а саме «Руська Правда». В умовах, коли українські землі опинилися у складі Великого князівства Литовського й Польського королівства, «Руська Правда» (у різних редакціях), як особливе джерело права України, мала значний вплив на розвиток правових систем цих держав. У цей період в Україні утворилася система правових актів, котра сформувалася на основі синтезу місцевого звичаєвого права і нормативних актів Польського королівства і Великого князівства Литовського у вигляді судебників, статутів, сеймових постанов, привілеїв та інших нормативно-правових актів [254, с. 136].

У період перебування українських земель в складі Литовсько-Руської держави та Речі Посполитої (друга пол. XIV – перша пол. XVII ст.) на території України тривалий час зберігався розшуково-змагальний процес, закладений нормами давньоруського права, що певною мірою проявилися у Литовських статутах та у паралельно діючому звичаєвому праві. Вияв диспозитивності знаходимо ще на стадії порушення справи, що розпочиналася за заявою зацікавленої сторони – потерпілого чи його родичів, які зобов'язані були самостійно збирати докази та надавати їх суду. Судовий процес розпочинався із заслуховування скарги потерпілого [51, с. 116]. Проте в цей же час уже відбувається обмеження

диспозитивності за рахунок посилення публічних начал – щодо тяжких злочинів (проти держави, проти церкви) слідство і суд стали обов'язковими. В інших випадках потерпілий міг відмовитися від позову або обвинувачення, укласти мирову угоду (ці ж права мали його родичі, якщо виступали учасниками процесу) [198].

Порядок судового розгляду і вирішення кримінальних справ на українських землях за часів їх перебування у складі Литви, Польщі, Речі Посполитої (XIV – середина XVII ст.) вирішувався за Судебником князя Казимира Ягелловича 1468 року. Цей нормативно-правовий акт встановлював обмеження відшкодування шкоди і передбачав, що потерпілий, в якого було викрадено майно, мав право вимагати компенсації лише в розмірі особистого майна злочинця [194, с. 32–42]. Судебник відрізнявся суворим ставленням до злочинців і жорстокими покараннями. Пом'якшення чи звільнення від покарання практично не передбачалось. Єдиною можливістю звільнення від кримінальної відповідальності було за крадіжку, вчинену вперше, але, за умови, що винний відшкодував потерпілому завданий збиток і якщо вартість викраденого не більше «полтины» [254, с. 136].

Під час дії трьох литовських статутів, а саме, з 1529 року було запроваджено І Литовський статут, у 1566 році – ІІ Литовський статут. Останній діяв під час об'єднання Польщі і Литви в єдину державу – Річ Посполиту і продовжував застосовуватися навіть після запровадження у 1588 році ІІІ Литовського статуту.

Метою покарання в статутах Великого князівства Литовського було залякування, про що свідчить жорстокість і болючість покарання, а також публічність його виконання. Але на той час була розповсюджена процедура примирення сторін кримінального правопорушення, якій сприяли в суді. Литовським статутом було закріплено право сторін домовитися про мирне вирішення конфлікту і значно розширено ніж у Судебнику Казимира права потерпілого під час застосування покарання чи його звільнення, який забороняв досягнення домовленостей про примирення потерпілого із особою яка вчинила злочин. В одному з артикулів Статуту Великого князівства Литовського 1566 року передбачалась норма «про полюбовний суд». Також йшлося про покарання у вигляді відшкодування шкоди потерпілому [22, с. 25].

У період Гетьманщини (кінець XVII – початок XVIII ст.) джерелом права в Україні був III Литовський статут, основою якого були принципи звичаєвого права. Впродовж і після закінчення визвольної війни від литовсько-польських колонізаторів 1648–1654 років на більшій території України застосовуються норми звичаєвого права – так зване «Козацьке право», яке було єдиним регулятором суспільних відносин у Запорізькій Січі. І хоча головною метою покарання за вчинення злочину було залякування намічалися і такі цілі, як запобігання, примусова праця і відшкодування збитків, заподіяних злочинцем [192]. Особи, які мали одна до одної претензії, між якими був спір, з метою залагодження конфлікту могли звернутися до суду з так званою «угодою», «добровільним прощенням». У такому випадку суд без порушення справи приймав документ про примирення, вписував його в актову книгу, установлював «заруку» (штраф за порушення миру) і одержував плату за працю [50, с. 262].

В Україні до початку XIX ст. залишаються чинними попередні джерела права (Руська правда, Литовські статути, гетьманські статті), але їх застосування поступово обмежується царською владою Російської імперії. У проекті кодексу «Права, за якими судиться малоросійський народ» (1734 р.) позов, позовна скарга подавалися усно як у цивільних, так і в кримінальних справах, передбачався перелік випадків, коли потерпілий міг відмовитися від позову. Там же передбачалися і вимоги, які потрібно було виконати при відмові від позову. З подачею позову починалася так звана судова «контраверсія» [50, с. 265].

В українському кримінальному процесі головна, ініціативна роль здавна належала скривдженому, позовникові (позивачу), а диспозитивність в реалізації прав потерпілого проявлялась достатньо широко. Наприклад, потерпілому належало право розпоряджатись об’єктом процесу, тими матеріальними правами і процесуальними засобами, які могли бути використані ним в межах закону. Дослідники вказують, що «потерпілий сам вирішував подавати скаргу чи ні, а в разі подання відкликати її і відмовитись від обвинувачення» [181, с. 34].

О. П. Герасимчук підкреслює, що на той час сторони кримінального процесу могли примиритися (у тому числі і в справах про тяжкі злочини), суд при цьому

виконував фіксуючу, посвідчувальну роль. Кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» не був затверджений російським Сенатом і офіційно чинності не набув, але на практиці він використовувався в Україні як якісний збірник правових норм [24].

Ще одним відомим правовим документом, який діяв на території України, було Соборне Уложення 1649 року. У ньому містилися норми кримінального права та форми кримінального покарання за вчинення злочинного діяння [186]. Слід звернути увагу на те, що цим нормативно-правовим документом заборонялося досягати компромісу, або домовлятися про примирення між сторонами кримінально-правового конфлікту. Між тим, як зазначає Є. О. Курта у разі вчинення злочинів невеликої тяжкості примирення допускалося і сторони могли домовитися до винесення вироку. Якщо примирення відбувалося поза судом, то сторони подавали суддям мирові чолобитні та виплачували державне мито [78, с. 41]. Враховувалося Соборним Уложенням і визнання винуватості особою. Так, каяття було обставиною, яка пом'якшувала покарання, про що зазначалося у ст. 2 глави II цього документу. Аналогічні обставини визнання вини та дійового каяття передбачали пом'якшення призначеного покарання також і в Артикулах воїнських Петра I.

У період панування Катерини II Наказом від 1767 року запроваджувалося положення про обов'язкове звільнення від покарання співучасників злочину, які доносили на своїх товаришів [254, с. 137].

У 1864 році було прийнято Статут кримінального судочинства. Ним передбачалося, що в справах про кримінально-приватні злочини провадження виникало не інакше, як за скаргою потерпілого, приватний обвинувач міг порушити переслідування щодо будь-кого хто вчинив щодо нього правопорушення, суд обмежувався оцінкою тих доказів, які надавались сторонами, приватний обвинувач міг вільно, без судового контролю, припинити провадження, примирившись з обвинуваченим [24, с. 8].

Уложенням про покарання 1903 року, передбачалося звільнення від кримінальної відповідальності у випадку вчинення малозначного злочину при визнанні своєї провини, відшкодуванні завданих збитків та сплати штрафу.

Після революції 1917 року радянська влада скасувала правову систему Російської імперії та ставила собі за мету створити нову систему права з урахуванням власних ідеологічних цінностей. Кримінально-правове законодавство того часу було репресивним, базувалося на ідеях примусу. Діяв принцип невідворотності кримінальної відповідальності та безкомпромісної боротьби із злочинністю.

Разом із тим, у правових документах того часу епізодично зустрічалась можливість звільнення від покарання правопорушників. Так, Декретом Ради Народних Комісарів від 18 травня 1918 р. «Про з хабарництво» [151] була передбачена можливість звільнення від кримінальної відповідальності при своєчасному повідомленні про вимагання хабара, а декретом від 17 вересня 1921 р. «Про порядок реквізиції і конфіскації майна приватних осіб та товариств» [148], звільнялися від кримінальної відповідальності особи, які добровільно здавали майно, яке зберігали без належного дозволу.

Прийнятий 13 вересня 1922 р. Кримінально-процесуальний кодекс УРСР дещо пом’якшував ситуацію в стосунках обвинуваченого та потерпілого. Так, відповідно до ст. 8 обвинувачення підтримувалося прокуратурою. Потерпілому право обвинувачення надається лише у випадках, законом встановлених. А ч. 2 ст. 114-1 цього кодексу, передбачалося звільнення від покарання особи, котра сприяла виявленню хабарництва. Цим самим кодексом встановлювалося, що «кримінальне переслідування не може бути порушено, а порушене не може бути продовжено й підлягає закриттю на будь-якій стадії процесу... за примиренням обвинуваченого з потерпілим у справах, що порушуються не інакше, як за скаргою потерпілого, за виключенням випадків, указаних у ст. 10 і 11 цього кодексу» [77].

Примирення сторін допускалося лише до набрання вироком законної сили. Якщо прокуратура, з метою охорони публічного інтересу вступала у справу приватного обвинувачення, то підтримання обвинувачення здійснювалось виключно

прокуратурою, і тоді справа не підлягала припиненню у випадку примирення потерпілого та обвинуваченого [24, с. 10].

Крім того, постановою ВЦВК та Ради Народних Комісарів УРСР від 13 серпня 1924 р. «Про здачу зброї» передбачалося звільнення від кримінальної відповідальності особи, яка винна у незаконному зберіганні зброї та боєприпасів, у випадку, коли вона добровільно їх здавала органам влади у визначений строк [106].

20 липня 1927 р. було прийнято новий Кримінально-процесуальний кодекс УРСР. Однак змін щодо звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням чи визнання винуватості і каяттям особи, він не запроваджував, передбачалась тільки можливість примирення у справах приватного обвинувачення.

Як зазначає у своєму дослідженні В. А. Шкелебей, звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з дійовим каяттям винної особи знайшло своє відображення в Указі Президії Верховної Ради СРСР від 17 вересня 1955 р. «Про амністію радянських громадян, що співробітничали з окупантами в період Великої Вітчизняної війни 1941–1945 років». Відповідно до ст. 7 Указу, звільнялися від кримінальної відповідальності особи, які знаходилися за кордоном, що під час війни посідали керівні посади в створених окупантами органах поліції, жандармерії і пропаганди, а також залучених після війни в антирадянські організації, – якщо ці особи спокутували свою провину подальшою патріотичною діяльністю або з'явилися зі зізнанням [254, с. 137].

Основами кримінального Законодавства СРСР і Союзних республік прийнятого 25 грудня 1958 р. [117], поняття «звільнення від кримінальної відповідальності» було закріплене у ст. 43 і почало набувати значення самостійного інституту, але підстави для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із визнанням винуватості, дійового каяття особи, котра вчинила злочин, або примирення сторін кримінально-правового конфлікту цим нормативно-правовим актом не передбачалося.

Із прийняттям Кримінально-процесуального кодексу УРСР 1960 року, потерпілий став самостійною процесуальною фігурою і його права було достатньо розширені [76]. На державу було покладене завдання забезпечити захист інтересів у

сфері кримінального судочинства учасників кримінального процесу. Того ж року, було прийнято і Кримінальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 р. [67], яким було передбачено обставини, що пом'якшують покарання в ст. 40 КК 1960 року та підстави для призначення покарання умовно в ст. 45 КК 1960 року. Також норми про звільнення від кримінальної відповідальності містилися в ст. 48, 50, 51, ч. 2 ст. 56, ч. 3 ст. 170 КК 1960 року. Протягом дії КПК 1960 року його редакція зазнавала неодноразових змін.

Суттєвими були зміни щодо гуманізації кримінального та кримінально-процесуального законодавства щодо можливості звільнення особи від покарання в період незалежної України, а саме 1991–2012 років.

У ці часи кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство зазнавало змін в частині зниження ступеня суворості покарання. Прийнятий КК у 2001 році [69] науковці називають більш гуманним у порівняні із його попередником. Однією із новел цього закону було встановлення матеріально-правової підстави звільнення від кримінальної відповідальності за примиренням потерпілого з обвинуваченим та у зв'язку з дійовим каяттям.

Зокрема, КК 2001 року, передбачено розділи IX «Звільнення від кримінальної відповідальності», та XII «Звільнення від покарання і його відбування», крім того, з'явилися заохочувальні норми в Особливій частині КК. Так, ст. 45 КК у редакції до 15 квітня 2008 р. передбачалося, що особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона після вчинення злочину щиро покаялася, активно сприяла розкриттю злочину і повністю відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. У свою чергу, ст. 46 КК в редакції до 15 квітня 2008 р. передбачалося, що особа, яка вперше вчинила злочин невеликої тяжкості може бути звільнена від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду. Згодом, Законом України № 270-VI від 15 квітня 2008 р. «Про внесення змін до Кримінального та Кримінально-процесуального кодексів України щодо гуманізації кримінальної відповідальності» впроваджена можливість

звільнення від кримінальної відповідальності у зв’язку з дійовим каяттям чи примиренням і щодо необережних злочинів середньої тяжкості.

У наведених ст. 45–46 КК прослідковуються не тільки елементи примирення сторін кримінально-правового конфлікту, а і визнання вини суб’єктом злочину. Так, термін щире каяття, який використовується у положеннях ст. 45 КК, ґрунтується на належній критичній оцінці особою своєї протиправної поведінки і характеризується щирим осудом цієї поведінки, визнанням своєї провини, висловленні жалю з приводу вчиненого, бажанням виправити ситуацію, що склалася, а також готовністю підлягати кримінальній відповідальності. Визнання вини під тиском зібраних у справі доказів не свідчить про щире каяття винного у вчиненні злочину [68, с. 176].

12 липня 2001 р. Законом України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу», внесено зміни, відповідно до яких, у сторін з’явилися нові процесуальні можливості, а у суду процесуальне право щодо звільнення особи від кримінальної відповідальності. Мова йде про ст. 7, 7-1, 7-2, 8, 9, 10 і 11-1 КПК 1960 року, котрими передбачено процесуальний порядок звільнення від кримінальної відповідальності за визначених законом обставин.

Названий порядок також був пов’язаний із підставами, котрі визначені ст. 45 і 46 КК та звільненням від кримінальної відповідальності у зв’язку із дійовим каяттям або примиренням обвинуваченого, підсудного з потерпілим.

З метою реформування системи кримінального судочинства 13 квітня 2012 р. законодавцем було прийнято новий КПК, яким запроваджено низку нововведень у кримінальне судочинство. Положеннями Глави 35 КПК визначено порядок кримінального провадження на підставі угод, відповідно до якого передбачено можливість укладення угоди про примирення між потерпілим та підозрюваним, обвинуваченим та угоди між прокурором і підозрюваним, обвинуваченим про визнання винуватості.

1.2 Юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод

Право завжди виступає регулятором суспільних відносин, а для того, щоб громадянське суспільство знало і використовувало надані їм права, одночасно із виконанням покладених на них державою обов'язків, у свою чергу, право виражається у правилах поведінки – нормах права.

Створюючи нову норму права законодавець дає можливість суб'єктам суспільних відносин реалізовувати її зміст, шляхом вступу у відповідні правовідносини. Тому правове регулювання правовідносин здійснюється головним чином через механізм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, саме цим воно відрізняється від будь-якого іншого нормативного регулювання, наприклад морального. Зазначені права і обов'язки кореспондуючи один одному в рамках визначених правовідносин і виступають їх юридичним змістом [119].

У свою чергу, процесуальні норми, як і матеріальні, також можуть встановлювати певні права, обов'язки, заборони. Як стверджують О. В. Зайчук та Н. И. Оніщенко, соціальне цільове призначення цих норм інше – забезпечувати оптимальне та ефективне використання суб'єктами суспільства своїх прав, виконання ними обов'язків, утримання від вчинення заборонених дій, понесення відповідальності, які закріплюються матеріальними нормами права. Автори виділяють під об'єктом регулювання процесуальних норм – відносини між членами суспільства щодо порядку, процедури використання ними прав, виконання обов'язків, утримання від вчинення заборонених дій, понесення відповідальності. Суб'єктами регулювання процесуальних норм можуть бути різноманітні члени суспільства як фізичні, юридичні особи, так і органи державної влади. Метою (соціальним призначенням) процесуального порядку є найбільш оптимальне й ефективне досягнення суб'єктами суспільства бажаного суспільного чи особистого результату, а саме, використання права, виконання обов'язку, утримання від вчинення забороненої дії, понесення відповідальності [45].

Разом із тим, для виникнення передбачених правовою нормою необхідних для сторони правовідносин юридичних наслідків потрібна не лише регламентована

законодавцем можливість реалізувати свої суб'єктивні права, а й юридично значущі умови для настання правових наслідків, які визначені законом. Сукупність юридичних фактів, необхідних для настання правових наслідків, передбачених нормою права, називається фактичним (юридичним) складом [26].

Укладання угоди в кримінальному провадженні можна назвати «необхідним правовим наслідком» для сторін такого провадження. Однак, для досягнення бажаного «наслідку» стороні, котра хоче укласти угоду, недостатньо лише одного юридичного факту – вчинення кримінального правопорушення. Незалежно від процесуального статусу сторони, яка бажає досягти правового наслідку – домовитися, укласти угоду та переконати слідчі й судові органи розглядати справу в порядку Глави 35 КПК, потрібно уже не один, а декілька елементів, взаємозалежних юридичних фактів (наявність кримінального провадження склад кримінального правопорушення якого дає можливість укласти угоду, ініціювання стороною кримінального провадження укладання відповідної угоди, досягнення домовленостей між сторонами кримінального провадження з приводу умов угоди, проведення переговорів, підготовка процесуального документу – угоди, зміст якої повинен відповідати вимогам КПК, перевірка та затвердження змісту укладеної угоди судом, ухвалення обвинувального вироку, яким винного притягують до кримінальної відповідальності).

Оскільки юридичний зміст визначених правовідносин складається із прав і обов'язків сторін кримінального провадження та сторін, які можуть досягати правового компромісу шляхом укладання угоди, необхідно дослідити комплекс прав та обов'язків у рамках яких можуть діяти названі суб'єкти.

Дослідження розпочнемо із загальних положень КПК та його термінології. Відповідно до п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК сторони кримінального провадження законодавець розділив з позиції обвинувачення та захисту. Зокрема, з боку обвинувачення стороною виступають: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник у випадках, установлених цим Кодексом; а з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа

стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники [74].

Згідно п. 10 ч. 1 ст. 3 КПК – термін «кримінальне провадження» тлумачиться як досудове розслідування і судове провадження, процесуальні дії у зв'язку із вчиненням діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність.

Статтею 2 КПК визначено завдання кримінального провадження, зі змісту якої випливає, що ці завдання розділяються на три види, а саме: 1) захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень; 2) охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження; 3) забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура [72].

Одночасно п. 24 ст. 2 КПК розкриває значення терміну судове провадження через призму кримінального провадження у суді першої інстанції, яке включає підготовче судове провадження, судовий розгляд і ухвалення та проголошення судового рішення, провадження з перегляду судових рішень в апеляційному, касаційному порядку, ВСУ, а також за нововиявленими обставинами.

При визначенні кримінального судочинства законодавець також використовує поняття «кримінальне провадження». Науковці, зокрема В. Я. Тацій та В. І. Борисов виділяють, що за КПК, основним елементом системи кримінального процесу є провадження, пов'язане з розслідуванням і судовим розглядом кримінального правопорушення [132, с. 637].

Таким чином, поняття кримінальне провадження в КПК у своєму розумінні має досить широке значення, являє собою систему проваджень, поширюється на

процесуальний порядок діяльності суб'єктів кримінального процесу, у тому числі суду.

Під процесуальним провадженням у науці пропонується розуміти головний елемент юридичного процесу, що являє собою системне утворення, комплекс взаємопов'язаних і взаємообумовлених дій, у ході яких уповноважені суб'єкти в межах своєї компетенції і в рамках установленої процедури здійснюють з'ясування фактичного складу і доказування фактичних обставин юридичної справи та приймають по ній відповідне рішення, виражене в офіційних документах [196, с. 90].

Із теорії кримінального процесу нам відоме поняття процесуальної форми, яке включає в себе передбачений кримінально-процесуальним законом порядок кримінально-процесуальної діяльності суб'єктів кримінального процесу, засоби реалізації ними своїх прав, свобод і обов'язків, порядок вчинення та оформлення певних процесуальних дій, прийняття, оформлення і звернення до виконання процесуальних рішень [70, с. 12]. Важливість процесуальної форми полягає в тому, що вона є однією з кримінально-процесуальних гарантій і відповідно забезпечує виконання завдань кримінального судочинства, є засобом забезпечення кримінальної процесуальної діяльності.

Між тим, загальний порядок здійснення основного кримінального провадження, пов'язаного з розслідуванням кримінального правопорушення та його судовим розглядом, а також виконанням судових рішень, зазнав за новим законодавством істотних змін, які, зокрема, виражаються у його диференціації, уведенні особливих порядків у Розділі VI КПК [132, с. 637].

Виходячи з наведеного, кримінальне провадження на підставі угод, яке передбачено Главою 35, і відноситься до Розділу VI «Особливі порядки кримінального провадження» є однією із цих нових процесуальних форм, котра введена законодавцем у КПК, та становить предмет нашого дослідження.

Так, за своїм змістом, Глава 35 КПК складає всього дев'ять статей, котрі розкривають нам два види угод, які можуть бути укладені між сторонами в цьому провадженні, порядок їх ініціювання, зміст. Законодавцем передбачено наслідки, які

настають для сторін у зв'язку із укладенням угоди та у разі її невиконання. Окремі статті присвячено особливій ролі суду, які стосуються порядку судового провадження на підставі угоди та ухваленню вироку на підставі угоди, що уклали сторони.

Звертаючись до загальних засад кримінального провадження, які визначені у ст. 7 КПК, його зміст повинен відповідати двом, можна сказати взаємовиключним принципам – публічності та диспозитивності. Ми звикли до того, що кримінальний процес є публічним, а компроміс у кримінальному процесі розглядали лише з абстрактно-теоретичної точки зору в кримінально-процесуальній науці.

З цього приводу в своєму дослідженні С. Л. Деревянкін стверджував, що в умовах демократичного суспільства, посилення захисту інтересів людини, особливо кримінально-правовими і кримінально-процесуальними заходами, бачиться необхідним застосування в кримінальному судочинстві також і позиції вирішення правових конфліктів, що виникають або розглядаються у кримінальному судочинстві – позиції інтересів [34].

Автор підкреслював, що слід звернути увагу на особливість реалізації та узгодження публічних і приватних інтересів. При цьому погоджувався із позицією Н. А. Огурцова, що згідно із теорією кримінально-правових відносин, суб'єктами кримінально-процесуального відношення могли бути лише держава й злочинець; змістом – публічні права й обов'язки його суб'єктів; об'єктом – кримінальна відповідальність за вчинене; а реалізація й припинення цього відношення цілком залежали від волі й розсуду самої держави [118, с. 15].

Досліджуючи цю проблему Н. Н. Ковтун, вказував, що інтерес особи, яка постраждала від злочину, не говорячи вже про інтерес особи, яка притягується до відповідальності, при цьому практично не приймався до уваги, а сама ця особа навіть не сміла мріяти про те, щоб коли-небудь стати рівноправним суб'єктом зазначених відносин, чия воля й чий інтерес міг би реально визначати їх зміст, реалізацію або кінцевий момент [57, с. 66].

Тому, на думку А. Д. Бойкова, сфера кримінально-процесуальних відносин, де категорії «диспозитивності», «змагальності», визнані засадами кримінального

судочинства є системою англосаксонського, і континентального права [12, с. 20]. Проблема «узгодження» інтересів суб'єктів кримінального процесу стала прикладним завданням для українського законодавця в кримінальному судочинстві. Вирішуючи поставлене питання, як стверджує С. Л. Деревянкін законодавець пішов шляхом часткового обрання іноземного досвіду та імплементації практики ЄСПЛ щодо узгодження протилежних інтересів у кримінальному судочинстві (як правило, такими конфліктними інтересами є публічні і приватні інтереси), що передбачає такий інструмент як їх пропорціоналізацію [34, с. 108].

У практиці ЄСПЛ врахування публічного і приватного інтересу пов'язано з дією нового для нашого законодавства принципу судочинства – пропорційності (відповідності), тобто мінімальне і достатньо необхідне для досягнення поставлених перед судочинством цілей використання будь-яких процесуальних засобів. Цей принцип забезпечує рівновагу між публічними та приватними інтересами з метою уникнення конфлікту між ними.

Названий принцип збалансованості інтересів людини з інтересами суспільства сформульовано, зокрема, у практиці ЄСПЛ. Він зазначає, що «…кожна спеціальна процедура», «умова», «обмеження» чи «покарання», які покладені, повинні бути пропорційні легітимній меті, що переслідується» [263]. Крім легітимної мети, як звертає увагу М. І. Козюбра, ЄСПЛ висуває також такі можливі випадки обмеження прав людини як: «невідкладна соціальна потреба», «моральність населення», дотримання рівноваги між суспільними інтересами та інтересами окремої особи» [61].

Так, у справі «Сорін' проти Сполученого Королівства» («Soering v. United Kingdom») в рішенні від 07 липня 1989 р. Суд зазначив, що Конвенція «спрямована на пошук справедливого співвідношення між потребами, пов'язаними з інтересами суспільства загалом, і вимогами захисту основних прав людини». У справі «Ріс проти Сполученого Королівства» («Rees v. United Kingdom») у рішенні від 17 жовтня 1986 р. цим Судом було вказано, що, з'ясовуючи, чи існує позитивне зобов'язання держави стосовно людини, «належить врахувати справедливий баланс,

який має бути встановлений між інтересами всього суспільства й інтересами окремої людини» [266; 267].

Характеризуючи названий принцип, С. П. Погребняк зазначає, що головна суть принципу пропорційності полягає в розумному співвідношенні мети державного впливу засобами їх досягнення в обмеженні прав людини [128, с. 193]. У свою чергу Б. А. Тоцький стверджує, що принцип пропорційності є неписаним принципом права та складовою верховенства права, який постійно змінюється, перебуває в динаміці та адаптується до умов певної країни. На думку автора, принцип пропорційності виводиться із принципу верховенства права, який прямо закріплено у Конституції України [202, с. 73].

У своєму дослідженні Р. А. Майданик посилається на те, що характерною особливістю сучасного вітчизняного права є дослідження принципу помірності (пропорційності) між обмеженнями, цілями та призначенням права [91 с. 47].

Ю. О. Євтощук стверджує, що, по-перше, принцип сумірності (пропорційності) пов’язано з правами особи, по-друге, поширено його як на сферу правотворчості, так і на сферу правозастосування, та визначено критерієм оцінки законності заходів кожної гілки публічної влади (у тому числі судової) і водночас – конституційності самих законів [40,с. 38].

На думку С. П. Погребняка, пропорційність – це загальний принцип права ЄС. У більш розгорнутому формулюванні він звучить так: для досягнення певної мети органи влади не можуть накладати на громадян зобов’язання, які перевищують установлені межі необхідності, що випливають із публічного інтересу [127; 34].

Разом із тим, у положеннях Конвенції принцип пропорційності прямо не закріплено. Однак, це не заважає ЄСПЛ застосовувати вказаний принцип. Аналізуючи практику ЄСПЛ, П. М. Рабінович зазначав, що названий принцип пов’язаний насамперед з проблемою правомірності обмежень прав людини [154].

В правовій системі України принцип пропорційності не закріплений законодавством у прямій формі. Разом із тим, цей принцип вважається конституційним, про це, зокрема, свідчить практика КСУ, який неодноразово посилається на нього у постановлених рішеннях.

Наприклад, КСУ згадує принцип пропорційності в рішенні № 15-рп/2004 у справі про призначення більш м'якого покарання [160], у рішенні № 2-рп/2005 в справі про податкову заставу, посилається на вимогу розмірності (яка тісно пов'язана із принципом пропорційності) [162], подібні вимоги, які стосуються принципу пропорційності викладено КСУ в рішеннях за № 4-рп/2001, № 14-рп/2004, та ін.

Таким чином, виходячи з наведеного, можна зробити висновок, що принцип пропорційності має своє походження з судової практики ЄСПЛ, є Конституційним та загальноправовим, універсальним принципом.

У КПК законодавець прямо не закріпив названий принцип у Засадах кримінального провадження (ст. 7 КПК), однак, його ми можемо віднайти в законодавчих положеннях Глави 35 КПК.

Дослідження застосування згаданого принципу в положеннях КПК є актуальною, оскільки, як зазначав Т. М. Фуфалько, принципи створюють фундамент системи права, концептуально визначають модель правового регулювання, зміст норм, правозастосовних актів і суб'єктивних прав та обов'язків учасників відносин [241, с. 50].

У свою чергу І. Е. Кутова, відзначала, що сутність принципів права виражається в їх властивості визначальним чином впливати на характер діяльності держави, суспільства, окремої людини [80, с. 29].

Тому, оскільки принципи права функціонують не ізольовано, а системно, важливим є визначити, як взаємовідносяться принцип пропорційності із принципами публічності та диспозитивності в Главі 35 КПК.

Досліджуючи вищезазначені взаємовідносини в правозастосуванні, варто згадати загальні теоретичні засади поділу права на приватне і публічне, їхні характерні риси та відмінності, оскільки названі принципи мають пряме відношення до критеріїв цього поділу.

З цього приводу, О. І. Харитонова відокремила відмінні ознаки, які забезпечують указаний поділ. Зокрема, авторка посилалася на те, що характерними рисами приватного права є рівність учасників відповідних правовідносин, їхня

ініціативність при встановленні правовідносин, вільний розсуд при обранні правил поведінки, прямо не заборонених законом, а визначальними рисами публічного права є імперативний метод регулювання відповідних відносин, складовими частинами якого є жорстка окресленість поведінки суб'єкта, застосування «позитивного зобов'язування», та заборони дій як методу формування поведінки, використання таких стимулів, як примус і переконання [245].

Тому, публічне право є правовою сферою, котра забезпечує державні інтереси, регламентацію діяльності посадових осіб, державної служби, у тому числі інститути кримінальної відповідальності та підтримання державного обвинувачення.

Однак, досліджуючи концептуальні розбіжності приватного та публічного права, С. П. Погребняк стверджував, що на сучасному етапі розвитку права доцільно підкреслювати ідею зближення публічного і приватного права на новій гуманістичній основі. Такою основою насамперед повинні бути ідеї первісності прав і свободи людини і громадянина, розумного балансу інтересів особи і спільноти, неприпустимості свавільного державного втручання – усе, що знаходить свій прояв у загальноправових принципах верховенства права, пропорційності, справедливості, рівності. Які поширюють свою дію на сферу як публічного, так і приватного права [129, с. 14].

Вступаючи у правовідносини та застосовуючи норми права, суб'єкти права реалізують свої права в кожному конкретному випадку залежно від типу правовідносин (приватних або публічних). Тому належить вважати слушним твердження О. А. Банчука, що у правозастосуванні фізичні та юридичні особи, і насамперед – органи державної влади, посадові та службові особи, мають усвідомлювати існування загально-дозвільного принципу «дозволено все, що прямо не заборонено в законі» приватних відносинах і спеціально-дозвільного «дозволено тільки те, що прямо передбачено у законі» в публічних відносинах [9, с. 14].

Законодавець розкриває значення принципу «публічність» через ст. 25 КПК, котра зобов'язує прокурора та слідчого діяти виключно в межах своєї компетенції визначеної законом, вживати всіх передбачених заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила, у свою чергу, принцип

диспозитивності та його значення в кримінальному процесі визначені ст. 26 КПК, та декларує сторонам свободу у використанні своїх прав, «дозволено все, що прямо не заборонено в законі» у межах та у спосіб передбачений КПК. Диспозитивність, як принцип кримінального процесу виражається у тому, що сторонам кримінального провадження надається такий процесуальний статус, яким передбачено право самим вільно розпоряджатися своїми процесуальними правами [178, с. 175].

Коментуючи вказану засаду ст. 25 КПК, І. А. Тітко відмітив, що законодавець розглядає публічність як кримінальну процесуальну форму, що є протилежною до проваджень у формі приватного обвинувачення. Автор приходить до висновку, що викладений законодавчий підхід є вузьким, оскільки, запропоноване визначення не відтворює усіх проявів публічності в кримінальному провадженні [200, с. 152].

Термін «публічність», згідно з Юридичною енциклопедією, походить від латинського слова publicum, тобто народ, суспільство. Публічність судочинства – це загально правова засада, яка зобов’язує державу, її органи, посадових та службових осіб визнавати, дотримуватися, захищати як найвищу цінність права і свободи людини, визнавати, дотримуватись та захищати інтереси держави, громадських об’єднань, соціальних та етнічних груп за обов’язками служби, всупереч можливим будь-яким діям і волевиявленням, які мають інші цілі. Слово «диспозитивність» походить від латинського dispositus, що перекладається українською мовою як упорядкований, розподілений [256].

Як зазначає В. Т. Маляренко, диспозитивність у нинішньому розумінні – це можливість суб’єктів самостійно регулювати свої відносини, діяти на власний розсуд, наприклад вступати у правовідносини чи ні, здійснювати свої права чи утримуватись від цього, за наявності кількох запропонованих законом варіантів з урахуванням власних інтересів вибирати найвигідніший тощо. У приватних відносинах диспозитивність визначається принципом: «Дозволено все, що не заборонено законом». У публічних відносинах диспозитивність має значно вужчу сферу та обсяг застосування. Тут можливість вибору варіанта поведінки чітко окреслена і визначена принципом: «Дозволено лише те, що передбачено законом» [96].

На нашу думку, принцип диспозитивності є одним із основних елементів юридичного змісту кримінального провадження на підставі угод, оскільки саме досягнення взаємної згоди сторін провадження, дає їм можливість відійти від загального порядку розслідування та розгляду справи і ставити питання перед органом досудового розслідування та судом про особливий порядок на підставі укладеної угоди в порядку Глави 35 КПК.

Із цього слідує, що особливість виділеного провадження на підставі угод полягає і в його інструментальному змісті, який спрямовано на досягнення індивідуальних цілей, шляхом реалізації прав та можливостей, якими додатково наділяє законодавець, як сторони у справі, так і безпосередньо суд.

У свою чергу, укладення угоди в кримінальному провадженні є взаємовигідною, спрощеною, добровільно укладеною процедурою. За своїм характером – це компроміс між сторонами, хоч саму угоду підписують особисто підозрюваний (обвинувачений) і потерпілий чи прокурор [169, с. 355].

Статтею 468 КПК визначено, що в кримінальному провадженні можуть бути укладені два види угод: 1) угода про примирення між потерпілим та підозрюваним чи обвинуваченим; 2) угода між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим про визнання винуватості.

Угода або договір – цей елемент більше відомий цивільному праву і процесу, так як і можливість створювати нові права та взаємні обов’язки сторін угоди. Згідно класичної концепції договору в англійському праві, він представляє собою обіцянку або одностороннє волевиявлення особи, виконання котрого забезпечується правом [243, с. 102–105]. Найбільш послідовного погляду на договір як на угоду (домовленість) притримується американська юриспруденція. Так, у юридичному словнику Блека, який відомий кожному американському юристу, визначення договору розкривається як «угода між двома або декількома особами, яка породжує обов’язок виконувати або утримуватися від виконання чого-небудь» [261, с. 170]. Таке подібне розуміння «угоди», яка породжує обов’язок «виконувати прописані домовленості» перенесено законодавцем до КПК.

Затверджуючи на законодавчому рівні новий процесуальний документ – інструмент договору в кримінальному процесі, законодавець надав нову можливість учасникам кримінального провадження. Тобто суб'єкти визначеного кримінального провадження в межах установленої КПК процедури, можуть реалізувати свої процесуальні і матеріальні права шляхом укладання письмового договору – угоди між ними, що є характерним лише для цього провадження.

Юридичний зміст цих правовідносин та взаємозв'язок зафіксований в нормах права, які визначають суб'єктивні права та юридичні обов'язки їх учасників. Кожному суб'єктивному праву, зафіксованому в нормі права, відповідає (кореспондує) певний юридичний обов'язок, і навпаки.

Отже, новітні положення процесуального закону дають можливість сторонам вирішити кримінально-правовий конфлікт, який виник внаслідок посягання на об'єкти, які охороняються кримінальним законом, шляхом виявлення ініціативи, досягнення домовленостей та компромісу на взаємовигідних умовах.

На нашу думку, саме в змісті норм права, якими регулюється провадження на підставі угод можна віднайти згаданий нами принцип пропорційності (відповідності) із практики ЄСПЛ, яким покликано врахувати баланс публічного і приватного інтересу. Так, забезпечуючи пріоритет державних (публічних) інтересів, законодавець передбачив у кримінальному провадженні на підставі угоди лише мінімальний обсяг процесуальних засобів для доведення винуватості особи (за умови згоди обвинуваченого), встановивши, що цього буде достатньо для досягнення поставленої мети перед правосуддям. Одночасно, надано переважне право стороні обвинувачення та захисту на власний розсуд обирати можливість домовлятися про врегулювання конфлікту чи ні. Такий підхід забезпечив баланс рівноваги між публічними та приватними інтересами в кримінальному провадженні.

Крім того, такий законодавчий підхід став підставою виникнення дуальності в кримінальному процесі. Зокрема, сторони в кримінальному провадженні на підставі угод виступають не лише сторонами у справі, у провадженні, а одночасно і сторонами угоди, яка є невід'ємною складовою згаданого провадження.

Тому належить погодитися з поглядом М. М. Новікової, котра виділяє елементи моделі правового компромісу, зокрема: 1) наявність конфліктної ситуації, що вимагає розв'язання; 2) мета досягнення домовленостей; 3) ініціатор компромісної угоди; 3) психологічна та інтелектуальна готовність до співробітництва на умовах компромісу; 4) добровільність прийняття компромісного рішення, зокрема підготовка до компромісного рішення та визначення суті угоди з обговоренням змісту взаємопоступок; 5) самостійність обрання сторонами варіанту прийняття рішення; 6) укладання угоди; 7) створення умов щодо неможливості ухилення від виконання компромісної угоди, а саме отримання позитивних наслідків як кінцевого результату компромісу у вигляді бажаного інтересу, позитивного морально-психологічного стану [116, с. 8].

Названі елементи одночасно є групою юридичних фактів, які необхідні для того, щоб сторони кримінального провадження скористалися наданим їм КПК правом за власною ініціативою.

З цього слідує, що зміст кримінального провадження на підставі угод, розширює права і обов'язки сторін обвинувачення та захисту. Оскільки укладаючи угоду, сторони кримінального провадження, створюють для себе нові норми та набувають нових юридичних прав і зобов'язань, закріплюючи їх у процесуальному документі, що раніше не було притаманне кримінальному процесу України.

Тому юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод містить у собі не лише диспозитивні положення, а і можливіть обирати стороні модель поведінки визначену КПК, та реалізації всіх елементів суб'єктивного права.

Суб'єктивне право – це міра юридичної можливості, яка забезпечується юридичними обов'язками і охороною з боку держави. Укладаючи угоду, сторони кримінального провадження реалізують міру своєї юридичної можливості, яка складається з:

1) права особи на власні дії (укладати угоду або відмовитися від неї);

2) права вимагати від іншого суб'єкта (сторони угоди) виконання (додержання) взятого юридичного обов'язку як умови реалізації носієм суб'єктивного права належної йому правової можливості;

3) права на захист з боку держави (вимагати від держави такого захисту) у разі порушення юридичного обов’язку особою (невиконання угоди);

У свою чергу, процесуальна діяльність органу досудового розслідування та суду полягає у вирішенні лише тих питань, які виносяться на їх розгляд сторонами кримінального провадження та в межах повноважень, якими вони наділені. Характерною особливістю, яка відрізняє провадження на підставі угод від інших проваджень, передбачених в КПК, є те, що на любій стадії досудового розслідування, чи судового розгляду, або навіть одному із його етапів, відповідно до КПК, сторони мають право досягти згоди про врегулювання кримінального конфлікту шляхом укладення угоди, що зобов’язує органи слідства та суду припинити розпочату процесуальну діяльність та перейти до розгляду кримінального провадження на підставі угоди.

Слід звернути увагу не тільки на розширення прав сторін у провадженні на підставі угод, а і на відповідні обмеження, про які зобов’язаний сторонам роз’яснити суд, а саме, наслідки укладення та затвердження угод, передбачені ст. 473 КПК. Відповідні обмеження в процесуальних правах внаслідок укладення та затвердження угоди стосуються як підозрюваного або обвинуваченого, так і потерпілого чи прокурора. Зокрема, до таких обмежень відноситься право на оскарження ухваленого вироку на підставі угоди, відмова підозрюваного, обвинуваченого від права на доведення його винуватості прокурором у судовому засіданні, дослідження доказів та допит свідків, відмова від права на захист й мовчання. Потерпілий позбавляється права вимагати притягнення винного до кримінальної відповідальності та ставити питання про зміну вимог про відшкодування шкоди.

Зміст цих положень закону, якими регламентовано законодавчі обмеження прав учасників кримінального провадження цілком відповідає принципу пропорційності яким покликано збалансовувати публічні та приватні інтереси.

Зокрема, в кримінальному провадженні на підставі угод законодавець ставить на перше місце приватні інтереси потерпілого та обвинуваченого, узгоджуючи їх із державними (публічними) інтересами, які полягають у розкритті злочину та притягненні винної особи до відповідальності.

Разом із тим, впроваджуючи диспозитивні начала та розширюючи права сторін кримінального провадження на підставі угод із метою задоволення їх інтересів, законодавець зменшив кількість необхідних процесуальних засобів у кримінальному провадженні в частині доведення винуватості особи, однак одночасно компенсував відсутність такої дії, неможливістю оскарження ухваленого вироку, котрий постановлено відповідно до цього спеціального порядку.

Підсумовуючи викладене, необхідно визначити, що засада принципу пропорційності виражається в кримінальному провадженні на підставі угод у наступному:

1) правовими нормами, якими регламентовано процесуальний порядок кримінального провадження на підставі угод законодавець чітко встановив прямий зв’язок між диспозитивним розширенням процесуальних прав сторін (шляхом укладання угоди) та одночасним їх звуженням із метою досягнення публічних (державних) інтересів;

2) можливе обмеження процесуальних прав є мінімальним, виступає в інтересах цієї особи, і застосовується лише за наявності її прямої згоди;

3) обмеження реалізації процесуальних прав сторін кримінального провадження адекватно співвідноситься із переслідуваними цілями, насамперед, до них відносимо: швидке розслідування та судовий розгляд справи, задоволення інтересів потерпілого, врахування правової позиції підозрюваного, обвинуваченого щодо вчиненого кримінального правопорушення.

Весь наведений комплекс дій сторін, процесуальна діяльність суду в цьому провадженні одночасно забезпечують досягнення зазначених вище завдань кримінального провадження, як на стадії досудового розслідування, так і в любий момент судового розгляду.

Прихильники диференціації кримінальної процесуальної форми виділяють серед особливих порядків «Провадження на підставі угод», оскільки на відміну від усіх інших порядків кримінального провадження, передбачених у КПК, це кримінальне провадження на етапі судового провадження має внутрішню диференціацію, адже, відповідно до ст. 474 КПК, якщо угоди досягнуто під час

досудового розслідування, її розгляд проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди. Якщо ж угоди досягнуто під час судового провадження, суд невідкладно зупиняє проведення процесуальних дій і переходить до розгляду угоди [132, с. 647].

З авторською позицією належить погодитися, оскільки така властивість процесуального порядку провадження на підставі угод максимально дозволяє скоротити процесуальні процедури, що не знижує результат ефективності судового розгляду кримінального провадження.

Водночас вважаємо хибним висновок Р. В. Новака, котрий стверджує, що диференціація кримінальної процесуальної форми, зокрема і запровадження інституту угод у кримінальне провадження як альтернативної форми повного судового розгляду кримінальних проваджень не має обмежувати чинні процесуальні гарантії [112, с. 44]. Оскільки відповідно до змісту ст. 473 і 474 КПК, обмеження процесуальних гарантій для учасників кримінального провадження має місце.

На підставі наведеного, можна окреслити наступне: юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод полягає в законодавчо врегульованій практиці вирішення завдань кримінального провадження та реалізується через механізм суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, шляхом досягнення між сторонами компромісу на підставі взаємних поступок, розширенні процесуальних прав сторін.

1.3 Правова природа, підстави та умови угоди в кримінальному процесі

Співвідношення «правова природа» визначено багатоманітністю використання цього терміну в юридичних наукових працях. Такі тотожні поняття, як «правова природа» або «юридична природа» дозволяють дослідити та зрозуміти сутність будь-якого правового явища.

Так, С. С. Алексєєв визначає юридичну природу через юридичні характеристики правового явища, яке дозволяє побачити структуру, місце і роль серед інших правових явищ у відповідності із його соціальною природою [54].

У свою чергу, І. В. Матвєєв стверджує, що звернення до терміну «правова природа» обумовлено необхідністю дати вичерпну характеристику тому чи іншому юридичному факту, процесу, явищу. При цьому осмислення правової природи виходить із значення самого терміна «природа», під яким зазвичай розуміється сутність, основна якість чого-небудь [100, с. 5].

Погоджуючись із такою позицією науковців, для вирішення постановленого завдання й визначення правової природи угоди в кримінальному процесі, необхідно, насамперед, знайти місце такого правового явища як угода в системі права, виявляючи його специфічні ознаки в кримінальному процесуальному праві. Загалом аналіз словосполучення «правова природа» зводиться до юридичної характеристики, структури, місця і ролі певного правового явища серед інших [173, с. 199].

Виходячи із цього, визначення правової природи угоди має будуватися на законодавчих нормах, які регламентують цей інститут у кримінальному провадженні. Досліджуючи юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод (див.: підрозділ 1.2 цього дисертаційного дослідження), ми торкнулися теми розвитку правовідносин через шлях реалізації суб'єктивних прав і юридичних обов'язків, які регламентовано нормами Глави 35 КПК. Разом із тим, оскільки угоду в названому кримінальному провадженні сторони можуть укласти лише шляхом вступу у відповідні правовідносини, тому для з'ясування правової природи поняття «угоди» в кримінальному процесі та її характеристики нам необхідно дослідити сутність правовідносин у кримінально-правовому та кримінально-процесуальному контексті, починаючи з теоретичного тлумачення цього терміну.

Відповідно до теоретичного тлумачення поняття «правовідносини» – це врегульовані нормами права вольові суспільні відносини, що виражаються в конкретному зв'язку між правомочними і зобов'язаними суб'єктами – носіями суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності – і забезпечуються державою. Структура правовідносин – це основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними на підставі суб'єктивних юридичних прав, обов'язків, повноважень і відповідальності з приводу соціального блага або забезпечення яких-небудь інтересів. Відповідно цієї

структури головними полюсами зв'язку є суб'єкти правовідносин, що реалізують суб'єктивні юридичні права, суб'єктивні юридичні обов'язки, повноваження і суб'єктивну юридичну відповідальність заради досягнення результату цього зв'язку [184].

У тлумачному словнику під терміном «структура» (від лат. structura – будова, розташування, порядок) розуміють «взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого, будова; устрій, організація чого-небудь» [15, с. 1208]. Таким чином, під структурою належить розуміти сукупність стійких відносин й зв'язків між елементами. До неї належить загальна організація елементів, їх просторове розташування, зв'язок між етапами розвитку тощо. При цьому структура ширша за склад – сукупності окремих частин, які утворюють що-небудь ціле [15, с. 1136]. Водночас до структури входять елементи цілого явища та зв'язки між ними.

У теорії права існують розгалужені погляди на структуру правовідносин. Так, О. С. Іоффе спочатку елементами будь-яких правовідносин називав суб'єкт, об'єкт, правомочності та обов'язки [49, с. 43]. Пізніше, О. С. Іоффе разом із М. Д. Шаргородським уточнив, що склад правовідносин утворює суб'єкти, між якими відбувається правовідносини, зміст, а також об'єкти, на які вони спрямовані [48, с. 201]. Названі науковці виокремлювали три елементи у структурі правовідносин – суб'єкт, об'єкт і зміст правовідносин. При цьому зміст правовідносин, на їх думку, становлять правомочності та обов'язки суб'єкта, спрямовані на об'єкт [48, с. 202].

На думку С. С. Алексєєва, правовідносини є складним утворенням, що мають внутрішню будову. До їх складу входять: а) зміст правовідносин (матеріальний – поведінка суб'єктів і юридичний – суб'єктивні юридичні права й обов'язки); б) суб'єкти права, тобто учасників правовідносин; в) об'єкти правовідносин [5, с. 100].

Ми погоджуємося з таким баченням науковця, оскільки правовідносини складаються з таких елементів: суб'єкти (учасники правовідносин), об'єкт (те, з приводу чого виникають, змінюються, припиняються правовідносини), змісту правовідносин, а саме, прав і обов'язків суб'єктів.

У свою чергу, досліджуючи структуру правовідносин, В. І. Теремецький підкреслював, що матеріальний зміст правовідносин – це об'єктивна форма існування юридичного змісту [197, с. 178].

На думку О. Ф. Скакун, структура правовідносин містить основні елементи правовідносин (суб'єкти) і доцільний спосіб зв'язку між ними з приводу соціального блага або забезпечення публічних і приватних інтересів на основі суб'єктивних прав, юридичних обов'язків, повноважень і юридичної відповідальності. До структури юридичних елементів вчений відносить: юридичний факт (підстави виникнення, зміни і припинення правовідносин), суб'єкти (суб'єктивний склад – сукупність осіб, що беруть участь у правових відносинах: правомочна сторона і зобов'язана сторона), юридичний зміст і його структуру (суб'єктивне право, юридичний обов'язок та юридична відповідальність) та об'єкт (те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність суб'єктів правовідносин) [183, с. 525].

З такою точкою зору науковця В. І. Теремецький погоджується лише частково, оскільки, на його думку, юридичний факт необхідно виводити за межі структури правовідносин, адже юридичний факт – це базис, на підставі якого виникають правовідносини. Тому, можна стверджувати, що правовідносини – це надбудова над юридичним фактом [197, с. 178].

Юридичні факти мають власну систему, класифікацію та структурно-логічний зв'язок з правовідносинами. Зокрема, деякі науковці стверджують, що до складу правовідносин належить включати суб'єкти та об'єкти правовідносин і їхній юридичний зміст (сукупність прав і обов'язків сторін) [44, с. 336]. Така думка є найбільш поширеною в теорії права та відповідає стандартам побудови елементів правовідносин.

Таким чином, виходячи із загальної теорії права щодо визначення структури правовідносин можна виділити наступні наукові погляди: 1) до будь-якого виду правовідносин застосовується наступна структура: суб'єкт правовідносин (учасники, наділені суб'єктивними правами та обов'язками); об'єкт (предмет, благо, з приводу якого складаються правовідносини); зміст (суб'єктивні права, обов'язки, виражені у поведінці суб'єктів, тобто зовнішній формі правовідносин); 2) структура

правовідносин містить: суб’єкт; об’єкт; зміст правовідносин та юридичний факт; 3) структура правовідносин включає суб’єкт та зміст; 4) структура правовідносин складається лише з одного елемента – суб’єкта.

На нашу думку, під структурою кримінально-процесуальних відносин які виникають у кримінальному провадженні при укладанні угоди, належить вважати систему елементів тих правовідносин, в які вступають учасники кримінального провадження з метою досягнення заздалегідь обумовленого результату, котрий забезпечується письмовим процесуальним документом – угодою.

Тому, досліджувати структуру правовідносин, у які вступають учасники процесу в провадженні на підставі угоди, належить із урахуванням загальних характерних рис, які притаманні будь-яким правовідносинам і розглядати її з огляду складових елементів, таких як – суб’єкт, об’єкт і зміст.

Зокрема, з теорії права відомо, що суб'єкти, або суб’єктний склад, – це сукупність осіб, які беруть участь у правовідносинах. Об’єктом є те, з приводу чого виникає і здійснюється діяльність його суб’єктів. Зміст – це суб’єктивні права, обов’язки, повноваження, відповідальність суб’єктів правовідносин, а також структура змісту – спосіб взаємозв’язку, що виникає на підставі суб’єктивних прав, обов’язків, повноважень, відповідальності [5, с. 101].

Структура змісту правовідносин утворює не зв’язок її змістовних елементів (суб’єктивних прав, обов’язків, повноважень, відповідальності), а той правовий зв’язок, який виникає на їх підставі з приводу досягнення мети правовідносин у які вступають їх суб’єкти. Тобто, це юридичне взаємне становище суб’єктів, яке визначає, формує їх поведінку через кореспондуючі один одному права і обов’язки заради задоволення їх інтересів. Юридичний факт завжди є підставою виникнення, зміни і припинення правовідносин.

Важливим фактором, на нашу думку, є те, що кримінально-процесуальні правовідносини є похідними від кримінальних правовідносин, оскільки лише факт вчиненого злочину може дати підставу для розвитку кримінально-процесуальних відносин у тому числі і тих, які регулюються Главою 35 КПК та складають предмет нашого дослідження. З таким твердженням погоджується і О. В. Наден, котра у

своєму дослідженні зазначала, що, з моменту вчинення злочину у держави виникає повноваження визнати цю особу такою, що вчинила злочин, і піддати її кримінальній відповідальності. Саме в цей момент з'являється й обов'язок особи, яка вчинила злочин, бути підданою кримінальній відповідальності. Авторкою доведено, що саме з моменту вчинення злочину і складаються кримінальні правовідносини, які є предметом кримінально-правового регулювання [107, с. 45].

Поява такого юридичного факту є умовою для виникнення кримінально-процесуальних правовідносин, оскільки вони одночасно можуть існувати лише з кримінальними, тому що, лише факт вчиненого злочину дає підставу органу досудового розслідування збирати й оцінювати докази винуватості підозрюваної особи у вчиненні злочину.

Зокрема, досліджуючи мету кримінального процесу, М. М. Полянський зазначав, що мета кримінального процесу «полягає у встановленні для конкретного випадку (тобто, чи існує) права держави на покарання та евентуально (тобто, якщо воно існує) тих меж, в яких воно підлягає здійсненню» [130, с. 44].

Тому, між особою, котра вчинила кримінальне правопорушення, та державою складаються два види правовідносин: кримінальні та кримінально-процесуальні. Причому, як указує О. В. Наден, якщо в першому юридичний зміст має потенційний характер, що означає неможливість його реалізації до завершення других правовідносин, то в другому юридичний зміст має саме реальний характер [107, с. 46].

Це означає, що правоохоронні органи мають право здійснювати розслідування кримінального правопорушення з метою притягнення винного до передбаченої законом відповідальності, а підозрюваний, у свою чергу, має право вимагати доведення його винуватості й зберігати статус невинного, доки його вину не буде доведено в судовому порядку. Таким чином, із моменту початку реального кримінального переслідування особи, вона може вступати у правовідносини, котрі регулюються Главою 35 КПК.

Тому, підставою виникнення кримінальних процесуальних відносин взагалі, і втому числі тих відносин, в які вступають учасники кримінального провадження з

метою укладання угоди, є юридичний факт – вчинення особою кримінального правопорушення(злочину).

Суб'єктами згаданих правовідносин у кримінальному процесі разом із підозрюваним (обвинуваченим) будуть виступати й інші учасники кримінального провадження, котрі у ньому заінтересовані. Зокрема, це сторона обвинувачення прокурор та потерпілий, оскільки положеннями згаданої глави КПК, регулюється укладання двох видів угод – про примирення та про визнання винуватості.

Таким чином, можна стверджувати, що суб'єктами правовідносин, які виникають у кримінальному провадженні на підставі угод виступають особи, котрі вчиняють юридично значимі дії, для того, щоб укласти угоду. Зокрема, такими суб'єктами виступають: особа, котра підозрюється (обвинувачується) у вчиненні кримінального правопорушення, прокурор (котрий виступає і стороною угоди та одночасно представляє інтереси державного обвинувачення в кримінальному провадженні), потерпіла особа.

Об'єктом названих правовідносин у кримінальному провадженні на підставі угод, буде виступати, те з приводу чого особи домовляються, в зв'язку із чим створюють для себе нові права та обов'язки, які передбачаються умовами змісту угоди.

Оскільки Главою 35 КПК передбачено дві різні за своїм змістом угоди, то відповідно і об'єкти угоди про визнання винуватості та угоди про примирення будуть відрізнятися. Разом із тим, основним, спільним об'єктом цих правовідносин буде притягнення до кримінальної відповідальності винного та визначення міри юридичної відповідальності особи, котра вчинила кримінальне правопорушення.

У свою чергу, змістом правовідносин у кримінальному провадженні на підставі угод, будуть виступати ті права і обов'язки, які покладаються умовами угоди на підозрюваного (обвинуваченого) та інших учасників – прокурора, потерпілого, котрі є стороною угоди.

Нами досліджено структуру правовідносин, які виникають в кримінальному провадженні на підставі угод, встановлено суб'єктів, об'єкт та їхній зміст. Разом із

тим, як ми вже зазначали, сторони кримінального провадження вступають у названі правовідносини з відповідною метою – укладення угоди.

Поняття «угода» вперше використано в КПК 2012 року і до цього періоду ніколи не застосовувалося в кримінальному судочинстві. Згідно даних енциклопедії «угода» – поняття, яке використовувалося у цивільному законодавстві України до прийняття у 2003 році нового ЦК. Наразі замість терміну «угода» використовується термін «правочин». Правочинам присвячена Глава 16 ЦК. За змістом цієї глави, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Поняття договору є більш звуженим і входить до поняття «правочин». Регулюється Главою 52 ЦК. Так, нею визначено, що договором є домовленість якщо одна сторона бере на себе обов'язок перед другою стороною вчинити певні дії або утриматися від них, а друга сторона наділяється лише правом вимоги, без виникнення зустрічного обов'язку щодо першої сторони [131].

Можна вважати, що законодавець, хоч і не розкрив поняття «угоди» в кримінальному процесі, оскільки будь-яка норма в КПК не розтлумачує нам значення цього терміну в кримінально-процесуальному значенні, однак у повній мірі використав усі складові та сутність якостей правочину (угоди) з приватноправових відносин, які регулюються нормами ЦК. Тому, для того, щоб максимально детально з'ясувати правову природу угод в КПК, доцільним вбачається визначити, що історично розуміли під угодою в теорії права, яке вона має значення в приватному та публічному праві.

Термін «угода» у філологічному розумінні тотожний термінам «договір» чи «домовленість» кількох осіб. У класичному розумінні угода, (правочин) – це домовленість між сторонами, спрямована на встановлення, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків. Оскільки угода є підставою для виникнення, зміни та припинення цивільних прав і обов'язків, вона є найбільш поширеним юридичним фактом. Саме тому ЦК відносить цей інститут до основних інститутів цивільного права. Вагомість чіткого визначення угоди як правової категорії, сьогодні вимагає всебічного та повного вивчення її природи, характерних ознак, класифікації, умов дійсності та обґрунтування підстав їх недійсності.

Угоди належали до найпоширеніших юридичних фактів (ст. 41 ЦК УРСР 1963 року), а за ЦК ці юридичні факти тлумачаться як правочини (ст. 202 ЦК). В юридичній літературі під угодою розуміють – вольові та правомірні дії юридичних і фізичних осіб, безпосередньо спрямовані на досягнення певного правового результату, а саме на набуття, зміну, або припинення цивільних прав та обов'язків [248, с. 168]. Угода є одним із видів юридичних актів, які спрямовані на досягнення правових наслідків. Вона також виступає як цивільно-правова форма утворення економічних зв'язків суб'єктів підприємницької діяльності [28, с. 171].

Історично «угоди», відігравали важливе значення в юриспруденції ще за часів Римської імперії. Але поняття «угоди» римськими юристами не було сформульовано, проте існували того часу певні види договорів. Найбільш наближеними до сучасного поняття «угоди» були вирази negotium gerere, negotium contrahere [114, с. 120]. В силу об'єктивних обставин правове регулювання угод займало важливе місце в роботі римських юристів. Поділ угод на оплатні та безоплатні, односторонні та двосторонні, умовні та безумовні, вплив форми волевиявлення на дійсність угоди і багато інших норм, що складають основу сучасного вчення про угоди, прийшло до нас із римського права [37, с. 244].

Наукове визначення поняття «угоди» вперше було сформульоване М. М. Агарковим у 1946 році [2, с. 55]. До того часу в радянській цивілістичній літературі належної уваги дослідженню та розробці цього поняття не приділялося. Згодом з'явились декілька публікацій, у яких поняття угоди одержало подальший розвиток [23; 122, с. 7–131].

Монографічні дослідження з названої проблеми були опубліковані лише у 1960 році. Це наукові роботи М. В. Рабиновича «Недействительность сделок и их последствия» [153] та В. П. Шахматова «Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия» [253].

У першій з названих робіт досліджувалися проблеми теорії та практики застосування угод з погляду визнання їх недійсними; а в наступній роботі було приділено увагу саме визначенню поняття «угода».

Досліджуючи поняття «угоди», Н. С. Хатнюк зазначала, що метою укладення угоди є набуття, зміна та припинення прав й обов'язків юридичних і фізичних осіб, шляхом здійснення правомірних дій, спрямованих на досягнення певного правового результату. Авторкою визначено, що поняття «дій» охоплює як об'єктивний так і суб'єктивний елементи угоди. Перш за все особа, яка укладає угоду, повинна мати намір її здійснити, що характеризує внутрішню волю особи відносно укладення угоди, а також виступає суб'єктивною передумовою виявлення внутрішньої волі. Об'єктивним же елементом угоди є зовнішнє виявлення внутрішньої волі особи [246, с. 15]. Науковцем виділено характерні для угоди ознаки:

1) угодою визнається не кожна дія, а лише та, яка спрямована на встановлення, зміну, припинення прав та обов'язків;

2) угодою визнається така дія, яка не лише мала на меті створити будь-який результат, а й призвела до встановлення, зміни, припинення прав та обов'язків;

3) угодою визнається дія юридично незалежних, рівноправних осіб;

4) угода може призвести до настання правових наслідків як безпосередньо, так і в поєднанні з іншими юридичними фактами [246, с. 15].

Порівнюючи ці ознаки, які виділені Н. С. Хатнюк при дослідженні угоди в приватно-правових відносинах у порівнянні з тією угодою, яка укладається в кримінальному провадженні, ми можемо зазначити, що між цими юридичними фактами є більшість спільних елементів.

Зокрема, угода в кримінальному процесі містить наступні ознаки:

1) сторони кримінального провадження повинні досягти взаємної згоди між собою щодо укладення угоди;

2) сторони кримінального провадження вчиняють юридично значимі дії, які спрямовані на створення нових прав та обов'язків для них;

3) укладена угода в кримінальному провадженні завжди призводить до настання юридичних наслідків як безпосередньо, для її сторін, так і в поєднанні з іншими юридичними фактами.

Поняття договору тісно пов'язано із поняттям угоди. Так, договір – це угода двох або більше осіб, яка спрямована на встановлення, зміну та припинення

цивільних прав та обов'язків. Слід виходити з того, що поняття договору складається з двох груп елементів. Одні з них характеризують юридичну конструкцію договору, інші – його істотні характеристики [249].

Юридична конструкція договору – це передбачена законом система взаємопов'язаних компонентів правового характеру, яка забезпечує функціонування зв'язків між учасниками договору. Серед цих компонентів називають угоду сторін та порядок її досягнення, структуру, способи виконання договору, умови та об'єм відповідальності сторін за невиконання або неналежне виконання договірних зобов'язань [105, с. 167]. Разом із тим, поняття терміну «угода» є більш ширшим, ніж поняття «договір», – коло угод не обмежується нормами цивільного законодавства й можливе тоді, коли їх виникнення не передбачене законом, але не суперечить йому. Ці положення застосовується і для договору. Як і договір, угода спрямована на досягнення певного правового результату і є актом волевиявлення особи.

На відміну від цього, в КПК можливим є укладення лише двох видів угод, зміст яких чітко регламентований законодавцем. Угода, як і договір, становлять собою правомірні дії. Договір у всіх випадках повинен відповідати обов'язковим для сторін правилам, що встановлені законом та іншими правовими актами (імперативним нормам), які діють у момент його укладання. Основою будь-якого договору є домовленість, що заснована на волі сторін. Воля особи, її рішення вступити в договір, встановлення умов договору визначаються економічними, політичними, соціальними реаліями життя суспільства [244, с. 65]. Деякі дослідники вважають, що закон надає переваги волі перед волевиявленням [155, с. 7], інші схиляються до того, що закон визнає перевагу волевиявлення [115, с. 22], треті переконані у рівності всіх названих елементів [247, с. 12].

Домовленість і воля сторін кримінального провадження буде підставою для проведення переговорів з метою ініціювання укладення угоди та в разі її укладання, наступного розгляду кримінальної справи судом у особливому порядку кримінального провадження. Таким чином, добровільне волевиявлення учасників

кримінального провадження є обов'язковим елементом угоди в кримінальному провадженні та її основною умовою.

Отже, угода та договір є взаємопов'язаними між собою не лише як складові цивільного права, але й як зобов'язальні правовідносини. Кожен договір є угодою, але не кожна угода є договором. Договір, як правило, укладається в простій письмовій формі, а для укладення договорів певного виду передбачено спеціальні законодавчі вимоги.

Юридичні норми про укладення, зміну і розірвання договору є стрижневою частиною інституту договору, яка в його межах здійснює регулювання відносин з приводу укладення, зміни і розірвання договору. З цією частиною інституту договору пов'язане вирішення широкого спектру питань, починаючи від виникнення ініціативи укласти договір і до настання наслідків розірвання договору. Укладення, зміну і розірвання договору можна визначити як сукупність правових норм, що спрямовані на регулювання цих відносин. Крім того, можна визначити як сукупність дій осіб, що спрямовані на набуття, зміну і припинення прав і обов'язків в майбутньому. Таке визначення розкриває правочинну природу укладення, зміни і розірвання договору і кореспондує до ст. 202 ЦК. Необхідно підкреслити, що здійснення сторонами договору дій по його зміні чи розірванню тісно пов'язано з правочином, з яким пов'язують укладення договору.

Дослідивши поняття угоди, можна стверджувати, що його походження та сутність має цивільно-правову природу, переплітаються між собою поняття угоди із поняттями правочин та договір у матеріальному праві, яким регулюються вимоги до цих юридичних фактів.

З цього слідує, що структура та конструкції угод у кримінальному процесі походять із матеріального права, яким регулюються цивільні правовідносини.

Разом із тим, не вперше законодавець упроваджує такий інструмент, як угоду у процесуальні відносини сторін. Відомий інститут мирової угоди, який активно використовують сторони, між якими виникли спірні правовідносини. Зокрема, учасники цивільного процесу можуть скористатися своїм правом і під час розгляду справи в суді, або на стадії виконавчого провадження, укласти з метою

врегулювання спору на основі взаємних поступок мирову угоду, повідомивши про це суд.

За визначенням мирова угода – це укладена між сторонами та затверджена судом домовленість (договір) про припинення спору між сторонами шляхом взаємних уступок, яка може стосуватися лише прав, обов'язків сторін та предмета позову [251]. Мирова угода, яка суперечить закону або погіршує становище інших осіб не може бути визнана судом, і така угода не припиняє провадження у справі [155].

Інститут мирової угоди є схожим із запропонованим у кримінальному процесі інститутом угоди про примирення, сторонами якої виступають підозрюваний (обвинувачений) і потерпілий. Основним, об'єднуючим елементом цих інститутів буде досягнення згоди сторін щодо предмету угоди та складання процесуального документу – угоди (договору) в якому викладається зміст домовленостей та поступок, котрому обов'язково дає оцінку суд. Іншими словами, дія угоди сторін залежить від волі суду, який перевіряє її зміст на предмет його законності й лише після того, сторони зможуть реалізовувати власні домовленості.

Наступна угода, яку можуть укласти сторони в кримінальному провадженні – угода про визнання винуватості. Правова природа цієї угоди, її мета дещо відрізняються від попередньої. Цей вид угоди є нерівним, оскільки її сторонами виступають підозрюваний (обвинувачений) і прокурор. Фігура прокурора в кримінальному процесі наділена спеціальною правосуб'єктністю, так, лише прокурор представляє інтереси держави в кримінальному провадженні та підтримує державне обвинувачення щодо особи з якою може укласти угоду. Роль прокурора в кримінальному процесі має публічно-владний характер, оскільки він наділений юридично-владними повноваженнями в порівнянні з іншими учасниками у кримінальному провадженні.

Природа угоди про визнання винуватості є подібною до інституту адміністративного договору, поняття якого викладено в ст. 3 КАС. Так, адміністративний договір – дво- або багатостороння угода, зміст якої складають

права та обов'язки сторін, що випливають із владних управлінських функцій суб'єкта владних повноважень, який є однією із сторін угоди [58].

Це єдине визначення адміністративного договору, яке пропонує законодавець серед великої кількості нормативно-правової бази, якою регулюються відносини в сфері укладання цього договору. В науці адміністративного права було зроблено спроби щодо визначення змісту поняття адміністративного договору. Зокрема, Ю. П. Битяк вважає, що адміністративний договір – угода двох чи більше суб'єктів адміністративного права, один із яких завжди є суб'єктом виконавчої влади. Це багатосторонній акт, за допомогою якого виникають, змінюються або припиняються взаємні права й обов'язки сторін [11, с. 6].

На думку В. Б. Авер'янова, поняття адміністративного договору належить визначати як «угоду, укладену суб'єктами адміністративного права на підставі адміністративно-правових норм у загальнодержавних та інших публічних інтересах, правовий режим якої визначається змістом владних повноважень, носієм яких є обов'язково одна із сторін» [3].

Таким чином, за своєю природою, адміністративний договір відрізняється від цивільно-правового договору (угоди) та угоди, яка може бути укладена в цивільному процесі за ознакою нерівності суб'єктів, які виступають стороною договору.

М. А. Бояринцева, досліджуючи природу виникнення адміністративних договорів, стверджувала, що адміністративний договір – це нове суперечливе та недостатньо досліджене явище, оскільки природа державного управління полягає в імперативності одностороннього волевиявлення з метою організуючого впливу на суспільство, а природа договорів полягає у рівності сторін та свободі вибору поведінки. Автором виділено дві основні ознаки адміністративного договору – угоду сторін та владні управлінські функції однієї із сторін» [13, с. 81].

Подібна юридична нерівність сторін виражається в угоді про визнання винуватості, оскільки прокурор котрий виступає стороною в цій угоді володіє винятковими повноваженнями, діє в інтересах держави, що характеризує ці

договірні зобов’язання як публічно-правові та суттєво відрізняє зміст угоди про визнання винуватості від угоди про примирення.

Для відокремлення спільних та відмінних ознак угод, які можуть бути укладені в кримінальному процесі, коротко проаналізуємо їх зміст, у Главі 35 КПК.

Відповідно до вимог ст. 471 і 472 КПК зміст угоди про примирення та визнання винуватості має спільну та відмінну структуру. Спільним є те, що в угодах зазначаються її сторони, формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) КК, істотні для відповідного кримінального провадження обставини, узгоджене покарання або призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням, наслідки укладення та затвердження угоди, наслідки невиконання угоди. В угоді зазначається дата її укладення, вона скріплюється підписами сторін.

Відмінним є те, що в угоді про примирення, яка укладається з потерпілим, істотними вимогами також є обставини відповідного кримінального провадження, розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування чи перелік дій, не пов’язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний чи обвинувачений зобов’язані вчинити на користь потерпілого, строк їх вчинення. Обов’язковою є також згода сторін на призначене узгоджене покарання.

У свою чергу, в угоді про визнання винуватості зазначається беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення, обов’язок щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, (якщо відповідні домовленості мали місце) [168, с. 94].

Отже, на підставі аналізу викладених норм, можна дійти висновку щодо виокремлення в КПК трьох груп умов угоди: 1) умови про предмет укладеної угоди; 2) умови, визначені законом як істотні або як такі, що є необхідними для угоди окремого виду; 3) умови, щодо яких має бути досягнуто згоди.

Наведені умови є спільними для обох видів угод, і оскільки вони чітко регламентовані вимогами закону. Де що різною буде мета укладання угоди залежно від її виду. Водночас, оскільки законодавець регламентував договірні відносини у

кримінальному процесі то переважною, спільною метою буде задоволення публічних інтересів, а саме притягнення винної особи до кримінальної відповідальності.

Угода про примирення містить у своєму складі ознаки цивільно-правових домовленостей, в які сторони кримінального провадження вступають добровільно і на власний розсуд вирішують питання про строк і порядок відшкодування завданої шкоди потерпілому, при цьому сторони є юридично рівними суб'єктами, коли вступають у названі правовідносини.

Натомість вищенаведені ознаки відсутні в угоді про визнання винуватості, стороною якої є прокурор. Мета цієї угоди має чіткий публічно-правовий характер і накладає правові обов'язки на підозрюваного (обвинуваченого) виключно в публічних інтересах держави.

На підставі викладеного, ми можемо виділити наступні ознаки, які характерні для угод в кримінальному провадженні.

Зокрема, до ознак угоди про примирення відносимо: публічно-приватний характер договірних зобов'язань, відносно юридичну рівність сторін, імперативно-диспозитивні умови угоди за способом конструювання, мета договору – задоволення публічних й приватних інтересів потерпілої особи від кримінального правопорушення.

У свою чергу до ознак угоди про визнання винуватості відносимо: публічний характер договірних зобов'язань, юридичну нерівність сторін, імперативно визначені умови угоди за способом конструювання, мета договору – задоволення публічних інтересів (домінування державних цілей).

Проведений аналіз спільних та відмінних ознак угоди, яка можу бути укладена в кримінальному провадженні, дає нам можливість сформулювати визначення поняття угоди в кримінальному процесі.

Угода в кримінальному провадженні – це спільна домовленість сторін кримінального провадження, яка спрямована на досягнення згоди щодо визначення сторонами узгодженого покарання особі, котра винна у вчиненні кримінального

правопорушення, із покладенням на неї додаткових зобов'язань умовами укладеної угоди.

Таким чином, нами розглянуто поняття угоди, її походження, конструкції в різних галузях права. Дослідження показало, що конструкція угоди в кримінальному процесі має своє походження з матеріального цивільного права, є видом правовідносин у які вступають сторони кримінального провадження тому суб'єктний склад угоди є аналогічним, однак має певні відмінності та специфіку яка притаманна кримінальним процесуальним відносинам. Окрім того, угоді, яка може бути укладена в кримінальному провадженні притаманні відносини змішаного типу: адміністративно-правового та цивільно-правового, влади і рівноправності.

Нормами Глави 35 КПК врегульовано відносини з приводу укладання угоди, її змісту, передбачено юридичну відповідальність підозрюваного (обвинуваченого) у разі невиконання угоди. Таким чином на відміну від цивільно-правових чи адміністративно-правових правовідносин у кримінальним процесуальним законом не врегульовано відносини сторін угоди з приводу зміни, розірвання договору, визнання договору недійсним, що суттєво звужує свободу сторін при укладанні угоди в кримінальному процесі. Як застосовується новий інститут угод у кримінальному провадженні, які виникають труднощі при укладанні угод, нами буде розглянуто у Розділі 2 цього дисертаційного дослідження.

Висновки до Розділу 1

У цьому розділі розглянуто стан наукового дослідження та історичний розвиток кримінального провадження на підставі угод, юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод та правову природу, підстави і умови угоди в кримінальному процесі.

Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки.

1. Інститут кримінального провадження на підставі угод як нова процесуальна форма реалізує розвиток однієї із загальних засад у кримінальному провадженні, зокрема, диспозитивності, шляхом укладання угоди між сторонами

кримінального провадження, що у свою чергу, забезпечує одночасне досягнення як приватних так і публічних інтересів.

2. На підставі аналізу основних ознак дослідженого інституту встановлено, що законодавець створив новий процесуальний засіб (угоду), чим дав можливість досягати пропорційному балансу інтересів сторонам кримінального конфлікту, як цього вимагає судова практика Європейського Суду з прав людини.

3. Визначено групу юридичних фактів, які є необхідними для реалізації кримінального провадження на підставі угод. Змістом цього кримінального провадження розширюються права та обов'язки сторони обвинувачення та захисту, оскільки укладаючи угоду сторони можуть створювати для себе нові норми та набувають нових юридичних прав і обов'язків, які закріплюються в процесуальному документі. Таким чином, виникає дуальність відносин у кримінальному процесі, тому що сторони виступають не лише сторонами у справі, у кримінальному провадженні, а і одночасно сторонами укладеної угоди.

4. Підтримано думку науковців про те, що матеріальний зміст та елементи структури правовідносин знайшли свою реалізацію в кримінальному процесі. Зокрема, що юридичний факт вчиненого злочину є умовою для виникнення кримінально-процесуальних правовідносин та підставою для укладання угоди.

5. Встановлено структуру правовідносин які виникають в кримінальному провадженні на підставі угод, визначено суб'єктів, об'єкт та їхній зміст, підставу і умови укладання угоди сторонами. Окреслено спільні ознаки угоди в кримінальному процесі, виокремлено три групи умов угоди, які є спільними. Окремо виділено характерні ознаки угоди про примирення та угоди про визнання винуватості.

РОЗДІЛ 2
УКЛАДЕННЯ УГОД У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

2.1 Види угод у кримінальному процесі: загальна характеристика

Становлення галузі кримінального процесуального права в Україні досягає поступового розвитку завдяки змінам у законодавстві, яке реформується відповідно до вимог суспільства. Держава несе обов'язок перед власними громадянами, захищати їхні права та законні інтереси від суб'єктів злочинного посягання, тому в державного апарату виникає необхідність підшукувати нові дієві способи для контролю та протидії злочинності.

Досліджуючи сучасну національну правову систему в Україні, Н. Семенова звертала увагу на те, що вона розвивається і функціонує в умовах тісної взаємодії і взаємовпливу, зазнаючи різного роду змін, які полягають у запозиченні (прямому чи непрямому) моделей правового регулювання, так і в узгодженні окремих норм або навіть сегментів права (інститутів і галузей). У підсумку відбувається поступова зміна правових систем відповідно до обраного політичного курсу певної країни, проголошеною нею цілями і завданнями. Ці процеси відбуваються з використанням як механізмів міжнародно-правового регулювання, так і поза ними – виключно в межах національних правових систем, а також шляхом використання цих двох способів у різних комбінаціях [179, с. 368–377].

Однією із таких кардинальних змін у кримінальному процесуальному законодавстві України можна вважати появу нових видів правосуддя, які ґрунтуються не лише на публічних засадах. Публічність кримінального процесу є загальноприйнятною засадою, між тим, гармонізація законодавчих норм до Європейських стандартів, зумовила розвиток на законотворчому рівні приватних засад і диспозитивності у кримінальному процесі України.

Сучасна система правосуддя розглядає злочин, насамперед, як конфлікт інтересів злочинця і держави, яка представляє інтереси суспільства у цьому конфлікті. А вже потім злочин визнається конфліктом між інтересами потерпілого і

намаганнями злочинця. Це пояснюється тим, що кримінальне переслідування щодо переважної кількості злочинів здійснюється в публічному порядку [87, с. 101].

На думку Г. О. Усатого, ядром любого конфлікту (у тому числі кримінально-правового) являється інтерес або група інтересів, на які посягає злочин. Тобто, злочин посягає на суспільні відносини, а в основі останніх лежать різносторонні інтереси [210, с. 210].

Належить також погодитися з позицією П. П. Андрушка та А. А. Стрижевської, які зауважують, що дослідження таких понять, як «права», «свободи» та «інтереси» особи і громадянина, а також поняття «інтереси держави», «суспільні інтереси», «інтереси юридичних осіб» в теорії кримінального права практично відсутні [7].

Не прописані такі положення і в кримінальному процесуальному законі. Однак, поняттю категорії «інтерес», і співвідношенню публічного та приватного інтересів неодноразово приділялося увагу науковцями. Але з появою нового інституту провадження на підставі угод настала необхідність визначити критерії інтересу учасників угоди про примирення чи визнання винуватості.

Оскільки кримінальне переслідування здійснюється з метою досягнення публічних державних інтересів, то новий вид судочинства, котрий нам запропоновано законодавцем кардинально відрізняється від сталого, судового розгляду кримінальної справи.

Зокрема, у положеннях КПК у Главі 35 вже окремо виділено ряд новел, якими регламентовано елементи диспозитивності у кримінальному процесі України. При цьому, публічні інтереси в названому провадженні також мають своє місце, і виражаються в діяльності прокурора, котрий підтримує державне обвинувачення, оскільки затверджує пред’явлене обвинувачення особі а також у діяльності суду, який ухвалює обвинувальний вирок у разі затвердження угоди.

Тому, на перше враження при укладанні угоди та її затвердженні судом максимально мають узгоджуватися державні інтереси із приватними інтересами які переслідують сторони кримінального провадження. Однак, застосування названого

інституту на практиці показує, що узгодження інтересів усіх суб'єктів, які виступають стороною угоди не завжди має місце.

За класифікацією інтересів приватний інтерес забезпечує потреби приватних осіб, а публічний – держави та усього суспільства. На думку А. Ю. Козленка, співвідношення публічних і приватних інтересів у кримінальному провадженні – це визначення їх загальних рис та критеріїв, за якими вони відрізняються один від одного [60, с. 194].

Укладаючи угоду в кримінальному провадженні сторони переслідують свої інтереси, які закріплюють у її змісті. Сутність *угоди про примирення* можна простежити у визначенні, яке відображено у проекті Закону України «Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах»: договір про примирення – це договір, який укладається сторонами з метою врегулювання конфлікту на основі взаємних поступок і може стосуватися лише прав та обов'язків сторін та предмета конфлікту [143].

Щодо *угоди про визнання винуватості,* то вона трактуються як своєрідні переговори, у результаті яких обвинувачуваний у кримінальному правопорушенні відмовляється від права на судовий розгляд в обмін на зменшення обвинувачення або пом'якшення покарання. Угода про визнання винуватості дозволяє домогтися економії часу й коштів при відправленні кримінального судочинства, сприяє спрощенню розгляду кримінальних справ, прискоренню призначення покарання винному, зменшенню навантаження на правоохоронні та судові органи.

Деякі науковці вважають, зокрема С. І. Паславський, що згадану угоду доцільно укладати в тих випадках, коли правопорушник зобов'язується співпрацювати із органом досудового розслідування [123, с. 184], а включення до змісту угоди обов'язку вчиняти конкретні дії, на думку С. М. Малихіної, дозволить запобігти укладанню угод із обвинуваченим із метою задоволення їх власних інтересів щодо пом'якшення покарання [94, с. 66–67].

Зауважимо, вже декілька десятиліть розвивається новий підхід до реагування на злочин – відновне правосуддя. Найбільш відомим інструментом відновного

правосуддя є застосування процедури медіації. Суть медіації у контексті кримінального судочинства полягає у примиренні потерпілого з правопорушником.

Українські науковці розглядають порядок примирення насамперед із позиції взаємної угоди двох сторін. Зокрема, Ю. В. Баулін під примиренням розглядає акт прощення потерпілим свого кривдника, котрий заподіяв йому шкоду, досягнення з ним згоди й миру. Результатом цієї процедури є угода названих осіб, за якою потерпілий не наполягає на притягненні до кримінальної відповідальності винуватої особи, а остання відшкодовує завдані нею збитки або усуває заподіяну шкоду [10, с. 138].

На думку А. М. Ященка, примирення варто тлумачити як належним чином оформлену письмову угоду, юридичний зміст котрої полягає у засвідченні того, що суб'єкт, який вчинив суспільно небезпечне діяння, відшкодував завдані ним збитки або усунув заподіяну ним шкоду, а потерпіла особа висловила своє задоволення вжитими щодо неї заходами та надала згоду на звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності або на настання іншого кримінального правового наслідку [259, с. 7].

Як нами вже зазначалося у першому розділі, практика застосування процедури примирення з давніх часів відома Українському суспільству, але діяла за власними правилами. Так, у чинному законодавстві України станом на 2012 рік було достатньо передумов для впровадження інституту медіації в кримінальному процесі. До них прямо або опосередковано відносилися ст. 46, 66, 75, 82, 97, 103–105 і 107 КК, а також ст. 8 і 27 КПК 1960 року.

Таким чином, якщо угода про примирення існувала епізодично в нормах КК та КПК 1960 року, то угода про визнання винуватості є зовсім новим елементом у кримінально процесуальній практиці. Науковці мають різні погляди щодо цього виду угоди.

Зокрема, С. І. Паславський вважає, що термін «винуватість» в контексті угоди про визнання винуватості означає, що особа, яка вчинила кримінально-каране діяння, визнає свою вину у вчиненому, тобто визнає свою причетність до чогось негативного [124, с. 263].

На думку О. В. Авраменка, винуватість у вчиненні кримінального правопорушення слід пов'язувати з осудом, з тим, що особа підлягає кримінальній відповідальності за вчинене [1, с. 7].

В юридичній літературі стверджується, що угода про визнання винуватості є юридичною домовленістю, за якою сторони обвинувачення та захисту досягають згоди щодо вирішення кримінального провадження, включаючи певні пункти обвинувачення, за якими обвинувачений визнає себе винним. Зміст правової категорії угоди полягає в тому, що підозрюваний чи обвинувачений погоджується нести кримінальну відповідальність за менш тяжкий злочин порівняно з тим, що інкримінувався йому раніше, або не за всіма пунктами обвинувального акту. Обвинувачений визнає себе винуватим в обмін на зниження тяжкості обвинувачення, пом'якшення під час призначення покарання [256, с. 168].

Загалом, приймаючи рішення про введення до КПК нової процедури, провадження на підставі угод, законодавець дав можливість розвитку компромісу, шляхом згоди між учасниками кримінального провадження. Логічно виходити з того, що сторони кримінального провадження повинні бути заінтересовані в досягненні домовленостей та укладанні угоди. Тому «інтерес» будь-якої зі сторін повинен бути законним і нормативно закріпленим.

У правовій науці під законним інтересом (інтересом охоронюваним законом) розуміють простий юридичний дозвіл, що закріплений в законі або випливає із його змісту та виражається в можливостях суб'єкта права користуватися конкретним соціальним благом, а іноді звертатися по захист до конкретних державних органів або громадських організацій – з метою задоволення своїх потреб, які не суперечать суспільним [185].

У рішенні КСУ від 01 грудня 2004 р. категорія «охоронюваний законом інтерес» – тлумачиться як прагнення до користування конкретними матеріальними та/або нематеріальним благом, як зумовлений загальним змістом об'єктивного і прямо не опосередкований у суб'єктивному праві простий легітимний дозвіл, що є самостійним об'єктом судового захисту та інших засобів правової охорони з метою задоволення індивідуальних і колективних потреб, які не суперечать Конституції і

законам України, суспільним інтересам, справедливості, добросовісності, розумності та іншим загально правовим засадам [164].

З огляду на дослідження категорії «інтерес» у провадженні на підставі угод, належить розглянути, хто може виступати в якості сторони передбаченої КПК угоди.

Як убачається зі змісту Глави 35 КПК сторонами угод є: потерпілий (ч. 1 ст. 55 КПК) – це фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди; підозрюваний (ч. 1 ст. 42 КПК) – особа, якій у порядку, передбаченому ст. 276–279 КПК, повідомлено про підозру, або особа, яка затримана за підозрою у вчиненні кримінального правопорушення; обвинувачений (підсудний) (ч. 2 ст. 42 КПК) – особа, обвинувальний акт щодо якої переданий до суду у порядку, передбаченому ст. 291 КПК; прокурор (ст. 3 і 36 КПК) – це державна посадова особа, яка здійснює нагляд за точним дотриманням закону державними органами та громадянами, а також підтримує державне обвинувачення в суді в кримінальному провадженні.

Порівнюючи зміст вищенаведеної глави із Розділом 1 «Загальні положення», Глави 3, §§ 2 і 3 КПК, зауважимо, що відповідно до ст. 36 КПК прокурор є стороною обвинувачення, підозрюваний та обвинувачений (підсудний) відносяться до сторони захисту, а потерпілого законодавець виділив окремо § 4, таким чином чітко не відніс його до сторони обвинувачення, на відміну від того, як було передбачено в КПК 1960 року.

Між тим, згідно п. 19 ст. 3, Глави 1 Загальних положень КПК, стороною кримінального провадження з боку обвинувачення є не лише слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник. У свою чергу, з боку захисту виступає підозрюваний, обвинувачений (підсудний).

Таким чином, кожний з вищезазначених учасників будь-якої угоди прагне задоволення насамперед власного «інтересу». На думку Т. О. Лоскутова, права і законні інтереси є субстанціональними засобами правового регулювання у

кримінальному процесі. Вони є юридичними інструментами, що надають учасникам кримінального судочинства можливість бажаного результату. Отже, права і законні інтереси людини є основним елементом предмета і субстанціональними засобами правового регулювання у кримінальному процесі [89, с. 277].

Належить звернути увагу на те, що у КПК законодавець вперше, з огляду на положення ст. 8 КПК, за пріоритет у кримінальному провадженні визнав додержання принципу верховенства права, відповідно до якого людина її права та свободи визнаються найвищими цінностями та визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Ці положення забезпечили розвиток «приватного інтересу» в кримінальному провадженні та судочинстві.

Тому, «інтерес» сторони або учасника у кримінальному провадженні на підставі угод також поділяється на приватний і публічний, у свою чергу приватний інтерес забезпечує потреби окремого суб'єкта, приватних осіб, а публічний – суспільства і держави.

У своєму дослідженні А. Ю. Козленко зауважував, що приватні і публічні інтереси можуть у кримінальному судочинстві збігатися. Так, потерпіла особа бажає відновити не тільки свій порушений внаслідок злочину стан, але й притягнути винну особу до кримінальної відповідальності. Держава та суспільство також мають інтерес щодо притягнення такої особи до відповідальності, її справедливого покарання [60, с. 194].

У свою чергу, особа, котра вчинила кримінальне правопорушення переслідує власні приватні інтереси. Зокрема, ці інтереси можуть зосереджуватися на тому, щоб кримінальне провадження було закрито, або було зменшено обсяг пред'явленого обвинувачення, або змінено кваліфікацію його дій за тією статтею КК, за якою може бути призначено менш суворе покарання. Врешті решт, у разі ухвалення судом обвинувального вироку, обвинувачена особа може прагнути, щоб призначене покарання, яке належить відбувати реально, було максимально знижено судом.

Таким чином, «інтерес» будь-якого суб'єкта домовленостей чи угоди виступає рушійним фактором для досягнення згоди між ними, що на нашу думку, спонукало

законодавця створити правове поле для законодавчого закріплення такої можливості та розширення приватного «інтересу» в кримінальному процесі через процедуру кримінального провадження на підставі угод. При цьому виходимо із того, що ключову роль при укладенні будь-якого виду угоди має бути досягнення домовленостей між сторонами, які повинні відображати не лише суб'єктивний інтерес той чи іншої сторони угоди, але і обов'язково узгоджуватися з поглядом законодавця, який викладено в ст. 471 і 472 КПК щодо їх змісту.

Оскільки укладення угоди це насамперед правовідносини, у які вступають її учасники, тому спільним, загальним елементом угоди в кримінальному провадженні на нашу думку виступатиме співвідношення публічних та приватних інтересів, котрого слід досягати в процесі переговорів сторін.

Зокрема, в провадженні на підставі угод публічний інтерес виражається у реалізації процесуального порядку цього провадження, розкриття кримінального правопорушення, притягнення винної особи до кримінальної відповідальності. Тому публічний інтерес підтримує в першу чергу прокурор, котрий є стороною угоди про визнання винуватості, а також органи досудового розслідування та суду, які заінтересовані у швидкому розслідуванні та розгляді справи.

Зауважимо, що в провадженні на підставі угод, як і взагалі в кримінальному процесі, прокурор має виключно процесуальний та публічний інтерес, оскільки підтримує державне обвинувачення. На відміну від прокурора, потерпілий, як сторона угоди, хоч і виступає на стороні обвинувачення, має не лише публічний інтерес, котрий полягає у притягненні винної особи до кримінальної відповідальності, а і особистий, приватний.

Це випливає зі змісту ст. 471 КПК, відповідно до якого в угоді про примирення має бути зазначено розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування. Окремо законодавець виділив також перелік дій, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, які винна особа зобов'язується вчинити на користь потерпілого. Це положення є новим, оскільки раніше таких дій кримінальним процесуальним законом не передбачалося.

Обов’язковою стороною в угоді є підозрювана чи обвинувачена особа, котра має власні приватні інтереси в кримінальному провадженні. Звичайно особа також зацікавлена у законності всіх процесуальних дій та публічності кримінального процесу над нею, однак природно, що разом із тим, заінтересована у зменшенні «тягаря» кримінальної відповідальності взамін на відмову від своїх гарантованих законом права на ретельну доведеність її винуватості здобутими доказами в кримінальному провадженні та відмову від «класичного» проведення досудового слідства та судового розгляду.

Домовляючись про угоду, сторони кримінального, вступають у якісно нові процесуальні правовідносини. При чому згадані відносини не є обов’язковими, оскільки для здійснення провадження в особливому порядку на підставі угод, необхідна добровільна згода всіх сторін кримінального провадження незалежно від того хто із них проявляє ініціативу та пропонує укласти угоду.

Таким чином, для здійснення судом провадження на підставі угод є необхідним обов’язкове поєднання приватних та публічних інтересів сторін будь якої угоди, шляхом досягнення компромісу між ними особисто, а також згода на особливий порядок судового розгляду кримінального провадження.

Розглянемо загальні риси цих двох видів угод.

Законом передбачено укладення угоди між сторонами кримінального провадження, які виступають зі сторони обвинувачення та захисту, а ініціатором її укладання може бути будь-яка із названих сторін. Окрім цього, спільним елементом для двох видів угод є те, що вони мають обов’язкову письмову форму, в якій послідовно викладаються істотні умови угоди, які передбачені для угоди про примирення в ст. 471 КПК, а для угоди про визнання винуватості ст. 472 КПК.

Якщо проаналізувати зміст цих статей, слід звернути увагу на те, що обов’язково у змісті угоди передбачено викладати формулювання підозри або обвинувачення та його правову кваліфікацію з зазначенням статті (частини статті) КК, істотні для цього кримінального провадження обставини. Також обов’язковим є, зазначення узгодженого покарання сторонами, наслідки укладення та затвердження угоди, передбачені законом та наслідки невиконання угоди. Обов’язково в угоді

зазначається дата її укладення, вона скріплюється підписами сторін. Для сторін будь якої угоди діє загальне правило, передбачене ч. 5 ст. 469 КПК – укладання угоди про примирення або про визнання винуватості може ініціюватися в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку.

Між тим, у разі, якщо сторони ініціювали укладення угоди, але так і не досягнули згоди щодо укладення угоди, факт її ініціювання і твердження, що були зроблені з метою її досягнення, не можуть розглядатися як відмова від обвинувачення або як визнання своєї винуватості.

Таким чином, у процесі укладання обох видів угод є спільні, послідовні дії її учасників, загальним наслідком укладення та затвердження угоди для її учасників є розгляд справи в особливому порядку кримінального провадження, яким не передбачено дослідження судом доказів у справі, обмеження права на оскарження ухваленого вироку на підставі угоди згідно з положеннями ст. 394 і 424 КПК.

Необхідно звернути увагу і на специфічні особливості цих окремих угод. Зокрема, вимоги угоди про визнання винуватості полягають у беззастережному визнанні особи своєї винуватості у вчиненні інкримінованого йому кримінального правопорушення, зосереджуються на обов’язках щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення щодо цієї винної особи, або інших осіб.

У свою чергу, особливостями угоди про примирення є положення про встановлений розмір шкоди, яка завдана кримінальним правопорушенням, порядок і строк її відшкодування, або перелік дій, не пов’язаних із відшкодуванням шкоди, які підозрюваний, обвинувачений зобов’язаний вчинити на користь потерпілого, термін їх вчинення.

Слід звернути увагу на те, що у провадженні на підставі угод норми КПК вимагають від сторін і суду прийняття узгодженого рішення. Зокрема, на початку до такого рішення повинні прийти сторони кримінального провадження, досягти домовленостей з усіх істотних умов угоди, які визначені КПК та зафіксувати в письмовому документі, котрий передається на розгляд суду. Роль суду є дещо відмінна, суд не виступає арбітром, КПК зобов’язує суд перевірити добровільність

волевиявлення сторін та умови укладеної угоди на відповідність вимогам закону, надати перевагу узгодженим сторонами угоди рішенням та затвердити угоду, постановивши обвинувальний вирок суду.

Ми окреслили особливості укладання угоди в кримінальному провадженні, з'ясували, що домовленість сторін має узгодити їхні законні приватні й публічні інтереси. Ключовою «фігурою», суб'єктом кримінального провадження, який одночасно є стороною угоди – є підозрювана (обвинувачена) особа. Чи дійсно шляхом укладання угоди про примирення чи визнання винуватості особа, котра вчинила кримінальне правопорушення може домогтися зменшення об'єму пред'явленого обвинувачення, нести відповідальність за менш тяжкий злочин, або визнавши себе винуватим бути впевненим у тому, що з урахуванням цієї обставини йому буде пом'якшено покарання?

Проаналізуємо з позиції інтересу підозрюваного (обвинуваченого) норми чинного КК та КПК. Зокрема, обвинувачена особа укладаючи угоду сподівається на пом'якшення призначеного покарання. З огляду на те, що змістом Глави 35 КПК обумовлюється, що покарання визначається в змісті угоди її сторонами, то на нашу думку, сторони повинні керуватися нормами матеріального права, якими регламентовано порядок призначення такого покарання. Такі норми містяться у Розділах XI–XII КК. У такому випадку сторони угоди повинні дати аналіз обставинам, які необхідно взяти до уваги призначаючи покарання. Такі обставини визначено ст. 65 КК, яка зобов'язує при призначенні покарання врахувати: а) ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання; б) підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж це передбачено відповідною статтею КК за вчинений злочин, визначаються ст. 69 КК; 3) більш суворе покарання, ніж передбачено відповідними статтями КК може бути призначено за сукупністю вироків і за сукупністю злочинів згідно зі ст. ст. 70 і 71 КК. У свою чергу вичерпний перелік обставин, що обтяжують покарання визначено ст. 67 КК, а обставини, які пом'якшують покарання передбачено змістом ст. 66 КК.

Таким чином, сторони угоди, призначаючи покарання винному керуються нормами КК, відповідно до яких, більш м’якше покарання особі може бути призначене лише у виключних умовах, при наявності не менше двох пом’якшуючих вину обставин, і такої умови, як укладання угоди про визнання винуватості чи примирення вказаними правилами не наведено.

Окрім того, нормами КК передбачено певні випадки, коли особі призначається покарання у розмірі більш нижчої санкції статті, зокрема, це залежить від стадії злочинного діяння та ролі суб’єкта злочину. Наприклад, ст. 68 КК регламентовано правила призначення покарання за незакінчений злочин, ст. 69-1 КК за наявності обставин, що пом’якшують покарання, особливості призначення покарання особі, котра виконувала спеціальне завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації визначено ч. 3 ст. 43 КК.

Окремо законодавець розмежовує звільнення особи від покарання та його відбування з випробуванням. Так, ст. 75 КК передбачено умови такого звільнення для винної особи, а ст. 79 КК аналогічне звільнення, однак лише для вагітних жінок і жінок, які мають дітей до семи років.

Визначаючи покарання винному сторони угоди зобов’язані дотримуватися усіх правил призначення покарання, зважувати на дані про особу обвинуваченого, ступінь тяжкості вчиненого ним злочину, обставини, що пом’якшують та обтяжують покарання. Застосовувати положення ст. 75 КК також можна лише у тому випадку, коли особа вчинила не корупційний злочин, їй призначено покарання не більше 5-ти років позбавлення волі, та з матеріалів кримінального провадження можна дійти висновку, що виправлення такої особи можливе без відбуття покарання реально.

Однак, призначення покарання сторонами в угоді є дискусійним у наукових колах і досить проблемним, яке потребує негайного розв’язання в практичній діяльності. Вирішальним фактором у даному випадку буде приведення у відповідність положень вимог КК і КПК, якими врегульовано суб’єктний склад та порядок правозастосування норм Розділу XI КК.

Зокрема, з однієї сторони законодавець доручив призначати узгоджене покарання сторонам, які укладають угоду, і, одночасно, закріпив обов’язок суду в

ч. 5 ст. 65 КК призначати у вироку узгоджену міру покарання, з іншої сторони вимогами ч. 3 ст. 475 КПК визначив за судом окрім узгодженої сторонами міри покарання, призначати остаточну міру покарання у вироку. При цьому залишилося законодавчо невизначеним питання, чи повинна угода за своїм змістом відповідати вимогам ст. 65 КК, якою визначено загальні засади призначення покарання? Розглянемо думку науковців з цього приводу.

Так, у рамках оптимізації загальних засад призначення покарання та практики застосування О. В. Козаченко зазначав, що перспективи розвитку кримінального права пов'язані з поширенням культурно-антропологічної концепції, яка в контексті застосування кримінально-правових заходів вимагає зосередження на правах і свободах усіх учасників суспільних відносин (незалежно від їх кримінально-правового статусу – правопорушник, потерпіла особа або треті особи), що мають особистий інтерес в умовах здійснення кримінально-правового впливу [59].

О. В. Плахотнік у своїх дослідженнях указував на те, що центральним питанням укладення угоди про визнання винуватості є її зміст – призначене покарання та вважав, що даний кримінально-процесуальний інститут був створений саме для покращення становища підозрюваних, які виконали певні обов'язки [125, с. 270].

Досліджуючи проблематику узгодження міри покарання при укладенні угоди В. О. Туляков та А. С. Макаренко стверджували, що за задумом законодавця, право сторін на узгодження міри покарання повинно обмежувати дискреційні повноваження суддів, однак це не ставить сам пеналізаційний процес у певні рамки. На думку науковців, склалася ситуація, коли правозастосовний розсуд змінив свого суб'єкта, хоча приватний інтерес, будучи домінантою у концепції угод про примирення, не елімінував дискреційність повноважень суддів у виборі міри кримінально-правового впливу. Аналізуючи зміст ч. 5 ст. 65 КК автори зазначають, що правило про обов'язковість призначення покарання указаного в угоді спростовується повноваженням суддів здійснювати правовий аналіз консенсуального рішення і можливістю не затверджувати угоду в разі невідповідності призначеного покарання загальним засадам призначення покарання.

У такому випадку стає зрозумілим, що ч. 5 ст. 65 КК формулює загальне правило, просто перекладаючи функцію призначення покарання з публічного органу на приватних суб'єктів [203, с. 221–222].

На думку автора дослідження, оскільки метою особливого порядку на підставі угод законодавця було створення спрощеного порядку розгляду кримінального провадження судом і передача здійснення частини повноважень суду на розсуд сторонам, які укладають угоду то необхідно законодавчо встановити вимогу до цього документа, щоб він відповідав загальним засадам і правилам призначення покарання Розділу XI КК. У зв'язку із наведеним, пропонуємо:

– частину 1 ст. 472 КПК після слів «вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання», доповнити словами «яке має відповідати вимогам Розділу XI Кримінального кодексу України», а словосполучення «або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням» доповнити словосполученням «на підставі Розділу XII Кримінального кодексу України».

Оскільки внесенням змін до ст. 65 КК, яку було доповнено ч. 5, законодавцем передбачено новий виняток із загального правила призначення покарань, то на наш погляд необхідно законодавчо відрегулювати ст. 66–69 і 72 КК, у яких належить передбачити участь сторін угоди. В зв'язку з цим, пропонуємо:

– частину 2 ст. 66 КК після слова: «суд», доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 3 ст. 66 КК після слова: «суд», доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 2 ст. 67 КК після слова: «суд має право», доповнити словами «сторони угоди мають право», а словосполучення «рішення у вироку» доповнити словами «або укладеній сторонами угоді»;

– частину 3 ст. 67 КК після слова: «суд», доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 4 ст. 67 КК після слова: «суд», доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 1 ст. 68 КК після слова: «суд» доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 5 ст. 68 КК після слова: «суд» доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 1 ст. 69 КК після слова: «суд» доповнити словами «сторони угоди»; після слів «умотивувавши своє рішення» доповнити «а сторони угоди навівши відповідні мотиви у змісті угоди»; після слів: «У цьому випадку суд, доповнити словами «сторони угоди не мають права», після словосполучення «неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд», доповнити «сторони угоди»;

– частину 2 ст. 69 КК після слова: «суд» доповнити словами «сторони угоди можуть»;

– частину 5 ст. 72 КК після слів: «Зарахування судом», доповнити словами «сторонами угоди»; після слів «У разі призначення судом», доповнити словами «сторонами угоди».

Проведений аналіз норм КК, вказує те, що впроваджуючи інститут угод законодавець не передбачив жодної заохочувальної норми для винуватої особи, яка б гарантувала на стадії домовленостей про укладання угоди зниження призначеного покарання. Тим більше, непередбачено КК інституту перекваліфікації вчиненого кримінального правопорушення з особливо тяжкого, тяжкого злочину на злочини середньої або невеликої тяжкості з метою зменшення обсягу обвинувачення й призначення особі, котра може погодитися укласти угоду, більш м’якшого покарання. Крім того, укладаючи угоду обвинувачена особа не може уникнути невизначеності щодо призначеного покарання в суді, оскільки правила призначення покарання під час постановлення вироку на підставі угоди суд застосовує ті самі, що і під час постановлення вироку в ході загального розгляду кримінального провадження.

У цьому зв’язку, заслуговує на увагу позиція Н. А. Орловської, котра зазначає, що сутність кримінально-правового заохочення полягає в стимулюванні активних відповідальних позитивних посткримінальних дій, які повинні бути вчинені винною особою, якщо вона розраховує на усунення кримінально-правових обтяжень. Це

своєрідна цивілізовано форма обміну. Заохочення в сучасному кримінальному праві не є подарунком від всевладної держави. Воно виступає як частина «суспільного договору», втіленого в кримінальному законі, що накладає на державу певні зобов'язання. Мова йде не про прощення, а про взаємовигідний обмін: на стороні держави – своєрідна оферта, яку винний за бажанням може акцептувати. Автор стверджує, що заохочуватися посткримінальна поведінка винного має шляхом встановлення та застосування заходів, які повністю або частково усувають кримінально-правові обтяження у відповідь (в обмін) на виконання особою відповідних нормативних приписів у повному обсязі [120, с. 285].

На нашу думку, інтереси підозрюваного (обвинуваченого) не в повній мірі враховано законодавцем у кримінальному провадженні на підставі угод, оскільки, дослідження показало, що винна особа та її права є найменш захищеними законом у цьому провадженні.

Підтримуючи позицію Н. А. Орловської, вважаємо, що з метою уніфікації норм КК, якими регламентовано правила призначення покарання при постановленні обвинувального вироку, належить удосконалити, внести «заохочувальні» норми, які б дійсно давали підставу особі у разі розгляду справи в особливому порядку, бути впевненою, що ухвалене рішення суду буде максимально враховувати не лише інтереси держави та потерпілого, а і його особисті.

Поряд із загальною характеристикою провадження на підставі угод належить визначити спільний недолік. Звертаючись до міжнародних інституцій та судової практики неможливо обійти положення ч. 2 ст. 6 Конвенції, де встановлено принцип, відповідно до якого кожен, кого звинувачують у скоєнні злочину, вважається невинуватим, поки його провина не буде доведена відповідно до закону. Практично продубльована ця норма в ч. 1 ст. 62 Конституції: особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Тобто, презюмується невинність особи на всіх стадіях кримінального процесу аж до обвинувального вироку суду. Однак, угоди про визнання винуватості або про примирення певною мірою суперечать презумпції невинуватості, адже

особа визнає себе винною у скоєнні злочину, і така позиція обвинуваченого не перевіряється судом.

Разом із тим, аналізуючи практику ЄСПЛ стосовно угод та, зокрема, стосовно угоди про визнання винуватості, автори науково-практичного коментаря до КПК, звернули увагу, ЄСПЛ, дійшов висновку, що інститут угод, зокрема «угоди про визнання винуватості», є спільною рисою кримінального правосуддя не лише США та Сполученого Королівства, а й належить до спільного надбання Європейських систем кримінального правосуддя, загальною рисою яких є надання «знижки покарання» в обмін на визнання винуватості до початку судового провадження у кримінальній справі або за суттєве співробітництво з правоохоронними органами чи прокурором, за умови відповідності такої угоди гарантіям справедливого судового розгляду, закріпленим п. 1 ст. 6 Конвенції [73, с. 966].

Тому, на нашу думку, з метою стимулювання до співпраці з органами досудового розслідування та розвитку кримінально-правової політики «заохочення» суб'єкта кримінальної відповідальності, необхідно внести зміни до чинного законодавства для врахування інтересів винної особи в кримінальному провадженні на підставі угод. Законодавче врегулювання такого «заохочення» є необхідним з огляду на те, що, як показало дослідження, законодавцем не передбачено правової норми, яка б гарантувала на стадії домовленостей про укладання угоди певних преференцій або зниження розміру призначеного покарання обвинуваченому, на що, належить звернути увагу в наступному підрозділі.

2.2 Зміст, наслідки укладення угоди про примирення

Процесуальний порядок ініціювання та укладення угоди про примирення здійснюється відповідно до вимог ч. 1 ст. 469 КПК. Кримінальним процесуальним законом визначено, що право ініціювати укладення угоди про примирення може тільки потерпілий або підозрюваний, обвинувачений.

Укладення угоди про примирення – це письмове оформлення домовленостей між сторонами з метою врегулювання конфліктної ситуації, яка виникла між

потерпілою особою та винним. Ініціювати укладення угоди про примирення особа може в будь-який момент після повідомлення про підозру і до виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку. Така угода може укладатися на початковому етапі розслідування, коли ще не зібрано достатніх доказів винуватості особи, недостатньо досліджено всі обставини вчиненого кримінального правопорушення, у тому числі і ті, що впливають на його кваліфікацію. Необхідною умовою укладання угоди є лише наявність повідомлення про підозру, яке ще не є свідченням завершення розслідування, і, відповідно до ст. 279 КПК, може змінюватися чи замінюватися новою підозрою.

У випадку, коли в провадженні беруть участь кілька потерпілих від різних злочинів і домовленості про укладення угоди досягнуто не з усіма потерпілими, тоді угоду може бути укладено з одним або кількома з потерпілих, а матеріали справи відносно особи, з якою досягнуто домовленості, підлягають виділенню в окреме провадження. Якщо ж у провадженні беруть участь кілька потерпілих від одного злочину, угода може бути укладена й затверджена тільки з усіма потерпілими (ст. 469 КПК).

Суть угоди про примирення між потерпілим і підозрюваним (обвинуваченим) полягає в тому, що її може бути укладено, якщо мова йде про вчинення кримінальних проступків, злочинів невеликої та середньої тяжкості, а також при здійсненні кримінального провадження у формі приватного обвинувачення. Натомість, кримінальним процесуальним законом заборонено укладення угоди про примирення у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв’язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи.

Кримінальний проступок у законопроекті від 28 лютого 2012 р. № 10126 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків» визначається як діяння, за яке передбачено покарання у вигляді громадських робіт, або інше, більш м'яке покарання, за винятком основного покарання у вигляді штрафу в розмірі трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян [137].

Відповідно до ст. 12 КК злочин невеликої тяжкості – це злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян; злочин середньої тяжкості – це злочин, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше десяти тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавлення волі на строк не більше п'яти років [69].

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадження, яке може бути розпочате слідчим, прокурором лише на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених у ст. 477 КПК. Необхідно зауважити, що вказана стаття складається із трьох пунктів, якими розділено склади злочинів залежно від категорії тяжкості та суб'єктів, які можуть виступати підозрюваними (обвинуваченими) та потерпілими в згаданому провадженні.

Зокрема, у п. 1 ч. 1 ст. 477 КПК наведено перелік складів кримінальних правопорушень, котрі відносяться до невеликої або середньої тяжкості без обтяжуючих обставин, кримінальне провадження в яких може бути розпочате на підставі заяви потерпілої особи. Однак, у п. 2 і 3 ч. 1 ст. 477 КПК наводиться перелік складів злочинів, серед яких мають місце і тяжкі злочини. Зокрема, за ч. 2 ст. 152, ч. 2 ст. 186, ч. 2 ст. 189, ч. 3 ст. 190, ч. 4 ст. 191, ч. 2 ст. 289 КК – якщо вони вчинені чоловіком (дружиною) потерпілого, іншим близьким родичем чи членом сім'ї потерпілого, або якщо вони вчинені особою, яка щодо потерпілого була найманим працівником і завдала шкоду виключно власності потерпілого. Тому, як убачається зі змісту ст. 477 КПК, у провадженні у формі приватного обвинувачення в разі вчинення кримінального правопорушення, яке визначено п. 2 і 3 ч. 1 ст. 477 КПК, як потерпілим так і підозрюваним (обвинуваченим), може бути лише обмежене законом коло осіб.

Між тим, з огляду на зміст положень ст. 55 і 56 КПК, потерпілим від злочину, може бути не лише фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано

моральної, фізичної або майнової шкоди, але і юридична особа, за умови заподіяння останній кримінальним правопорушенням майнової шкоди.

У разі завдання такої шкоди юридичній особі (незалежно від того, чи це юридична особа приватного чи публічного права) угоду про примирення може бути укладено із представником цієї особи, тобто згідно з ч. 2 ст. 58 КПК керівником юридичної особи, іншою особою, уповноваженою законом або установчими документами, працівником юридичної особи за дорученням керівника цієї особи за довіреністю на представництво, а також особою, яка має право бути захисником у кримінальному провадженні відповідно до укладеної з нею угоди на представництво.

У зв'язку із цим, якщо потерпілим є юридична особа, до матеріалів кримінального провадження необхідно додавати копії документів, що підтверджують правомочність конкретної особи представляти інтереси першої, а в угоді, так само як і в судовому рішенні за результатами її розгляду, у вступній та резолютивній частині угоди при посиланні на представника слід зазначати реквізити цих документів. Належить враховувати, що згідно з ч. 4 ст. 58 КПК представник користується процесуальними правами потерпілого, інтереси якого він представляє за винятком процесуальних прав, реалізація яких здійснюється безпосередньо потерпілим і не може бути доручена представникові.

Підозрюваним відповідно до ч. 1 ст. 42 КПК та змісту ч. 5 ст. 469 КПК слід розуміти особу, якій у порядку, передбаченому ст.ст. 276–279 КПК, повідомлено про підозру, а обвинуваченим (підсудним) – особу, обвинувальний акт щодо якої передано до суду в порядку, визначеному законом (ч. 2 ст. 42 КПК). Статус особи, стосовно якої здійснюється кримінальне провадження, законодавець пов'язав із відповідною стадією провадження – особа має статус підозрюваного на стадії досудового розслідування, обвинуваченого (підсудного) – під час судового провадження у суді першої та апеляційної інстанцій (в разі оскарження судового рішення).

Аналізуючи зміст ч. 1 ст. 468 КПК належить звернути увагу на те, що процесуальний порядок укладення угоди про примирення може мати місце лише у

тому випадку, коли сторони кримінального провадження, – підозрюваний або обвинувачений разом із потерпілим досягнули згоди стосовно примирення. Такий юридичний факт є підставою для початку переговорів з приводу укладання угоди, залучення до цього процесу інших осіб, які можуть сприяти проводити згадані домовленості.

Зокрема, проводити переговори стосовно угоди про примирення можуть: захисник (адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого (ст. 45 КПК) і представник (особа, яка у кримінальному провадженні має право бути захисником (ст. 63 КПК), а також інша особа, погоджена сторонами (за винятком слідчого, прокурора або судді).

Закон не розкриває зміст вжитого в ч. 1 ст. 469 КПК терміну «інша особа, погоджена сторонами». Можливо, законодавець мав на увазі особу професійного посередника, або медіатора, як це практикується в більшості країн Європи. Такий висновок можна зробити з огляду проекту Закону України «Про медіацію» від 19 квітня 2012 р., котрий було підготовлено одночасно в період роботи над КПК України 2012 року [145]. У ст. 2 згаданого проекту Закону передбачено, що медіатор це професійно підготовлений посередник у переговорах між сторонами конфлікту.

Наміри законодавця, узгоджуються з позицією науковців, які вважають, що застосування медіації в кримінальному процесі, обґрунтовується доцільністю вирішення конфлікту в більш короткій строк, за допомогою посередництва третіх осіб, орієнтованих на профілактику та боротьбу зі злочинністю [54, с. 67].

Положенням п. 8 ч. 2 ст. 65 КПК, визначено, що не можуть бути допитані як свідки також включені особи, які брали участь в укладенні та виконанні угоди про примирення в кримінальному провадженні, стосовно обставин, які стали їм відомі у зв’язку з участю в укладенні та виконанні угоди про примирення. Хоча законом чітко не визначається коло вказаних осіб, але, на нашу думку в нього включаються ті, кого ч. 1 ст. 469 КПК мав на увазі законодавець під терміном «інша особа, погоджена сторонами». У таке коло осіб може входити не лише професійно підготовлений «медіатор», а і інші довірені особи будь-якої із згаданих сторін

кримінального провадження, які можуть мати певний авторитет для його учасників, оскільки законом не обмежується коло «інших осіб, погоджених сторонами».

З приводу згаданих положень існують правові суперечки між юристами. Зокрема, ці положення закону не висувають вимог, до осіб, які можуть виступати в інтересах потерпілого чи підозрюваного (обвинуваченого) у домовленості стосовно угоди про примирення. На нашу думку, необхідно більш ретельно підійти до професійної придатності згаданих осіб, визначити певні критерії для зайняття медіаторською діяльністю. Відсутність вимог до медіатора може призвести до не коректних його дій, що в свою чергу може бути наслідком, укладення угод, які можуть суперечити не тільки закону, а і інтересам сторін.

Слід зауважити, що у 2014 році Україною підписано Угоду про асоціацію з Європейським Союзом, згідно якої Україна та Європейський Союз повинні посилювати співробітництво у сфері юстиції, свободи та безпеки з метою забезпечення верховенства права та поваги до прав людини і основоположних свобод [206]. Після чого, застосовувати практику здобутого досвіду медіації Європейських держав, стало одним із пріоритетних напрямків законодавця. Зокрема, в контексті здійснення судової реформи, законодавцем восени 2015 року до профільного комітету Верховної Ради України було внесено законопроекти № 2480 [146] та № 2480-1 [144], якими запропоновано врегулювати відносини медіації.

Важливим є те, що цими законопроектами законодавець сприяє розвитку альтернативних форм вирішення спорів у сфері будь-яких конфліктів, у тому числі цивільних, господарських, адміністративних, трудових, сімейних, справ з приводу адміністративних правопорушень, кримінальних провадженнях у випадках, передбачених чинним законодавством.

З цього слідує, що обов’язки медіатора можуть вийти на професійний рівень, оскільки укладання угоди про примирення з метою позасудового вирішення конфлікту стане можливим у любій правовій галузі. Тому медіатор повинен мати ґрунтовну підготовку.

Досліджуючи згадану проблематику, нами було опитано респондентів із цього

приводу. Так, на запитання яким вимогам має відповідати особа, яка надає допомогу при ініціюванні та укладанні угоди про примирення? Відповідь про те, що достатньо лише вищої освіти не підтримав жодний респондент; 45,9 % опитаних вважають, що необхідно мати вищу юридичну освіту та досвід роботи у галузі кримінального права; на думку 3,27 %, достатньо мати високі моральні якості, авторитет у суспільстві; 33,87 % погодилися що особі необхідна спеціальна підготовка медіатора та практичний досвід; 17,5 % вказали, що такою особою може виступати адвокат; 6,66 % стверджують, що зазначена особа повинна мати вищу юридичну освіту, досвід роботи в галузі кримінального права та спеціальну підготовку медіатора.

Аналізуючи відповіді, маємо наступний результат: 45,9 % опитаних вважають, що необхідно мати вищу юридичну освіту, досвід роботи у галузі кримінального права, а 33,87 % погодилися з тим, що особі необхідна спеціальна підготовка медіатора та практичний досвід.

Однак, на думку автора, така професійна підготовка є недостатньою для виконання обов’язків медіатора. Зокрема, для здійснення переговорного процесу під час будь-якого правового спору, медіатору-посереднику необхідне ґрунтовне знання чинного законодавства, що може забезпечити лише здобуття вищої юридичної освіти. Також, підтримуємо думку О. В. Стратія, для ефективності переговорного процесу в провадженні на підставі угод, необхідним є залучення професійного психолога, як медіатора посередника, який формує, налагоджує, забезпечує канали організаційних, інформаційних, комунікативних, психологічних зв’язків між сторонами угоди, що у свою чергу забезпечує процес організації діалогу між людьми [193].

Крім того, посередник-медіатор повинен забезпечити конфіденційність процесу переговорів між сторонами конфлікту, мати нейтральне особисте відношення до проблеми, яка виникла між сторонами, зберігати неупереджену власну позицію до сторін. Також на думку автора, медіатором не може виступати адвокат, бо він здійснює захист обвинуваченого, а тому має заінтересованість у

справі, оскільки гонорар адвоката напряму залежить від бажаного результату вирішеного питання.

З метою професійної підготовки названих фахівців необхідно створити на базі провідних вищих навчальних закладів та їх юридичних факультетах напрями підготовки фахівців-юристів зі спеціалізацією «медіація», які в ході навчального процесу поглиблено вивчали психологію та юриспруденцію, проходили спеціальний курс із застосування правил призначення покарання, а внаслідок, могли б проводити професійно посередництво між сторонами конфлікту як у кримінальному провадженні так і інших галузях.

Належить встановити вимоги до особи медіатора, зокрема, медіатором не може бути особа, яка визнана судом обмежено дієздатною або недієздатною, яка притягалася до кримінальної відповідальності, має незняту та непогашену судимість. Оскільки в Україні створено Єдиний реєстр адвокатів, який діє з 16 січня 2013 р. [41] то логічно було б створити і Єдиний реєстр медіаторів. Також по аналогії, варто було б створити громадську організацію Спілки медіаторів України, яка б здійснювала професійний і незалежний контроль, проводила курси по підвищенню кваліфікації медіаторів. Слід передбачити відповідальність медіатора за порушення законодавства під час його діяльності.

Досить важливим є також питання оплати праці медіаторів. У деяких державах оплата праці медіаторів здійснюється за рахунок державних чи місцевих бюджетів. (У Польщі, наприклад, оплата праці медіаторів здійснюється з державного бюджету; у Чехії Служба медіації – це державна організація, що перебуває під юрисдикцією Міністерства юстиції Чехії). На нашу думку, оплата праці медіаторів повинна бути у формі гонорару як єдиної допустимої форми отримання винагороди [176, с. 170].

З наведеного слідує, що медіатор (посередник) може розпочати виконувати надану йому законом функцію, лише у тому випадку, коли підозрюваний (обвинувачений) добровільно вирішили досягнути примирення. Медіатор (посередник) мусить забезпечити конфіденційність процесу переговорів, а сам

зобов’язаний дотримуватися нейтралітету щодо конфліктної ситуації, бути неупередженим до учасників переговорів.

Звертаючись до норм КПК, якими регламентовано зміст угоди про примирення, проаналізуємо положення ст. 471 КПК. Одночасно, разом із нормами закону, розглянемо приклади судової практики з приводу недоліків і проблемних питань, які виникають на стадії укладення угоди про примирення.

Вимогами ст. 471 КПК передбачено, що в угоді про примирення повинні бути вказані:

1) її сторони – потерпілий (ст. 55 КПК), підозрюваний (ч. 1 ст. 42 КПК), обвинувачений (ч. 2 ст. 42 КПК), тобто необхідно зазначати процесуальний статус, прізвище, ім’я, по-батькові, а також відповідні документи, які підтверджують особу представника (для юридичної особи, законних представників, захисників).

Зокрема, вивчення судової практики показує, що непоодинокими є випадки, коли суди розглядаючи справу в якій досягнуто згоди між сторонами щодо укладення угоди про примирення, не перевіряють повноваження особи, яка підписала угоду та брала участь у судовому засіданні.

Наприклад, вироком Дніпровського районного суду м. Києва від 20 листопада 2013 р. затверджено угоду про примирення, між ТОВ «Пул енд Беа Україна» в особі К. та обвинуваченим В. При цьому документи, які б підтверджували повноваження К. як представника юридичної особи, до матеріалів судового провадження не приєднано. Відсутні дані про належну перевірку таких повноважень як в журналі судового засідання, так і на технічному носії інформації (справа № 755/28224/13-к).

Вироком Дарницького районного суду м. Києва від 13 серпня 2013 р. затверджено угоду про примирення, укладену між ТОВ «Епіцентр К» в особі С. та обвинуваченим Є. При цьому документи, які б підтверджували повноваження С. як представника юридичної особи, до матеріалів судового провадження не приєднано. Відсутні дані про належну перевірку таких повноважень в журналі судового засідання, і на технічному носії (справа № 753/13154/13-к) [207].

Існують порушення процесуального закону під час укладання угоди, коли представника потерпілого всупереч вимогам ст. 58 КПК наділено повноваженнями

реалізувати процесуальні права, які є невід'ємними від статусу потерпілого і можуть реалізуватися безпосередньо лише ним.

Так, вироком Подільського районного суду м. Києва від 14 листопада 2013 р. затверджено угоду про примирення, між обвинуваченим С. та потерпілим С., який є фізичною особою підприємцем. При цьому всупереч положенням ч. 4 ст. 58 КПК угоду про примирення укладено та підписано не потерпілим, а представником потерпілого О. Більш того, документи, які б підтверджували і повноваження О. як представника потерпілого, до матеріалів судового провадження не приєднано (справа № 758/13946/13-к) [207];

2) формулювання підозри або обвинувачення та його правова кваліфікація. Що саме слід зазначати у змісті угоди, формулювання підозри чи обвинувачення буде залежати від того, на якій стадії досудового розслідування чи судового розгляду перебуває кримінальне провадження. Так, якщо особу, яка підозрюється у вчиненні злочину повідомлено слідчим про підозру, і вона разом із потерпілим, досягли домовленостей щодо примирення на цій стадії, то в угоді слід зазначати формулювання підозри, яке має відповідати змісту підозри відповідно до вимог ст. 277 КПК.

Якщо органом досудового розслідування визнано зібрані під час досудового розслідування докази достатніми для складання обвинувального акту, зміст якого має містити відомості, визначені ст. 291 КПК, і підозрюваній особі вже вручено обвинувальний акт, то відповідно в угоді має бути зазначено формулювання обвинувачення. Правова кваліфікація злочину з посиланням на положення КК є невід'ємною частиною, як повідомлення про підозру, так і пред'явленого особі обвинувачення.

З огляду на наведене, розглянемо ширше зміст цих названих категорії та їх ознаки.

Формулювання підозри. Відповідно до практики ЄСПЛ розумна підозра у вчиненні кримінального правопорушення передбачає наявність обставин або відомостей, які переконали б неупередженого спостерігача, що ця особа, можливо, вчинила злочин. При цьому така підозра має стосуватися правопорушення,

передбаченого законом, та мають бути доведені обставини, які за розумного та неупередженого тлумачення викликають підозру щодо причетності певної особи до певного злочину.

ЄСПЛ сформулював вимогу щодо правопорушення, яке ставиться у провину, – вимогу, що випливає зі ст. 5 § 1 (c) Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [133]. Для розумної підозри у значенні ст. 5 § 1 (c) потрібно, щоб можна було вважати, що зазначені обставини охоплюються однією із статей КК, які визначають злочинну поведінку. Таким чином, вочевидь, не може бути «розумної підозри», якщо дії чи обставини, що ставляться в провину затриманому, не складали злочину в той час, коли вони мали місце. Конвенція відсилає тут до національного законодавства, однак вимагає, щоб будь-який захід, яким людина позбавляється волі, відповідав меті (ст. 5), а саме захисту особи від свавілля.

Формулювання обвинувачення – становить собою словесне посилання на ті кримінально-правові норми, які відображено у формулі кваліфікації. Формулювання обвинувачення дозволяє усунути певну неконкретність, яка може мати місце у формулі кваліфікації (наприклад, пов’язана із наявністю альтернативних основних чи кваліфікуючих ознак складу злочину).

Правова кваліфікація. Юридичну оцінку діяння з точки зору відповідності його ознакам конкретного злочину називають кваліфікацією злочинів [68, с. 13]. Іншими словами, це реалізація кримінального закону шляхом застосування конкретної кримінально-правової норми. Оскільки внаслідок затвердження укладеної угоди судом постановляється обвинувальний вирок, то кваліфікація вчиненого діяння та формулювання обвинувачення є невід’ємними елементами змісту угоди.

Разом із тим, в судовій практиці при укладанні угоди наявні випадки, коли зміст угоди не відповідає вимогам закону, оскільки відсутнє формулювання підозри чи обвинувачення. Зокрема, вироком Михайлівського районного суду Запорізької області 27 травня 2013 р. затверджено угоду про примирення між потерпілою Б. А. та обвинуваченим П. В. В обвинувальному акті зазначено, що П. В. 13 січня 2013 р.

біля крамниці знайшов портмоне, у якому було 300 грн та банківські картки на ім’я потерпілої. Скориставшись наявністю коду, П. В. у банкоматі зняв 3000 грн із рахунку потерпілої, завдавши їй, таким чином, збитку на суму 3300 грн. Дії П. В. органом досудового розслідування кваліфіковано за ч. 1 ст. 185 КК [208].

У даному випадку суд, затверджуючи угоду, залишив поза увагою вимогу ч. 1 ст. 471 КПК, а також те, що неможна підмінити формулювання обвинувачення, викладом фактичних обставин кримінального правопорушення, які в угоді не зазначаються, та не перевірив відповідно до п. 1 ч. 7 ст. 474 КПК правильність правової кваліфікації кримінального правопорушення;

3) істотні для відповідного провадження обставини. Законом не конкретизовано, що саме мається на увазі під «істотними обставинами». На нашу думку, під істотними обставинами, які слід зазначати в угоді, варто розуміти юридичні факти, що мають значення для правильного вирішення справи. Зокрема, до істотних можна віднести обставини, які пом’якшують або обтяжують покарання, посткримінальну поведінку особи, дії особи по сприянню у розкритті злочину;

4) розмір заподіяної шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування. Рекомендацією № R (85) 11 відносно положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи від 28 червня 1985 р., наголошується на необхідності приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу, тому відшкодування заподіяної потерпілому шкоди (поновлення його прав) є однією з основних умов укладення угоди про примирення. Угода про примирення буде відповідати вимогам закону, якщо в ній чітко визначено розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, строк її відшкодування. Поняття шкоди походить із норм цивільного права, тому для з’ясування складових такої шкоди необхідно звернутися до цих положень. Насамперед, розкриваючи питання завданої шкоди злочинними діями, звернемося до Рекомендації Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам – членам щодо допомоги потерпілим від злочинів від 14 червня 2006 р., якою рекомендується урядам держав-членів поширювати

принципи, викладені у додатку до Рекомендації Rec (2006) 8, й керуватися ними в своєму внутрішньому законодавстві та практиці [102].

Зокрема, Рекомендацією передбачено право доступу потерпілих для захисту свої порушених прав унаслідок злочинного діяння, а також зазначено шкоду, яка підлягає компенсації. Із наведеного переліку в Рекомендації можна навести, це: компенсація для лікування та реабілітацію після фізичних та психологічних травм, втрачені доходи, витрати на поховання та виплати утриманцям в зв'язку з втратою годувальника, компенсація за завданий біль та страждання, можлива компенсація шкоди, завданої внаслідок злочинів проти власності.

Інститут відшкодування шкоди походить із цивільного права, зорієнтований для приватно-правового регулювання особистих немайнових та майнових відносин, він є способом захисту для потерпілого, внаслідок протиправної поведінки відповідальної особи за цю шкоду. У випадку вчиненого кримінального правопорушення виникає не договірний порядок відшкодування завданої шкоди, оскільки походить з порушення абсолютного права іншої особи і загальної заборони посягати на права та інтереси інших, тим більше, що об'єкти посягання цих порушень визначені КК. Тому відшкодування шкоди в кримінальному процесі регулюється імперативними нормами на засадах публічного права.

У свою чергу, шкода поділяється на майнову та немайнову. Виходячи зі змісту ст. 1192 ЦК, майнова шкода тісно пов'язана зі збитками.

Збитки (майнова шкода) – це грошовий еквівалент, який необхідний для компенсації та відновлення того майнового стану потерпілої особи, який існував на момент вчинення правопорушення. Для визначення збитків, яких зазнала потерпіла особа внаслідок завдання шкоди його майну слід керуватися правилами ст. 22 ЦК відповідно до якої збитками є : 1) втрати, яких зазнала особа у зв'язку зі знищенням або пошкодженням речі, а також витрати, які особа зробила або повинна зробити для відновлення свого порушеного права (реальні збитки); 2) доходи, які особа могла б реально одержати за звичайних обставин, якби її право не було порушене (упущена вигода) [250].

Немайнову шкоду, яку неможливо оцінити у грошовому вимірі, називають моральною. Моральна шкода – це фізичні або душевні страждання, завдані фізичній особі неправомірними діями чи бездіяльністю (ч. 1 ст. 1167 ЦК), якими порушуються її особисті немайнові права або які посягають на належне фізичній особі майно, а також приниження честі, гідності, ділової репутації фізичної або юридичної особи [249, с. 732].

Таким чином, залежно від наявності або відсутності у результаті злочину матеріального збитку його наслідки можна розділити на матеріальні і нематеріальні. Нематеріальні наслідки (моральні, фізичні страждання та ін.), незважаючи на всю їхню вагу і суспільну небезпеку, визначити кількісно, оцінити у грошовому еквіваленті не можливо. Тому для прийняття рішення в частині компенсації моральної шкоди суд при затвердженні угоди повинен взяти до уваги як суб’єктивні особливості потерпілої особи, так і об'єктивну оцінку стосовно скоєного суспільством, оцінити всі конкретні обставини, які впливають на відповідальність за заподіяння моральної шкоди.

Щодо матеріальної шкоди, то вона виражається у майновому збитку, заподіюваному, в першу чергу матеріальним об’єктам злочинного посягання, що володіє кількісною характеристикою, витрат, які особа зробила або повинна робити для відновлення порушеного права, а також у тих доходах, які особа могла б реально одержати, якби не було вчинено правопорушення. Тобто, матеріальну шкоду можна визначити у грошовому еквіваленті та усунути. Строк відшкодування шкоди (збитків) узгоджується сторонами угоди шляхом досягнення домовленостей на власний розсуд. Наприклад: вироком Шевченківського районного суду м. Києва від 16 жовтня 2013 р. затверджено угоду про примирення між потерпілим Г. та В., котрий обвинувачувався за ч. 1 ст. 185 КК. За умовами угоди обвинувачений В. у момент її укладення сплатив потерпілому 200 грн в рахунок заподіяної шкоди, загальний розмір якої становить 3197 грн, а також зобов’язався сплатити на користь потерпілого 2997 грн. до 20 жовтня 2013 р. (справа № 761/25869/13-к).

Аналогічно вироком Подільського районного суду м. Києва від 15 жовтня 2013 р. затверджено угоду про примирення між потерпілою ФОП Власенко І. В. та

Б., яка обвинувачувалась за ч. 1 ст. 191 КК. За умовами затвердженої судом угоди обвинувачена Б. зобов'язалась відшкодувати заподіяну потерпілій шкоду в розмірі 3270 грн у строк до 01 грудня 2013 р. (справа № 758/9660/13-к).

Невідповідним прикладом вимогам кримінального процесуального закону буде угода про примирення між потерпілим П. О. та підозрюваним М. Р., затверджена вироком Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області, в якій не визначено строки відшкодування шкоди потерпілому, у котрого було викрадено майно. За змістом угоди, яку було надано до суду, вбачається, що підозрюваний М. Р. під час розслідування визнав себе винуватим і зобов'язується у найкоротші строки відшкодувати збитки потерпілому. При цьому, які саме збитки мають бути відшкодовані, та в який строк, встановити з тексту угоди неможливо [208].

Також в угоді обумовлюється*: перелік дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які підозрюваний (обвинувачений) зобов'язаний зробити на користь потерпілого.*

Законодавець залишив на розсуд сторонам угоди, визначатися з переліком дій в укладеному процесуальному документі, не пов'язаних із відшкодуванням шкоди. Тому при реалізації наведених положень закону, сторони угоди мають необмежені можливості.

На нашу думку, серед дій, які має вчинити обвинувачений на користь потерпілого для усунення завданої злочином шкоди, можна навести такі: повернення викраденого майна або надання рівноцінного майна; відновлення своєю працею або за свій рахунок властивостей пошкодженого майна; надання допомоги у лікуванні особі, у тому числі оплата його вартості до одужання; внесення належної суми аліментів особою, яка обвинувачується в злісному ухиленні від їх сплати; компенсація втраченої потерпілим зарплати або іншого доходу, тощо.

Але, вказані дії, так чи інакше стосуються відшкодування винною особою шкоди завданої кримінальним правопорушенням, а законодавець у змісті ст. 471 КПК ставить вимогу про те, що в угоді як альтернатива, може бути зазначено перелік дій не пов'язаний із відшкодуванням завданої шкоди. Що може означати

така вимога для підозрюваної (обвинуваченої) особи? Звертаючись до Рекомендації № R (85) 11 відносно положення потерпілого в рамках кримінального права і кримінального процесу, прийнятій Комітетом міністрів Ради Європи від 28 червня 1985 р. [102], наголошується на необхідності приділяти більше уваги потребам потерпілого на всіх етапах кримінального процесу, у зв'язку з чим відшкодування заподіяної потерпілому шкоди (поновлення його прав) є однією з основних умов укладення угоди про примирення.

Український законодавець застосував наведені Рекомендації з метою розширення прав потерпілої особи, тому можна вести мову про те, що у відшкодуванні важливим є кінцевий результат – задоволення потреб потерпілого, який може досягатися не лише шляхом відшкодування завданої злочином шкоди, а здійсненням будь-яких дій на його користь. Наприклад, цими діями можуть бути надання винним в користування на визначений строк потерпілому власного майна (житла, автомобіля), або безкоштовних послуг не пов'язаних із відшкодуванням шкоди, здійснення будь-яких інших дій винною особою (публічне вибачення) на користь потерпілого.

Слід звернути увагу на недолік зазначеного положення ст. 471 КПК у частині зазначення в угоді про примирення переліку дій, не пов'язаних з відшкодуванням шкоди, які обвинувачений зобов'язаний вчинити на користь потерпілого. Вважаємо цю частину норми неконкретною, оскільки перелік можливих дій не деталізується, тобто гіпотетично підозрюваний, обвинувачений може виконати навіть самі абсурдні дії, якщо вони є бажаними в розумінні потерпілого, та узгоджені і закріплені в змісті угоди. Окрім того, така неконкретність на практиці призводить до того, що на обвинуваченого відповідно до змісту угоди покладаються такі обов'язки, які не передбачені процесуальним законом.

Наприклад, вироком Дарницького районного суду м. Києва від 05 серпня 2013 р. затверджено угоду про примирення між ТОВ «Епіцентр» в особі С. та К., який обвинувачувався у вчинені кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 15, ч. 1 ст. 185 КК, за умовами якої К. зобов'язався стати на шлях виправлення (справа № 753/12582/13-к), або зобов'язання підозрюваного письмово до 01 квітня

2013 р. звернутися до керівництва ДержУкрНДІФП з заявою про призупинення отримання заборгованості з його власної заробітної плати в сумі 25 091,63 грн до моменту, коли буде проведено повний розрахунок з потерпілими (вирок Києво-Святошинського районного суду Київської області від 15 лютого 2013 р. у справі № 369/360/13-к) [208].

Трапляються випадки, коли змістом угоди про примирення передбачається «беззастережно визнати обвинувачення в обсязі підозри у судовому провадженні», таку вимогу належить вважати незаконною, оскільки зі змісту положень ст. 471 КПК вбачається, що формально для цього виду угоди визнання винуватості є необов'язковим, не може таке визнання охоплюватися і переліком дій, які підозрюваний чи обвинувачений зобов'язаний вчинити на користь потерпілого.

Разом із тим, у ході дослідження ми поцікавилися думкою про те, чи укладаючи угоду про примирення з потерпілим обвинувачена особа визнає свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення. З цього приводу 12,02 % опитаних, вважають, що визнання вини обвинуваченим не є обов'язковою умовою при укладанні угоди про примирення; 4,91 % стверджують, що укладаючи угоду про примирення особа може не визнавати вину, це не вплине на рішення суду; 9,83 % вважають, якщо особа під час судового провадженні не визнаватиме свою винуватість, суд відмовить у затвердженні угоди про примирення; 66,66 % підтримують те, що укладаючи угоду про примирення обвинувачений змушений визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки погоджується із кваліфікацією дій, умовами угоди та призначеним узгодженим покаранням; на думку 1,09 % опитаних до КПК належить внести уточнення, шляхом внесення змін до ч. 5 ст. 474 КПК, переліку прав обвинуваченого, що він має право не визнавати свою винуватість при укладенні угоди про примирення, і таке невизнання вини не впливатиме на рішення суду про затвердження угоди.

Таким чином більшість (66,66 %) погодилися з тим, що укладаючи угоду про примирення особа змушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки погоджується із кваліфікацією дій, умовами угоди та призначеним узгодженим покаранням;

5) строк вчинення дій. Однією з істотних умов угод у теорії права є строк дії угоди. Стаття 471 КПК містить вимоги, що ставляться до змісту угоди, при цьому про строк дії угоди нічого не зазначено. Оскільки у нашому випадку йде мова про досягнення консенсуальної домовленості між сторонами угоди, то цей строк не може бути процесуальним, зокрема тому, що під процесуальним строком мається на увазі час для виконання суб'єктами кримінальних процесуальних відносин відповідних процесуальних дій або прийняття процесуальних рішень.

Тому, на нашу думку, поняття строку вчинення дій за угодою слід шукати в положеннях цивільного права.

За своїм визначенням – строком є певний період у часі, зі сплином якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення. Строк визначається роками, місяцями, тижнями, днями або годинами [249, с. 389]. Процесуальний закон не обмежує сторони угоди в часі щодо строків вчинення дій, тому такий строк визначається за згодою учасників угоди, але у майбутньому буде мати вирішальне значення у разі невиконання умов, які були узгоджені;

6) узгоджене покарання та згода сторін на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням. Відповідно до ст. 50 КК покарання є заходом примусу, що застосовується від імені держави за вироком суду до особи, визнаної винною у вчиненні злочину, і полягає в передбаченому законом обмеженні прав і свобод засудженого. Покарання має на меті не тільки кару, а й виправлення засуджених, а також запобігання вчиненню нових злочинів як засудженим, так і іншими особами [68].

Із цього слідує, що покарання має бути справедливим, відповідати тяжкості вчиненого правопорушення та особі підозрюваного (обвинуваченого). Оскільки ми аналізуємо положення закону з приводу узгодженого покарання, то згода сторін на його призначення має бути добровільною.

Добровільність досягнення примирення є необхідною ознакою і полягає у здатності особи, яка вчинила злочин, та потерпілого самостійно приймати рішення та чинити дії для відновлення порушеного права. На нашу думку зміст цієї частини угоди охоплює не лише формальну згоду сторін угоди, а і самостійне застосування

ними положень Розділу XI «Призначення покарання» КК. Тому вимагає обізнаності в практиці застосування наведеного закону, або додаткової консультації особи, яка зможе надати юридичну консультацію з цього питання. Належить зауважити, що недотримання сторонами угоди цих вимог процесуального закону при її укладенні сприятиме постановленню судом відмови в затвердженні угоди, що виключає відповідно до ч. 8 ст. 476 КПК повторне звернення до суду з угодою.

Прикладом недотримання процесуальних норм закону є вирок Автозаводського районного суду м. Кременчука від 28 січня 2013 р., яким затверджено угоду між потерпілими Б. Ю. та Б. І. і обвинуваченими К. Р. за ч. 1 ст. 125, ч. 1 ст. 185 КК та М. Р. за ч. 1 ст. 119 КК і призначаючи їм покарання, суд не звернув увагу, що вид та розмір покарання в угоді погодили лише потерпілі, а згода обвинувачених на їх призначення відсутня [208];

7) наслідки укладення й затвердження угоди про примирення. Такі наслідки визначено ст. 473 КПК, в якою окремо для кожної із сторін передбачено обмеження її процесуального права. Зокрема, в результаті досягнутої угоди про примирення як на потерпілого так і на обвинуваченого накладаються обмеження в оскарженні ухваленого судом вироку. Особи, які уклали угоду про примирення не зможуть оскаржити вирок в апеляційному (ст. 394 КПК) й касаційному (ст. 424 КПК) порядку на загальних підставах.

Таке оскарження передбачено лише в окремих випадках. Ці випадки для сторін угоди визначено ч. 3 ст. 394 КПК, також підставою для подання апеляції буде невиконання судом вимог, установлених ч. 5–7 ст. 474 КПК, коли судом не роз’яснено наслідки укладеної угоди. Крім того, потерпілий позбавляється права вимагати надалі притягнення обвинуваченого до кримінальної відповідальності за відповідний злочин і змінювати розмір вимог про відшкодування збитків. Обмежує законодавець і право сторін на перегляд вироку на підставі угод в касаційному порядку. Вирок суду першої інстанції на підставі угоди після його перегляду в апеляційному порядку, а також судове рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги на такий вирок можуть бути оскаржені в касаційному порядку лише у випадках:

1) засудженим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди засудженого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч. 4–7 ст. 474 КПК, у тому числі нероз'яснення засудженому наслідків укладення угоди;

2) потерпілим, його представником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без згоди потерпілого на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч. 6 чи 7 ст. 474 КПК; нероз'яснення потерпілому наслідків укладення угоди.

Незважаючи на те, що в положеннях дослідженого особливого порядку кримінального провадження на підставі угод розширено диспозитивні начала, шляхом надання можливості обвинуваченому і потерпілому домовлятися про досягнення компромісу, законодавець залишив елементи державного контролю за такою діяльністю. Мова йде про прокурорський контроль. І хоча це не стосується прямо змісту угоди про примирення, але може мати наслідки для її учасників, якщо вони є необізнані, що є предметом такого контролю.

Зокрема, законом передбачено, що оскаржити вирок на підставі угоди про примирення до апеляційної інстанції може і прокурор, але виключно з підстав затвердження судом угоди в разі, коли згідно з ч. 3 ст. 469 КПК угода не може бути укладена. Щоб зрозуміти таке відсильне положення закону, слід підійти системно до тих ситуацій, коли взагалі не може укладатися угода про примирення. У цьому випадку мається на увазі склади тяжких і особливо тяжких злочинів, передбачених КК, які не відносяться до приватного обвинувачення, а також коли умови угоди не відповідають інтересам суспільства п. 2 ч. 7 ст. 474 КПК.

Вирок суду першої інстанції на підставі угоди про примирення після його перегляду в апеляційному порядку, а також судове рішення суду апеляційної інстанції за результатами розгляду апеляційної скарги можуть бути оскаржені прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди;

8) наслідки невиконання угоди про примирення. Частина 1 ст. 476 КПК містить гарантію захисту прав потерпілого у випадку невиконання угоди. Так, дана норма надає право потерпілому у разі невиконання угоди про примирення звернутись до суду, який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку. Більш докладніший розгляд наслідків, які можуть наступити для обвинуваченого при невиконанні зобов'язань, які викладено в угоді, буде викладено в третьому розділі дисертаційного дослідження;

9) обов'язковими реквізитами угоди в кримінальному провадженні має бути дата її укладення, тобто це дата досягнення сторонами угоди домовленості щодо всіх суттєвих умов угоди, передбачених чинним законодавством; згідно з ч. 2 ст. 471 КПК угода скріплюється підписами сторін.

Нами розглянуто законодавче врегулювання процесуального порядку кладення угоди про примирення у вітчизняному кримінальному процесі. Огляд та характеристику наступного виду угоди про визнання винуватості буде окреслено у підрозділі 2.3 цього дисертаційного дослідження.

2.3 Зміст, наслідки укладення угоди про визнання винуватості

Закріплення нового особливого порядку кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості створило можливість протидіяти злочинності через компроміс, договір. Можна вважати, що держава нормативно забезпечила стимулюючий інструмент для особи, котра вчинила кримінальне правопорушення, і в такий спосіб запрошує винних йти на співпрацю з владою.

Процесуальний порядок ініціювання та укладення угоди про визнання винуватості здійснюється відповідно до змісту ч. 2 і 4 ст. 469 КПК. Вимогами процесуального закону визначено, що право ініціювати укладення угоди про визнання винуватості може прокурор або підозрюваний чи обвинувачений. Однак, незважаючи на те, що ст. 469 КПК регламентовано рівне право ініціювати укладення угоди про визнання винуватості прокурора або підозрюваного чи обвинуваченого, виключно прокурор наділений правом укладати зі сторони

обвинувачення таку категорію угод, оскільки за наявності бажання укласти угоду про визнання винуватості підозрюваний (обвинувачений) звертається з клопотанням до прокурора, з цього слідує, що наступна доля такого волевиявлення винної особи цілком залежить від сумлінного ставлення до своїх службових обов'язків окремого прокурора.

Угоду про визнання винуватості ототожнюють із письмовим договором між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим), із таким твердженням погоджуються Є. О. Курта та О. В. Фролов, на думку яких, угодою названі сторони узгоджують умови відповідальності підозрюваного або обвинуваченого залежно від його дій після початку кримінального провадження або після вручення письмового повідомлення про підозру щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення [79]. Однак, окрім узгодження умов відповідальності зі сторони прокурора у відповідь на визнання винною особою своєї винуватості, законом сформовано ряд чітких вимог до винного без виконання яких така домовленість не може мати місце. Тому в цьому підрозділі ми зосередимося на тотожностях та відмінностях процесуального порядку і змісту угоди про визнання винуватості на відміну від угоди про примирення.

Прийнятною є думка про переваги укладання угоди в кримінальному провадженні. Зокрема, що для обвинуваченого перевагами укладення угоди називають: звільнення від покарання; уникнення невизначеності щодо покарання у суді; у деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження. Перевагами угоди про визнання винуватості для прокурора вважають зменшення бюджетних витрат та економію процесуального часу.

З такою думкою погоджується Ю. М. Дьомін, котрий, аналізуючи правозастосування інституту угод, зазначає, особа, яка вчинила кримінальне правопорушення, отримує можливість на узгодження умов своєї відповідальності (звільнення від покарання, у деяких випадках – застосування альтернативного покарання або його зниження), що дасть змогу уникнути невизначеності щодо покарання в суді в обмін на вчинення дій, спрямованих на відновлення порушених прав потерпілого та відшкодування шкоди [36, с. 11] і Д. В. Філін, який не заперечує

можливості перекваліфікації діяння підсудного прокурором і судом у разі укладання угоди про визнання винуватості на статтю кримінального закону із менш суворою санкцією [239].

У свою чергу серед переваг застосування процедури угоди Г. П. Власова та Є. В. Повзик виділяють: заощадження видатків на здійснення кримінального правосуддя та зменшення тягаря на систему правосуддя, пов'язаного з повним судовим розглядом справ, скороченні строків тримання обвинуваченого і підсудного під вартою, прискорення кримінального процесу, реалізацію принципів процесуальної економії [20; 126].

З іншої сторони С. М. Малихіна стверджує, що більше половини угод про визнання винуватості укладаються прокурором лише з умовою для підозрюваного беззастережно визнати свою вину в суді [94, с. 66]. На думку М. Й. Вільгушинського і М. В. Сіроткіної, за таких обставин прокурор переслідує лише одну мету – економію ним часу [19, с. 102].

Разом із тим, практика застосування цього інституту не завжди досягає вищенаведених результатів. Розглянемо наступний приклад: 06 вересня 2012 р. слідчим за результатами перевірки порушено кримінальну справу за фактом розповсюдження інформації порнографічного характеру з Інтернет ресурсу, за ознаками злочину за ч. 2 ст. 301 КК. 20 жовтня 2012 р. слідчим порушено справу відносно С. С. Мустафаєва за ч. 2 ст. 301 КК України, проведено ряд слідчих дій та необхідні експертизи (загальна вартість яких склала 1470 грн). Обвинувальний акт відносно С. С. Мустафаєва складено 01 листопада 2012 р., а 08 листопада 2012 р. заступником прокурора Шевченківського району м. Запоріжжя з технічних причин, саме так зазначено у листі, повернуто начальнику СВ Шевченківського РВ і 21 січня 2013 р. С. С. Мустафаєва повідомлено про підозру у вчиненні правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 301 КК. Лише 29 січня 2013 р. відносно С. С. Мустафаєва складено обвинувальний акт, а 24 січня 2013 р. було укладено угоду про визнання винуватості між прокурором та С. С. Мустафаєвим, та було узгоджено покарання у вигляді 1-го року обмеження волі із застосуванням ст. 75 і 76 КК. 07 лютого 2013 р. обвинувальний акт з угодою були направлені до Шевченківського районного суду м.

Запоріжжя для затвердження. Вироком суду 26 лютого 2013 р. затверджено угоду про визнання винуватості та призначено узгоджене покарання С. С. Мустафаєву [27, с. 22].

З цього прикладу видно, що процесуальні строки не зекономлено, було задіяно всю низку розшукових та слідчих дій. Угоду було укладено лише стосовно міри покарання, з цього слідує, що мету – економію процесуальних строків та державних коштів при проведенні досудового розслідування не досягнуто.

Водночас, з огляду на норми Глави 35 КПК, вітчизняне кримінальне процесуальне законодавство передбачає певну категорію справ, під час провадження яких можливо укласти угоду про визнання винуватості, а саме: щодо кримінальних проступків, злочинів невеликої тяжкості, злочинів середньої тяжкості, тяжких злочинів, а також за певних умов і щодо особливо тяжких злочинів, класифікація котрих визначається за ст. 12 КК. Ці вимоги закону є подібними для обох видів угод, оскільки певні склади злочинів, які відносяться до приватного обвинувачення, в якому можна укласти угоду про примирення класифіковано як тяжкі.

Аналізуючи положення ст. 469 КПК, належить зауважити, що суттєвою різницею між угодою про примирення та угодою про визнання винуватості є відмінності щодо предмету, з приводу якого може укладатися угода, а також її сторони. Крім того, важливим є те, що угоду про визнання винуватості можна укласти лише щодо злочинів, у результаті яких збитків завдано тільки державним чи громадським інтересам.

Відповідно до роз'яснення п. 8 постанови ПВССУ № 13 «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» від 11 грудня 2015 р. таку угоду не може бути укладено у провадженні, в якому бере участь потерпілий (чи особа, яка могла брати участь, але не надала згоду про залучення її до провадження як потерпілого), тобто щодо злочинів чи кримінальних проступків, внаслідок вчинення яких було завдано шкоди правам та інтересам окремих громадян або інтересам юридичних осіб, а також у кримінальному провадженні щодо

уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, у зв’язку з яким здійснюється провадження щодо юридичної особи [150].

Розом із тим, насьогодні законодавцем внесено зміни до ст. 469 КПК відповідно до яких, укладення угоди про визнання винуватості у кримінальному провадженні щодо уповноваженої особи юридичної особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, а також у провадженні щодо кримінальних правопорушень, внаслідок яких шкода завдана державним чи суспільним інтересам або правам та інтересам окремих осіб, у яких беруть участь потерпілий або потерпілі, не допускається, крім випадків надання всіма потерпілими письмової згоди прокурору на укладення ними угоди. Водночас, збереглося правило, якщо кримінальне провадження здійснюється відносно кількох осіб і домовленості на укладення угоди досягнуто не зі всіма, останню може бути укладено з одним або кількома з обвинувачених, матеріали відносно такої особи, виділяються в окреме провадження.

Належить звернути увагу на те, що КПК передбачено досить великий проміжок допустимості укладання угоди про визнання винуватості – після повідомлення особі про підозру у вчиненні злочину і до виходу судді в нарадчу кімнату для постановлення вироку. Зазначене положення має дуалістичний характер.

З одного боку, укладання угоди після того, як справа вже потрапила до суду з обвинувальним актом майже позбавлена такого позитивного аспекту як процесуальна економія часу та державних витрат, а з другого – це положення надає обвинуваченому додаткову можливість реалізувати власні права й інтереси у разі, якщо зі стороною обвинувачення за якихось суб'єктивних умов ним не досягнуто такої угоди.

З цього приводу О. О. Леляк, досліджуючи вказану проблематику, зауважувала, що викликає сумнів ініціювання укладання угоди аж до моменту виходу суду до нарадчої кімнати для ухвалення вироку (ч. 5 ст. 469 КПК), адже, якщо обвинувачений заявляє клопотання про укладання угоди вже наприкінці судового розгляду, будуть втрачені щонайменше два позитивні аспекти такої процедури: прискорення досудового розслідування і судового розгляду, а також

економія бюджетних коштів. На думку О. О. Леляк, доцільно було б встановити останнім можливим строком подання клопотання про укладання угоди підготовче судове провадження включно [84, с. 101]. Вважаємо пропозицію О. О. Леляк такою, що належить врахувати при наступних змінах до положень КПК.

Змістовний аналіз Глави 35 КПК дає нам побачити особливість даного виду угоди в тому, що законодавцем чітко викладено у ст. 470 КПК обставини, які зобов'язаний врахувати прокурор при укладенні угоди про визнання винуватості. На відміну від цього, для укладання угоди про примирення непередбачено жодних спеціальних умов, неврахування яких може унеможливити укладання угоди, незважаючи на досягнення згоди між її сторонами.

У зв'язку з цим, належить приділити увагу тим обставинам, які має враховувати прокурор з огляду на їхній вплив на порядок укладання угоди про визнання винуватості.

Зокрема, відповідно до вимог ст. 470 КПК прокурор, вирішуючи питання щодо укладання угоди про визнання вини, зобов'язаний враховувати наступне:

1) ступінь і характер сприяння підозрюваного або обвинуваченого у проведенні кримінального розслідування стосовно нього або інших осіб. Під сприянням розкриттю злочину слід розуміти дії винної особи, спрямовані на те, щоб надати допомогу органам досудового розслідування і суду у з'ясуванні фактичних обставин, які мають істотне значення для розкриття правопорушення. Це може полягати, зокрема, у: повідомленні про всі відомі епізоди й обставини вчинення правопорушення; викритті інших співучасників; визначенні ролі кожного з них у вчиненні правопорушення; повідомленні про їхнє місцезнаходження; наданні допомоги в їх затриманні; видачі знарядь і засобів вчинення правопорушення, майна, здобутого злочинним шляхом;

2) характер і тяжкість обвинувачення. Характер обвинувачення – це викладення в обвинувальному акті конкретних дій, що ставляться у вину обвинуваченому, та їх юридична кваліфікація. Щодо тяжкості обвинувачення, то ст. 12 КК законодавчо визначено класифікацію злочинів. Визначення ступеню

тяжкості злочину є важливим елементом у кримінальному провадженні, оскільки ступінь тяжкості злочину завжди впливає на призначене покарання винній особі;

3) наявність суспільного інтересу в забезпеченні більш швидкого досудового розслідування та судового провадження, запобігання, виявлення або припинення більшої кількості кримінальних правопорушень чи інших більш тяжких кримінальних правопорушень. Суспільний інтерес – спонукальні сили діяльності соціальних груп, мас людей, спираючись на які суспільство може вдаватися до необхідних управлінських впливів на цю діяльність. Відповідно до Закону України «Про інформацію» предметом суспільного інтересу вважається інформація, яка свідчить про загрозу державному суверенітету, територіальній цілісності України; забезпечує реалізацію конституційних прав, свобод і обов'язків; свідчить про можливість порушення прав людини, введення громадськості в оману, шкідливі екологічні та інші негативні наслідки діяльності (бездіяльності) фізичних або юридичних осіб тощо [142].

З огляду на наведене, з урахуванням того, що дискреційні повноваження прокурора – це надані прокурору правомочності приймати законні рішення з питань права, можливість прийняття яких випливає із норм закону з урахуванням конкретних обставин справи з метою найбільш ефективного здійснення кримінального судочинства, то аналіз ст. 470 КПК свідчить про суттєве розширення цих повноважень прокурора, що дозволяє якісно реалізовувати принцип доцільності у кримінальному судочинстві.

Однак, належить вважати недоліком у змісті ст. 470 КПК, вимогою якою передбачено обов'язок прокурора враховувати наявність «суспільного» або «громадського» інтересу, оскільки ні Главою 35 КПК, ні самим процесуальним законом не визначено механізм визначення такого інтересу, тому чим керуватиметься прокурор при врахуванні таких обставин при укладенні угоди незрозуміло. З цього приводу М. І. Хавронюк слушно зауважував, що наведені повноваження прокурора є надто дискреційними [242]. З такою точкою зору належить погодитися, оскільки дискусійним є те, яким чином визначити, чи не порушують умови угоди інтереси сторін, або інших осіб.

Розкриваючи зміст угоди про визнання винуватості, котрий визначено ст. 472 КПК, можемо зазначити, що він є подібним до змісту угоди про примирення, однак має відмінні риси.

Зокрема, те, що однією із сторін угоди про визнання винуватості є прокурор, тому згідно вимог ст. 472 КПК у ній повинні бути зазначені:

1) її сторони: прокурор (ст. 3 і 36 КПК), підозрюваний (ч. 1 ст. 42 КПК), обвинувачений (ч. 2 ст. 42 КПК);

2) формулювання підозри чи обвинувачення та його правова кваліфікація із зазначенням статті (частини статті) КК.

Ми вже розкривали значення цих термінів, які є аналогічними в угоді про примирення, і повинні відповідати вимозі що випливає зі ст. 5 § 1 (c) Конвенції. Для розумної підозри у значенні ст. 5 § 1 (c) потрібно, щоб можна було розумно вважати, що зазначені обставини охоплюються однією із статей КК, які визначають злочинну поведінку [62]. Таким чином, вочевидь, не може бути «розумної підозри», якщо дії чи обставини, що ставляться в провину затриманому, не складали злочину в той час, коли вони мали місце. Конвенція відсилає тут по суті до національного законодавства, однак також вимагає, щоб будь-який захід, яким людина позбавляється волі, відповідав меті ст. 5, а саме захисту особи від свавілля.

Питання формулювання обвинувачення та правової кваліфікації при укладанні угоди має відображатися у змісті угоди незалежно від її виду та сторін. Поняття цих елементів нами було розкрито в підрозділі 2.2, тому, досліджуючи зміст угоди про визнання винуватості, ми звернемо увагу на їх практичне застосування.

Для кращого розуміння цих двох положень, наведемо приклад, коли угоду про визнання винуватості було укладено прокурором із підозрюваним за відсутності ознак кримінального правопорушення. Так, прокурором Старовижівського району Волинської області укладено угоду про визнання винуватості з підозрюваним С. відповідно до якої останнього звинувачено у незаконному носінні та «ремонті холодної зброї» (ч. 2 ст. 263 КК). При цьому прокурор не звернув увагу на те, що висунута підозра та сформульоване обвинувачення в угоді не відповідали фактичним обставинам справи, які свідчили про відсутність у діях підозрюваного

складу кримінального правопорушення. Прокурором не враховано та не перевірено показання С. про те, що він є мисливцем з 1985 року, і з цього часу мав відповідний дозвіл на зберігання рушниці та мисливського ножа. У 1994 році він отримав дозвіл нового зразка, проте не звернув увагу на те, чи внесено відомості про ніж до дозвільного документа. За вказаних обставин у С. умисел на вчинення кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 263 КК, відсутній [27, с. 32].

Наступне, що має бути враховано сторонами при укладанні в угоди про визнання винуватості є:

3) істотні для відповідного кримінального провадження обставини – це юридичні факти, що мають значення для правильного вирішення справи. Ці обставини є аналогічними тим, які зазначаються в угоді про примирення;

4) беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення.

Згідно ст. 23 КК виною є психічне ставлення особи до вчинюваної дії чи бездіяльності, передбаченої цим Кодексом, та її наслідків, виражене у формі умислу або необережності [69]. При визнанні вини особа має повністю розуміти висунуте обвинувачення та з ним погоджуватися. «Беззастережне визнання винуватості» – це істотне положення суттєво відрізняє зміст угоди про примирення та визнання винуватості. Так, відповідно до змісту угоди про примирення законом не вимагається від особи, котра підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину беззаперечне визнання винуватості у вчиненні кримінального правопорушення. Натомість, угодою про визнання винуватості таке визнання є ключовим, оскільки без нього неможливе в подальшому затвердження цієї угоди судом. І в цьому питанні є суттєві розбіжності між положеннями Глави 35 КПК та Загальними положеннями Розділу І КК.

Зокрема, підставою для притягнення особи до кримінальної відповідальності є вчинення особою суспільно небезпечного діяння, яке містить склад злочину, передбачений КК. Відповідно до змісту ч. 2 ст. 2 КК особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду.

Таким чином, укладаючи угоду про визнання винуватості, особа повинна обов'язково беззастережно визнати свою вину, що суперечить положенням КК, оскільки вину правопорушнику необхідно визнавати на стадії повідомлення його про підозру, або в суді, і тоді досудове розслідування та дослідження доказів під час судового розгляду не проводиться, тому що це не передбачено особливим порядком кримінального провадження на підставі угод. У такому разі, проблемою є те, що ухвалене судове рішення не ґрунтується на доведеності винуватості особи, що суперечить нормам КК та положенням ст. 62 Конституції України.

Аналізуючи проблематику погоджувального правосуддя М. Й. Вільгушинський та М. В. Сіроткіна зазначили, що угода про визнання винуватості не повною мірою узгоджується із принципом презумпції невинуватості, який є одним із основних принципів правосуддя, однак стверджують, що така неузгодженість компенсується фактором доцільності особливостей факторів її кримінально-процесуального регулювання [19, с. 100–101]. Таку позицію науковців вважаємо дискусійною.

Належить звернути увагу на новий термін, який вживається КПК «беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості», використаний у ч. 1 ст. 472 КПК, який міститься у змісті угоди про визнання винуватості. Законодавцем не конкретизовано в КПК, чому при укладенні угоди про примирення закон не вимагає беззастережного визнання винуватості, однак вимагає повне відшкодування завданої діянням шкоди, а при укладенні угоди про визнання винуватості – вимагає.

З цього приводу п. 10 постанови ПВССУ № 13 роз'яснено, що під беззастережним визнанням винуватості слід розуміти безумовне (повне) визнання ним своєї винуватості у вчиненні інкримінованого органом досудового розслідування кримінального правопорушення [150].

Проведений аналіз названих положень КПК і КК дозволяє дійти висновку, що законодавцем не було узгоджено в повній мірі питання доведеності винуватості особи та вимогу «беззастережного визнання винуватості» в особливому порядку

кримінального провадження, що в свою чергу може ставити під сумнів законність притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Тому пропонуємо, відмовитися від указаного терміну, шляхом внесення змін до ч. 1 ст. 472 КПК, в якій словосполучення «беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення», замінити словосполученням «згода підозрюваного чи обвинуваченого із правовою кваліфікацією кримінального правопорушення та визнання винуватості у вчиненому»;

5) обов'язки підозрюваного чи обвинуваченого щодо співпраці у викритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою (якщо відповідні домовленості мали місце) – це дії винної особи, спрямовані на те, щоб надати допомогу органам досудового розслідування і суду в кримінальному провадженні, з'ясуванні фактичних обставин, які мають істотне значення для розкриття правопорушення. Такі дії можуть полягати у викритті інших співучасників злочину; визначенні ролі кожного з них у вчиненні правопорушення; повідомленні про їхнє місцезнаходження; наданні допомоги в їх затриманні, сприянні у виявленні майна та грошових коштів, які здобуті злочинним шляхом. Разом із тим, законом чітко не визначено ступінь та характер такої співпраці, крім того, незрозуміло, яким чином ефективність цієї співпраці зі слідством буде оцінюватися прокурором.

Ще одним фактором, який може знижувати ефективність угоди про визнання винуватості, як зазначав М. І. Копетюк, є спад соціального престижу надання правоохоронним органам інформації про вчинення злочинів та інших правопорушень, тому що, побоюючись розправи з боку представників злочинного середовища, громадяни мало вірять у реальну спроможність їхнього захисту [64, с. 128].

На нашу думку, ці обставини завжди будуть «каменем спотикання» для винного, особливо у злочинах вчинених у співучасті, оскільки особа усвідомлює, що може відчути під час відбування покарання на собі всі наслідки такої «співпраці зі слідством». З огляду на цю проблему, належить згадати про законодавче

регулювання безпеки таких осіб, а саме, Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» [140].

Відповідно до норм цього закону право на забезпечення безпеки в кримінальному провадженні виникає в особи яка заявила до правоохоронного органу про кримінальне правопорушення або в іншій формі брала участь чи сприяла виявленню, попередженню, припиненню або розкриттю кримінальних правопорушень, а також у підозрюваного, обвинуваченого.

Між тим, з огляду на положення змісту ст. 472 КПК та покладеного законодавцем обов'язку на правопорушника співпрацювати зі слідством, у той же час, змістом згаданої норми не визначено обов'язок прокурора вживати заходів, які передбачено законом для забезпечення безпеки цієї особи, що, на нашу думку, є прогалиною в кримінальному процесуальному законодавстві. З цього приводу, доречною є пропозиція С. І. Паславського, котрий вважає, що належить забезпечувати безпеку таким особам не лише на стадії досудового та судового слідства, а і після ухвалення вироку та його вступу в законну силу. В зв'язку з цим, прокурору, як стороні угоди про визнання винуватості, слід вживати максимальних заходів для усунення потенційної небезпеки для життя обвинуваченого. Своєю чергою підозрюваному чи обвинуваченому варто наполягати на письмовому закріпленні в тексті угоди гарантій прокурора по забезпеченню заходів безпеки в разі виникнення потенційної загрози [123, с. 182–187].

Водночас на практиці, обов'язки підозрюваного, обвинуваченого щодо співпраці з правоохоронними органами у розкритті кримінального правопорушення вчиненого іншою особою викладаються по різному, і не завжди конкретизовані, має місце недотримання вимог процесуального закону. Зокрема, УСБУ у Київській області В. висунуто підозру в тому, що він за попередньою змовою з невстановленою особою, створив умови для фіктивного підприємства. Шкода, завдана державі діями В., становить 672 993 грн. Виділені матеріали щодо невстановленої особи (організатора злочину) в ЄРДР незареєстровані. Цивільний позов в інтересах держави не пред'явлено. Угода про визнання винуватості, укладена з підозрюваним В. у кримінальному провадженні за ч. 2 ст. 205 КК,

мотивована лише беззастережним визнанням підозрюваним своєї винуватості. Незважаючи на те, що суспільний інтерес у даному провадженні полягає у викритті співучасників, відшкодуванні шкоди, завданої державі, прокурор у порушення вимог ст. 470 КПК уклав угоду, яка не передбачає співпраці з правоохоронними органами [27, с. 29].

У іншій угоді про визнання винуватості між прокурором та Ж. який обвинувачувався у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ч. 1 ст. 309 КК, що була затверджена вироком Святошинського районного суду м. Києва від 22 серпня 2013 р., крім зобов'язання підозрюваного беззастережно визнати обвинувачення в обсязі підозри у судовому провадженні зазначено про його зобов'язання сприяти розслідуванню кримінального провадження у з'ясуванні обставин щодо можливих місць організації збуту наркотичних засобів на території, де проживає Ж. (справа № 759/11883/13-к) [18].

В угоді, укладеній між прокурором та підозрюваним Л., який обвинувачувався у вчиненні кримінальних правопорушень за ч. 5 ст. 27, ч. 3 ст. 358 КК, що була затверджена вироком Печерського районного суду м. Києва від 05 серпня 2013 р., крім зобов'язання Л. беззастережно визнати обвинувачення в обсязі підозри у судовому провадженні, зазначено зобов'язання співпрацювати з правоохоронними органами у викритті Г. в організації підроблення з метою збуту та збуті первинних фінансово-господарських документів підприємств (вказані конкретні підприємства) та в пособництві ухиленню від сплати податків діючим підприємствам, що використовували підроблені первинні фінансово-господарські документи цих підприємств для незаконного формування податкового кредиту, шляхом повідомлення усіх відомих йому обставин, що підлягають доказуванню під час кримінального провадження, та участі в проведенні необхідних слідчих дій (справа № 757/15488/13-к) [17].

Прикладом порушення вимог процесуального закону є включення в угоду зобов'язань, які суперечать вимогам закону та не відносяться до обов'язків підозрюваного (обвинуваченого). Так, в угодах про визнання винуватості зазначається обов'язок особи відшкодувати процесуальні витрати, що складаються з

витрат на залучення експертів (незважаючи на те, що такі витрати не можуть бути предметом домовленостей сторін) [208].

Відомі і протилежні випадки, коли угода про визнання винуватості укладається прокурором лише з умовою для особи беззастережно визнати свою вину у вчинені злочину. Зокрема, вироком Ровеньківського міського суду Луганської області від 06 лютого 2013 р. затверджено угоду, укладену між прокурором та підозрюваним С. П. про визнання останнім винуватості за ч. 1 ст. 309 КК, та призначено узгоджене сторонами покарання – 2 роки позбавлення волі зі звільненням на підставі ст. 75 КК. Незважаючи на встановлений факт збуту, угода окрім зобов'язання підозрюваного беззастережно визнання обвинувачення в обсязі підозри, не містить жодних зобов'язань щодо його співпраці у викритті особи, яка йому збула наркотичний засіб [208].

Наведені приклади свідчать про формальний підхід в угоді про визнання винуватості до обов'язків обвинуваченого, або зловживання зі сторони прокурорських працівників, оскільки відсутність конкретизації таких зобов'язань, унеможливлює суду можливість перевірити її виконання, та створює нагоду для скасування вироку в зв'язку із невиконанням умов угоди;

6) узгоджене покарання та згода підозрюваного, обвинуваченого на його призначення або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням. Покарання має бути справедливим, відповідати тяжкості вчиненого правопорушення та особі обвинуваченого. Слід звернути увагу, що сторони самостійно, шляхом домовленостей, призначають покарання, застосовуючи норми КК. Такі положення законодавця фактично створили нових суб'єктів правозастосування норм КК при призначенні покарання. Це новітнє положення відповідає засадам диспозитивності, які проголошено КПК у провадженні на підставі угод, водночас, із тих осіб, які виступають сторонами угоди в кримінальному процесі юридичну обізнаність у правильності застосування норм закону при визначенні покарання має лише прокурор. Інші особи виступають нерівними суб'єктами у вирішенні цього питання в порівнянні з прокурором. З цього приводу науковцями обговорювалася проблематика обов'язкової участі

захисника під час укладення угоди про визнання винуватості. Зокрема, такі науковці, як Г. В. Соловей, М. В. Сіроткіна, О. О. Леляк вважали за необхідне обов'язкову участь захисника з моменту ініціювання угоди про визнання винуватості [187, с. 4; 182, с. 33; 86, с. 50].

Вказана позиція науковців цілком відповідає практиці ЄСПЛ. Наприклад, у справі «Салдуз проти Туреччини» ЄСПЛ було зазначено, що для досягнення мети забезпечення достатньої ефективності права на справедливе судове провадження у п. 1 ст. 6 Конвенції, як правило, вимагається, щоб доступ до адвоката був наданий підозрюваному, починаючи з першого допиту, окрім випадків, коли доведена необхідність обмеження такого права [93, с. 204].

Ураховуючи практику ЄСПЛ, законодавцем внесено зміни до ст. 52 КПК, і Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [136] було врегульовано питання обов'язкової участі захисника у кримінальному провадженні з моменту ініціювання укладення угоди між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) про визнання винуватості.

Такі зміни до КПК забезпечили можливість підозрюваному (обвинуваченому) одержувати юридичну допомогу від професійного захисника при укладанні угоди про визнання винуватості, у тому числі здійснення контролю, наприклад за пропозицією прокурора в призначенні узгодженого покарання за угодою та взагалі визначення доцільності укладання такої угоди в конкретному кримінальному провадженні.

Саме на аспект призначеного покарання належить звернути увагу, оскільки процесуальним законом застережено, що у випадку коли узгоджене сторонами покарання не відповідає вимогам кримінального закону та інтересам суспільства, то суд може відмовити у затвердженні такої угоди.

З огляду на важливість викладеного, у сфері застосування норм КК і КПК, – автори коментаря до КПК, виділили спеціальні норми кримінального закону, які на їхню думку необхідно враховувати сторонам, узгоджуючи покарання за угодою.

Зокрема, при узгодженні покарання прокурору обов'язково потрібно враховувати такі положення КК: – ч. 2, 3, 4 ст. 68 КК, ч. 3 ст. 65, ст. 69 КК, ч. 3 ст. 43 КК; ст. 69 КК; п. 1 ч. 1 ст. 66 КК за умови відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини, – ст. 69^1 КК; ч. 1 ст. 70 КК; ч. 3 ст. 70 КК; ч. 1 і 5 ст. 71 КК; ст. 65–67 КК, а також умови визначені ст. 103 КК [74, с. 338].

Однак, не всі науковці погоджуються із такою позицією. Так, на думку О. П. Рябчинської, оскільки ст. 70 КК дає можливість вибору визначення остаточного покарання (шляхом поглинання, часткового чи повного складання) і не містить ніякої заборони чи обмеження щодо незастосування правил часткового чи повного складання при узгодженні міри покарання, то говорити категорично про неможливість застосування принципу часткового складання покарань у разі укладання угоди не можна [166].

З цим можна частково погодитися, оскільки дійсно не існує жодних законодавчих обмежень щодо застосування згаданих правил. Але, виходячи із судової практики призначення винному остаточного покарання за сукупністю злочинів, за ч. 1 ст. 70 КК, то правила шляхом часткового або повного складання завжди передбачає більш суворішу міру остаточно визначеного покарання, ніж за правилами шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим. Тому вважаємо, якщо однією із цілей укладеної угоди є призначення більш м'якого покарання винній особі, уникнення невизначеності щодо покарання в суді, то цілком слушною є зауваження авторів коментаря до КПК з приводу врахування норм КК при визначенні узгодженої міри покарання, тому що саме така пропозиція урахування норм закону, зводиться до максимальної можливості його мінімізації з метою пом'якшення покарання винній особі при діючому законодавстві.

Разом із тим, зовсім протилежною є позиція ВССУ. Зокрема, роз'яснюючи порядок узгодження покарання сторонами в п. 12 постанови ПВССУ № 13, звернуто увагу судів, що сторони угоди зобов'язані враховувати лише положення ст. 65, 69 і 75 КК, а усі інші питання, котрі виникають у ході призначення покарання, у тому числі і остаточного, вирішує суд при ухваленні вироку [150].

У зв’язку із наведеним, виникає багато запитань. Наприклад, якщо звернутися до положень Розділу XI Призначення покарання в КК, то з набранням чинності КПК, було внесено зміни до вказаного розділу лише до ст. 65 КК, котра була доповнена ч. 5, якою регламентовано призначення покарання винному на підставі угоди. Будь-яких інших змін до цього розділу КК законодавцем внесено не було. Проведений нами аналіз статей кримінального закону якими регулюються правила призначення покарання, показує, що сторони повинні домовлятися про міру покарання та узгоджувати його на підставі правил КК, які застосовуються судом.

Згідно роз’яснень, наданих в інформаційному листі ВССУ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод», суд зобов’язаний призначити узгоджене сторонами покарання лише після перевірки угоди на відповідність діючому законодавству та за відсутності визначених п. 1–6 ч. 7 ст. 474 КПК підстав для відмови, переконавшись, що угода може бути затверджена, тощо [138; 139].

Це означає, що, якщо узгоджене сторонами покарання не відповідатиме вимогам закону (тобто не відповідає загальним засадам призначення покарання, які передбачені ч. 1 ст. 65 КК), суд не призначає той вид і міру покарання, які зазначені в угоді. Виходячи з цього, стає зрозумілим, що правило про обов’язковість призначення покарання, указаного в угоді, спростовується повноваженням суддів здійснювати правовий аналіз узгодженого рішення сторін угоди і можливістю не затверджувати угоду, якщо вона не відповідає вимогам закону.

На нашу думку, той факт, що законодавцем було внесено зміни до КК лише в частині загальних засад призначення покарання, які спрямовані на забезпечення індивідуалізації покарання, дає підставу вважати, що, позиція законодавця викладена в ч. 5 ст. 65 КК формулює загальне правило, яким функцію та повноваження призначення покарання перекладено з публічного органу судової влади на суб’єктів угоди. Таке твердження відповідає ідеї законодавця, яку він заклав у кримінальному провадженні на підставі угод, а саме, досягати домовленостей, шляхом договірних правовідносин;

7) наступним елементом, який необхідно враховувати при укладенні угоди про визнання винуватості це наслідки укладення та затвердження угоди. Ці наслідки передбачено ч. 2 ст. 473 КПК, відповідно до якої прокурора, підозрюваного чи обвинуваченого обмежено в їх процесуальних правах оскарження вироку на підставі угоди. Особи, які уклали угоду про визнання винуватості не зможуть оскаржити вирок в апеляційному (ст. 394 КПК) й касаційному (ст. 424 КПК) порядку на загальних підставах. Належить звернути увагу, що таке оскарження передбачено лише у випадку, передбаченому ч. 4 ст. 394 КПК. Зокрема, обвинувачений, його захисник, законний представник можуть оскаржувати виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч. 4, 6 і 7 ст. 474 КПК, у тому числі нероз'яснення йому наслідків укладання угоди. Законодавець дає право прокурору оскаржувати вирок на підставі угоди про визнання винуватості виключно з підстав: призначення судом покарання, менш суворого, ніж узгоджене сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 КПК угода не може бути укладена. З цих саме підстав, але після перегляду вироку на підставі угоди в суді апеляційної інстанції, сторони можуть звертатися зі скаргою до касаційного суду;

8) наслідки невиконання угоди. Частиною 1 ст. 476 КПК наділено правом прокурора звернутися до суду який затвердив таку угоду, з клопотанням про скасування вироку у разі невиконання засудженим угоди;

9) дата укладення угоди, підписи сторін, якими скріплюється угода. Датою досягнення сторонами угоди домовленості щодо всіх суттєвих умов угоди, передбачених чинним законодавством; відповідно до вимог ч. 2 ст. 471 КПК угода скріплюється підписами сторін.

З огляду на викладене, належить звернути увагу на таке. Законодавець закріпляє можливість укладати угоду про визнання винуватості за ініціативою прокурора чи підозрюваного (обвинуваченого). Але, в положеннях Глави 35 КПК невизначено чіткого порядку в який саме спосіб та в якій процесуальній формі повинна викладатися така ініціатива. Не передбачено процесуального обов'язку

прокурора відповідати на ініціативу правопорушника з приводу укладання угоди. Аналіз вищенаведених норм, дає можливість зрозуміти, що КПК визначено лише можливість особи ставити питання перед державним обвинувачем про укладання угоди про визнання винуватості, оскільки праву завжди кореспондує обов'язок, а змістом Глави 35 КПК не визначено обов'язку прокурора на сприяння правопорушнику, то заслуговує на увагу пропозиція Р. В. Новака, котрий вважає, що ініціатива підозрюваного (обвинуваченого) повинна бути оформлена у виді письмового клопотання до прокурора [112] та думка С. І. Паславського, який пропонує доповнити КПК нормою про можливість оскарження постанови прокурора про відмову в задоволенні такого клопотання [123, с. 183].

Окрім цього, після внесення змін до ст. 52 КПК, якими передбачено обов'язкову участь захисника у разі укладання угоди про визнання винуватості, законодавець не змінив процедуру ініціювання та укладання такої угоди за участю нового процесуального суб'єкта. Оскільки укладання угоди, це взаємний двосторонній процес між її сторонами, а адвокат не є стороною угоди, тому на законодавчому рівні необхідно визначити його повноваження, які він може здійснювати в ході ініціювання та укладання угоди.

Тому вважаємо за необхідне доповнити зміст Глави 35 КПК нормами, в яких було би закріплено процесуальна участь захисника та його повноваження при укладанні угоди з прокурором. Окрім того, на думку автора цього дослідження необхідно більш чітко закріпити право на укладання угоди про визнання винуватості за правопорушником, і позбавити ініціативи прокурора у цьому питанні. Прокурор повинен лише роз'яснити право особі на укладання угоди про визнання винуватості, та переваги розгляду судом кримінального провадження в особливому порядку, таке роз'яснення на нашу думку має бути письмовим. Це є доречним, оскільки визнавати вину чи ні – виключне право особи, яка підозрюється чи обвинувачується у вчиненні злочину. Жодним чином державний обвинувач не може спонукувати правопорушника до такої дії, оскільки таке «сприяння» більш схоже на законодавчо врегульований «примус» зі сторони обвинувачення.

З метою врегулювання піднятих у дисертаційному дослідженні питань, пропонуємо внести наступні зміни до норм КПК:

– пункт 1 ч. 4 ст. 394 КПК після слів «наслідків укладення угоди» доповнити словами «у разі порушення права на захист з моменту ініціювання укладення такої угоди»;

– в частині 2 ст. 469 КПК виключити слово «прокурора» та викласти ч. 2 ст. 469 КПК у наступній редакції: «Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою підозрюваного чи обвинуваченого. З моменту ініціювання укладання такої угоди участь захисника є обов'язковою. Захисник надає консультації підозрюваному чи обвинуваченому в процесі обговорення та складання змісту угоди про визнання винуватості, вносить письмові зауваження та пропозиції прокурору під час проведення переговорів між його підзахисним та прокурором, погоджує своїм підписом укладену угоду про визнання винуватості».

Ще одним невирішеним питанням залишається можливість укладання угоди із неповнолітнім правопорушником та доцільність взагалі застосування норм цього інституту щодо таких осіб. Зокрема, в Главі 35 КПК взагалі немає спеціальних норм щодо укладання угод у разі коли правопорушник є неповнолітнім, законодавець застосовує лише загальні терміни, як можливість укладення угод із підозрюваним, обвинуваченим, потерпілим. Водночас про застосування цього інституту до неповнолітніх можна зробити висновок на підставі аналізу положень ст. 394 КПК, якою передбачено процедуру оскарження вироку суду першої інстанції на підставі угоди в апеляційному порядку законним представником.

І дійсно, практика застосування пішла таким шляхом, що положення вищезгаданої глави застосовуються до неповнолітніх правопорушників. Але нечітке врегулювання такої процедури призводить до істотних порушень норм кримінального процесуального закону, які не можуть бути виправлені судами апеляційної та касаційної інстанції з огляду на суттєве звуження права сторін на оскарження вироку яким затверджується угода. Наприклад, вироком Вишгородського районного суду Київської області від 06 лютого 2013 р. затверджено угоду про визнання винуватості між прокурором та неповнолітнім М.,

котрий обвинувачувався за ч. 1 ст. 249 КК. Ухвалений вирок суду на підставі угоду оскаржувався прокурором в апеляційному та касаційному порядку. Прокурор посилався в своїх скаргах на істотне порушення вимог КПК, оскільки угоду було укладено без захисника, участь якого є обов'язковою. Ухвалою Апеляційного суду Київської області від 02 квітня 2013 р. та ухвалою ВССУ від 16 липня 2013 р. відмовлено прокурору у відкритті апеляційного та касаційного провадження, суди мотивували прийняте рішення з посиланням на п. 2 ч. 4 ст. 394 КПК, яким обмежено право прокурора оскаржувати вирок на підставі угоди положеннями ст. 424 і 469 КПК відповідно до яких прокурор наділений правом на оскарження судових рішень лише з підстави призначення судом менш суворого покарання ніж узгоджене сторонами угоди [215].

У цьому зв'язку пропонуємо ст. 469 КПК доповнити частиною 9, такого змісту «У разі, якщо в кримінальному провадженні бере участь неповнолітній, який виступає стороною кримінального провадження і стороною угоди, кримінальне провадження здійснюється із урахуванням положень Глави 38 КПК».

На думку автора дослідження, укладення угод про визнання винуватості створило певні негативні наслідки, котрі пов'язані із посиленням ролі прокурора при застосуванні положень цього нового інституту, що в свою чергу може порушувати конституційне право особи на презумпцію невинуватості, яке передбачено ст. 62 Конституції [63]. Зокрема, аналізуючи практику укладення угод про визнання винуватості, можна виділити наступні недоліки та порушення вимог КК та КПК.

1. В угодах визначаються зобов'язання, які неможливо виконати. Так, прокурор 29 березня 2013 р. уклав угоду з підозрюваним Н. про визнання винуватості за ч. 1 ст. 358, ч. 3 ст. 358, ч. 1 ст. 366 КК, згідно з умовами якої останній зобов'язується «співпрацювати з правоохоронними органами у викритті та виявленні осіб, які вчиняють злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування та об'єднань громадян, а також злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних

послуг». При цьому вчинені Н. кримінальні правопорушення до категорій правопорушень, перелічених в умовах, не належать [27].

2. Умова неухильно виконувати майбутній вирок. Якщо умовою угоди є виконання вироку, слід розуміти, що мається на увазі й виконання призначеного покарання. Невиконання такої умови угоди матиме наслідком звернення прокурора до суду з клопотанням про скасування ухваленого на її підставі вироку. Водночас це призведе до безпідставного уникнення особою кримінальної відповідальності за невиконання покарання відповідно до ст. 389 і 390 КК [27].

3. Угоди про визнання винуватості укладаються в провадженнях, яких бере участь потерпілий. Так, вироком Середино-будського районного суду Сумської області від 08 січня 2013 р. затверджено угоду про визнання винуватості між прокурором і К., якого засуджено за те, що він 09 жовтня 2012 р., перебуваючи вдома у знайомого В., взяв його паспорт і вклеїв до нього свою фотокартку, з яким намагався виїхати до Російської Федерації. Дії К. на досудовому розслідуванні кваліфіковано за ч.ч. 1 і 4 ст. 358 КК. Судом у мотивувальній частині вироку взагалі не визначено кваліфікацію. У цьому кримінальному провадженні розслідування за ч. 3 ст. 357 КК у частині незаконного заволодіння паспорту не проводилося, власник паспорта не допитувався [27].

4. Неправильна кваліфікація дій за менш тяжкою нормою КК закону дала можливість укласти угоду у кримінальному провадженні. Ц., отримуючи матеріальну допомогу на дітей, не купувала їм продукти харчування, одяг, тобто у її діях убачався склад злочину за ст. 166 КК. Між тим, під час розслідування її дії кваліфіковано за ч. 1 ст. 164 КК (ухилення від сплати аліментів на утримання дітей), санкція якої передбачає більш м’яке покарання. На вказане порушення прокурор уваги не звернув і 28 лютого 2013 р. ним було повідомлено про підозру Ц. за ч. 1 ст. 164 КК та укладено угоду про визнання винуватості. Вироком Зарічненського суду від 18 березня 2013 р. вказану угоду затверджено, Ц. визначено покарання за ч. 1 ст. 164 КК (100 годин громадських робіт) [27].

Незважаючи на існуючи порушення, які виникають у кримінальному провадженні під час укладання угоди про визнання винуватості, вважаємо за

необхідне підтримати твердження Р. В. Новака у тому, що нове кримінальне провадження змінило процесуальну роль суб'єктів процесу, а кримінальне провадження стало знаряддям вирішення соціальних проблем [113, с. 35].

Проведене дослідження процесуального порядку ініціювання та укладання угоди про визнання винуватості вказало на ту обставину, що цей інститут у КПК суттєво відрізняється від інституту угоди про визнання винуватості в англо-американській системі. Наприклад, у США 90 % усіх кримінальних справ закінчується укладанням угоди про визнання винуватості між прокурором та обвинуваченим [264]. Зокрема, поширеність угоди про визнання винуватості в США зумовлено тим, що таке укладання є вигідним для обох сторін кримінального провадження. Так, у разі укладення угоди про визнання винуватості обвинувачений може досягти перекваліфікації свого діяння на менш тяжкий злочин, або домовитися з прокурором про «списання» частини обвинувачення, і в результаті отримати більш м'якше покарання, ніж передбачено законом. Прокурор у свою чергу не доводить вину обвинуваченого перед судом присяжних, а якщо залучено обвинуваченого до співпраці з метою викриття інших правопорушників, винна особа переходить у статус свідка, і звільняється від кримінальної відповідальності. Укладання угоди про визнання винуватості дозволяє обом сторонам уникнути судових витрат, котрі виникають при розгляді справи судом присяжних [188].

Натомість в українській практиці застосування такого виду угод відсутні наведені переваги для сторін угоди, і на нашу думку, винній особі належить добре обміркувати, чи варто поспішати та укладати угоду про визнання винуватості із прокурором, оскільки не завжди прокурор може довести винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення перед судом, а тому розгляд кримінального провадження в якому суд досліджує докази має перевагу над угодою із прокурором.

Висновки до Розділу 2

У цьому розділі розглянуто та проаналізовано положення змісту правових норм Глави 35 КПК, якими регламентовано види угод у кримінальному процесі, процесуальний порядок, зміст та наслідки їх укладення для сторін кримінального провадження.

Проведеним дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Відповідно до КПК сторони кримінального провадження можуть укласти лише два види угод на стадії досудового розслідування та судового розгляду – про примирення і про визнання винуватості. Доведено, необхідним елементом угоди в кримінальному провадженні виступає баланс публічних та приватних інтересів сторін у кримінальному провадженні.

2. Окреслено спільні риси та відмінності угоди. Зокрема, угоди в кримінальному процесі мають цивільно-правову природу одностороннього договору. Суттєвими відмінностями є сторони відповідної угоди, процесуальний порядок досягнення домовленостей між ними, та істотні умови змісту угоди. Запропоновано внести зміни до КПК та законодавчо врегулювати строк виконання угоди про примирення.

3. Зазначено, що законодавцем не встановлено вимог до особи посередника, котра може сприяти при укладанні угоди про примирення. Запропоновано, що таку діяльність може виконувати професійний медіатор. У зв’язку із цим необхідно на базі провідних вищих навчальних закладів відкрити напрям підготовки майбутніх фахівців-юристів зі спеціалізацією «медіація».

4. Доведено, необхідність позбавити прокурора права ініціювати визнання винуватості особою, оскільки таке визнання є правом винного. Наголошено на необхідності законодавчого врегулювання участі захисника в переговорах при укладанні угоди про визнання винуватості.

5. З’ясовано, що наслідки укладення угоди та затвердження її судом, передбачають обмеження сторін в апеляційному та касаційному оскарженні вироку, що звужує їх загальні процесуальні права, як суб’єктів кримінального процесу.

РОЗДІЛ 3
ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК СУДОВОГО ПРОВАДЖЕННЯ НА ПІДСТАВІ УГОДИ

3.1 Порядок судового провадження на підставі угоди

Порядок судового провадження на підставі угоди регулюється ст. 474 КПК, нормами якої визначено два окремих види такого порядку, вибір котрого буде залежати від стадії кримінального процесу, під час якої суд прийматиме рішення. Зокрема, виділено перший випадок, коли сторони уклали угоду під час досудового розслідування, та наступний, якщо угоди досягнуто під час судового провадження.

Окрім того, КПК визначено в наведеній статті дії суду при розгляді угоди про примирення, яка укладається між підозрюваним (обвинуваченим) і потерпілими, а також окремо, при розгляді угоди про визнання винуватості, що може бути укладена між підозрюваним (обвинуваченим) та прокурором.

Розглянемо перший випадок, який може мати місце на стадії досудового розслідування та збирання доказів. Згідно зі ст. 474 КПК, якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, то обвинувальний акт із підписаною сторонами угодою має невідкладно надсилатися до суду, після чого розгляд угоди здійснюється судом під час підготовчого судового засідання.

Обвинувальний акт є процесуальним рішенням, яким прокурор висуває обвинувачення у вчиненні кримінального правопорушення і яким завершується досудове розслідування (ч. 4 ст. 110 КПК). Між тим, у межах нашого дослідження належить звернути увагу на положення ч. 5 ст. 469 КПК, якими дозволено ініціювати укладання угод про примирення, або про визнання винуватості в будь-який момент після повідомлення особі про підозру.

Статтею 276 КПК визначено випадки повідомлення про підозру: 1) затримання особи на місці вчинення кримінального правопорушення чи безпосередньо після його вчинення; 2) обрання до особи одного з передбачених цим

Кодексом запобіжних заходів; 3) наявність достатніх доказів для підозри особи у вчиненні кримінального правопорушення [75].

Серед тих фактів, які передбачено ст. 277 КПК у змісті письмового повідомлення про підозру, для нашого дослідження має значення правова кваліфікація кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа та стаття (частина статті) КК. Але ст. 279 КПК передбачено можливість зміни повідомлення про підозру. Таким чином, законодавець дозволяє досягати згоди сторонам і укладати угоду на самих «ранніх» стадіях досудового розслідування, у тому числі і тоді, коли можливо слідчим ще не зібрано достатню доказову базу в справі, або взагалі за відсутності реальної можливості довести винність особи, якій вже повідомлено про підозру, слідчому прийдеться приймати рішення про закриття кримінального провадження. Саме з урахуванням таких обставин, законодавець залишив застереження в ст. 474 КПК, оскільки прокурора наділено правом відкласти направлення до суду обвинувального акта з підписаною сторонами угодою до отримання висновку експерта або завершення проведення інших слідчих дій, які необхідні для збирання та фіксації доказів, що можуть бути втрачені зі сплином часу, або які не можливо буде провести пізніше без суттєвої шкоди для їх результату у разі відмови суду в затвердженні угоди.

Таким чином, КПК дає можливість укладати угоду на стадії досудового розслідування навіть у випадках, коли ще не зібрано достатню кількість доказів для доведення винуватості особи, і вони очевидно належним чином неперевірені, однак, для направлення до суду обов’язково має бути складено обвинувальний акт, тому, мінімальна, «хитка» доказова база має бути зібрана слідством. Окрім того, зібрані докази (незалежно від їх реальної достатності) формально визнаються «достатніми», оскільки перед складанням обвинувального акта, слідчий (прокурор) зобов’язані виконати вимоги ст. 290 КПК та надати доступ до матеріалів досудового розслідування та інших доказів, які можуть бути використані для доведення винуватості обвинуваченого, або сприяти пом’якшенню покарання.

Разом із тим, законодавець залишив право прокурору відкласти направлення матеріалів справи до суду для «завершення проведення інших слідчих дій».

Можливо, законодавець мав на увазі завершення як розпочатих слідчих дій, так і тих, які ще не ініційовані, до яких можуть відноситися й слідчі (розшукові) та негласні слідчі (розшукові) дії. Можна зробити висновок, що після виконання вимог ст. 290 і 293 КПК, і направлення обвинувального акта разом із угодою до суду, право на проведення досудового розслідування та збирання доказів у слідчого завершується. Актуальним питання продовження досудового розслідування може стати лише за наступних обставин: 1) коли суд відмовить у затвердженні угоди; 2) коли суд скасує ухвалений вирок на підставі угоди – в цих двох випадках матеріали кримінального провадження направляються судом для продовження досудового розслідування.

Розгляд справи на підставі угоди укладеної на стадії досудового розслідування проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження. Відсутність інших учасників судового провадження не є перешкодою для розгляду.

Відповідно до змісту ст. 31 та ч. 3 і 4 ст. 469 КПК судове провадження на підставі угоди здійснюється суддею одноособово, окрім кримінального провадження щодо окремої категорії осіб, яке згідно ч. 9 ст. 31 КПК має здійснюватися судом у складі колегії із трьох професійних суддів, котрі мають стаж роботи на посаді судді не менше п'яти років.

Аналогічно, у разі укладання угоди в кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення, щодо особи, яка обвинувачується у вчиненні злочину за який передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк більше 10-ти років, судове провадження на підставі угоди має здійснюватися колегіально у складі трьох професійних суддів.

Згідно вимог ст. 314 КПК після отримання обвинувального акта, укладеної угоди, суд не пізніше п'яти днів з дня його надходження призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження. Ці процесуальні дії суд обов'язково викладає у формі ухвали про призначення підготовчого судового засідання, в якій має бути зазначено про дату, час і місце проведення підготовчого судового засідання. Статтею 474 КПК встановлено, що участь сторін угоди під час її

розгляду в підготовчому судовому засіданні є обов'язковою. Крім того, оскільки згідно ч. 1 ст. 291 КПК обвинувальний акт затверджується прокурором, який в наступному має право на оскарження ухваленого судом вироку відповідно до ч. 4 ст. 475, ч. 3 і 4 ст. 394 КПК, незалежно від виду угоди. У цьому зв'язку, явка прокурора в підготовче судове засідання, на нашу думку, також є обов'язковою.

Відповідно до роз'яснення п. 4 інформаційного листа ВССУ «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод» від 15 листопада 2012 р. № 223-1679/0/4-12 одночасно із прийняттям рішення про призначення підготовчого судового засідання, суд, що здійснюватиме судове провадження для реалізації покладених на нього обов'язків щодо з'ясування добровільності укладення угоди та перевірки її на відповідність вимогам КПК та/або кримінального закону (ч.ч. 6 і 7 ст. 474 КПК), має витребувати документи, подані сторонами під час досудового розслідування [138; 139].

Разом із тим на стадії підготовчого судового засідання виникають проблеми, з приводу чого належить зауважити наступне. Як передбачено ст. 314 КПК, при надходженні до суду обвинувального акта з угодою про визнання винуватості чи про примирення суди вирішують питання про затвердження угоди чи відмову у її затвердженні під час підготовчого судового засідання. При розгляді угоди суд перевіряє матеріали кримінального провадження, встановлює підстави для прийняття судового рішення відповідно до п. 1 ч. 3 ст. 314 КПК. При цьому, суд, розглядаючи обвинувальний акт та угоду щодо обставин, з'ясування яких має значення в конкретній угоді, здійснює перевірку цих процесуальних документів на відповідність вимогам КПК.

Однак, КПК містить суперечність, зокрема, відповідно до ч. 4 ст. 291 КПК до обвинувального акта додається: 1) реєстр матеріалів досудового розслідування; 2) цивільний позов, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування; 3) розписка підозрюваного про отримання копії обвинувального акта, копії цивільного позову, якщо він був пред'явлений під час досудового розслідування, і реєстру матеріалів досудового розслідування; 4) розписка або інший документ, що підтверджує отримання цивільним відповідачем копії цивільного позову, якщо він

був пред’явлений під час досудового розслідування не до підозрюваного. Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється. Застосування наведеної норми, призвело до того, що представники державного обвинувачення не надають у підготовче судове засідання всі необхідні матеріали кримінального провадження, посилаючись на зміст ч. 4 ст. 291 КПК.

На цю обставину звертав увагу І. А. Тітко, зокрема, зауважував, що законодавцем абсолютно чітко встановлено, що факт укладення угоди під час досудового розслідування зобов’язує прокурора передати до суду обвинувальний акт із підписаною сторонами угодою. Відтак, вирішуючи питання щодо угоди на стадії підготовчого провадження, суд офіційно має можливість ознайомитися лише з текстом угоди, обвинувального акта та додатків до нього (інші ж матеріали на цій стадії провадження суду не доступні) [201, с. 132].

Така неузгодженість призвела до розгляду судом тільки двох документів – обвинувального акта і угоди з додатками. Вважаємо неправильною практику тих суддів, які постановляють рішення про затвердження угоди без ознайомлення з матеріалами кримінального провадження, на підставі лише обвинувального акта та угоди [172, с. 122].

Як слушно зауважує М. С. Квятковський, змістом вищенаведеної статті закону, яким заборонено до початку судового розгляду надання інших документів, окрім визначеного переліку є суперечливим. Посилаючись на Главу 27 «Підготовче провадження» і Главу 28 «Судовий розгляд», – представники обвинувачення стверджують, що у підготовче засідання вони не мають права надавати будь-які інші документи. Слід зазначити, що вимоги, передбачені ч. 6 ст. 474 КПК, щодо обов’язку суду переконатися, що укладення угоди сторонами є добровільним, дають право витребовувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду. Це свідчить про те, що представники обвинувачення неправильно тлумачать зміст ст. 474 КПК [55, с. 98].

Процедура судового розгляду провадження на підставі угоди в підготовчому судовому засіданні здійснюється відповідно до вимог ст. 474 КПК із урахуванням положень § 3 Глави 28 КПК.

Зокрема, перед початком судового розгляду суд проводить підготовчі дії, які визначені ст. 342–345 КПК. Вищезгаданим інформаційним листом ВССУ № 223-1679/0/4-12 роз'яснено, що в разі неприбуття в засідання сторін угоди, або однієї із сторін, головуючий має відкласти судове засідання, і вжити заходів для забезпечення прибуття цих осіб до суду. Таке ж рішення має прийняти суд, якщо в підготовче судове засідання не з'явився один із декількох потерпілих від одного кримінального правопорушення. Відсутність одного із потерпілих від різних кримінальних правопорушень не перешкоджає проведенню підготовчого судового засідання та, відповідно, розгляду тієї угоди, сторони якої присутні [138; 139].

На нашу думку, необхідність відкладення розгляду справи у випадку неявки вищезгаданих учасників процесу вбачається із законодавчої вимоги, якою передбачено обов'язок суду переконатися у добровільності досягнення домовленостей між сторонами угоди, та роз'яснення наслідків укладення угоди в кримінальному провадженні.

У разі присутності всіх учасників кримінального провадження та можливості розгляду справи, суд діє згідно з вимогами ст. 344 КПК оголошує склад суду, інших учасників процесу, роз'яснює право відводу. У разі заявлення відводу це питання вирішується судом відповідно до вимог ст.ст. 75–81 КПК.

Після закінчення підготовчих дій, головуючий оголошує про початок судового розгляду, надходження до суду обвинувального акта та письмової угоди яка укладена між сторонами кримінального провадження. Судовий розгляд розпочинається з оголошення прокурором обвинувального акта. Головуючий згідно вимог ст. 348 КПК встановлює особу обвинуваченого, роз'яснює йому суть обвинувачення, з'ясовує, чи зрозуміле воно йому, чи визнає він себе винним.

Належить звернути увагу на те, що в судовому провадженні на підставі угоди суд не ставить питання перед обвинуваченим про те, чи бажає він давати показання, оскільки нормами ст. 474 КПК, якою регулюється порядок такого провадження не

передбачено дачі показань обвинуваченим та іншими учасниками процесу, відсутня також процедура допиту. Разом із тим, особа, який пред'явлено обвинувачення, повинна висловити своє ставлення до нього, оскільки її позиція матиме безпосередній вплив на ухвалене судове рішення.

Наступні дії суду в підготовчому засіданні будуть залежати від того, що саме суд почує від обвинуваченого на поставлене запитання. Так, згідно п. 4 інформаційного листа ВССУ № 223-1679/0/4-12, якщо після роз'яснення суті обвинувачення обвинувачений заперечує проти затвердження угоди, вона не може бути затверджена [138; 139].

У такому випадку суд змушений постановити ухвалу про закриття судового провадження в кримінальному провадженні на підставі угоди та повертає матеріали прокурору для продовження досудового розслідування (якщо до суду надійшов обвинувальний акт, а угоду було укладено на стадії досудового розслідування).

У разі підтримання угоди обвинуваченим та іншою стороною угоди, суд переходить до розгляду умов укладеної угоди. Вказаний порядок розгляду угоди в підготовчому судовому засіданні є аналогічним тому порядку, який проводить суд, якщо угоду досягнуто під час судового розгляду справи по-суті.

Тому ми зосередимося на процедурі судового розгляду, яка є другим випадком, коли КПК надає можливість сторонам кримінального провадження укласти угоду. Теоретично, як було вже наголошено в другому розділі, укласти угоду можливо навіть перед виходом суду до нарадчої кімнати для постановлення вироку, коли суд уже дійшов до відповідного висновку за наслідком розгляду справи. Зокрема, це видно з ч. 3 ст. 474 КПК, якою зобов'язано суд невідкладно зупинити проведення процесуальних дій і перейти до розгляду угоди. Про зупинення судового розгляду суд повинен постановити ухвалу, зміст якої має відповідати вимогам ст. 372 КПК. Після цих дій, суд переходить із здійснення загальної процедури судового розгляду до процесуального порядку судового провадження на підставі угоди.

У ході дослідження ми опитали респондентів щодо доцільності таких необмежених законом строків для укладання угоди в кримінальному провадженні.

Зокрема, перед опитаними ставилося питання з огляду на те, що ч. 5 ст. 469 КПК передбачено право учасників кримінального провадження укладати угоду в будь-який момент після повідомлення особи про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати, чи доцільно укладати угоду під час судового розгляду перед дебатами сторін? З цього приводу 34,97 % опитаних вважають, що такий порядок спрощує процедуру судового розгляду; а 16,93 % стверджують, що це суттєво економить «процесуальний час» суду та прокуратури; на думку 8,74 % це прискорює ухвалення справедливого вироку для обвинуваченого; а 31,69 %, вважають, що така дія нічого не змінює, навіть може зашкодити обвинуваченому оскільки сторони укладають угоду вже після дослідження доказів у справі, коли у судді сформувалася думка по справі; свою думку висловили 7,65 % опитаних, серед них, зокрема, судді стверджують, що укладання угоди в кінці судового розгляду кримінального провадження нічого не змінює; помічники суддів вважають, що навіть у такому випадку, укладання угоди сприятиме правосуддю, оскільки сторони звели до мінімуму негативні наслідки; а на думку одного консультанта та трьох прокурорів, така дія шкодить сторонам кримінального провадження, є недоречною після повного дослідження доказів у справі, оскільки за наслідком ухвалення вироку на підставі угоди обмежується право його оскарження, як в апеляційному так, і в касаційному порядках.

Таким чином, позиція розділилася, зокрема, 34,97 % опитаних вважають, що укладання угоди навіть у кінці судового розгляду спрощує його процедуру, а 31,69 % погоджуються з тим, що така дія, може зашкодити винному, оскільки сторони укладають угоду вже після дослідження доказів у справі, коли у судді сформована думка по справі.

З погляду автора дослідження, саме друге твердження заслуговує на увагу, оскільки позиція суду в будь-якому разі обмежується умовами угоди, а це завжди впливатиме на наслідки, які в результаті у виді судового рішення отримає винний. Тому підтримуємо думку О. О. Леляк про доцільність законодавчого обмеження подання клопотання про укладання угоди стадією підготовчого судового провадження [84, с. 101].

Незалежно від того, в якому засіданні суд розглядає угоду (підготовчому чи судовому), після здійснення вищенаведених дій, головуючий переходить до дослідження змісту угоди та її умов. КПК зобов'язано суд роз'яснити обвинуваченому, потерпілому або прокурору наслідки укладеної угоди. Дослідженою нами ст. 474 КПК розмежовано процесуальні дії суду залежно від виду угоди та її сторін. Тому ми окремо розглянемо визначений КПК процесуальний порядок наступної діяльності суду на прикладі угод про визнання винуватості та про примирення.

Частиною 4 ст. 474 КПК визначено, що перед ухваленням рішення про затвердження угоди про визнання винуватості суд під час судового засідання повинен з'ясувати в обвинуваченого, чи цілком він розуміє:

1) що він має право на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують, а він має такі права:

– *право на судовий розгляд.* Судовий розгляд – основна і найважливіша стадія кримінального процесу, в якій суд розглядає і вирішує справу по суті, тобто остаточно з'ясовує всі суттєві обставини справи, перевіряє докази та постановляє вирок. Під час такого розгляду відбувається нове дослідження доказів, що були зібрані під час розслідування. Проте під час судового розгляду можуть досліджуватися і нові докази, які подано його учасниками або витребувано судом. Дослідження доказів у судовому засіданні відбувається за активної участі сторін.

За загальним правилом, судовий розгляд складається з п'яти етапів: підготовчої частини судового розгляду, судового слідства, судових дебатів, останнього слова обвинуваченого, постановлення вироку, який виноситься від імені держави. Питання про винність і покарання – це основні питання судового розгляду [71, с. 383];

– *право на «мовчання»,* і факт його мовчання не матиме для суду ніякого доказового значення. Таке право *на «мовчання»* і його складові частини – є загальновизнаними міжнародними нормами, що лежать в основі поняття «справедливої процедури», про яку йдеться у ст. 6 Конвенції. Їх значення – в захисті

обвинуваченого від зловмисного примусу з боку влади, що допомагає уникнути судових помилок і досягнути цілей, поставлених ст. 6 Конвенції.

Зокрема, це право сприяє тому, щоб обвинувачення не вдавалось до доказів, отриманих всупереч волі обвинуваченого за допомогою примусу чи тиску. *Право не свідчити проти самого себе* – це в першу чергу право обвинуваченого зберігати мовчання. Як прийнято вважати в правових системах держав – учасниць Конвенції, дане право не розповсюджується на використання в кримінальному процесі матеріалів, які можуть бути отримані від обвинуваченого незалежно від його бажання, наприклад: вилучення по розпорядженню документів, отримання біологічних зразків для проведення аналізів. У цьому значенні право не свідчити проти самого себе тісно пов'язане з презумпцією невинуватості, що міститься у п. 2 ст. 6 Конвенції. Презумпція невинуватості є одним з елементів справедливого судового розгляду. Цей принцип порушується, якщо суд оголосить обвинуваченого винним в той час, коли його вина не була попередньо доведена. Якщо відсутні формальні підтвердження цього, достатньо, щоб мотивування судді надавали підстави вважати, що він припускав обвинуваченого винним. Окрім того, Конвенція повинна тлумачитись так, щоб гарантувати конкретні і реальні, а не теоретичні права. Це стосується і права, закріпленого у п. 2 ст. 6 Конвенції. Посягання на презумпцію невинуватості може виходити не тільки від суду, але й від інших представників чи органів публічної влади.

Згадане право, «не свідчити проти себе» – це правове положення, згідно з яким жодна особа не може бути примушена визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення або примушена давати показання, які можуть стати підставою для підозри, обвинувачення у вчиненні нею кримінального правопорушення, а також має право не говорити нічого з приводу підозри чи обвинувачення проти неї, у будь-який момент відмовитися відповідати на запитання і бути негайно повідомленою про ці права [62];

– *мати захисника,* у тому числі на отримання правової допомоги безплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно.

Одним із найбільш важливих засобів процедурного захисту, який надає п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, є право користуватись допомогою захисника. Це положення гарантує право на адекватний захист в ході судового розгляду, який здійснюється як особисто, так і при підтримці адвоката. Це право посилюється обов'язком з боку держави надати за певних обставин безкоштовну юридичну допомогу.

У своїй практиці ЄСПЛ констатує, що Конвенція гарантує не теоретичні чи ілюзорні права, а їх практичне та ефективне здійснення. Це особливо справедливо по відношенню до права на захист, яке займає провідне місце у демократичному суспільстві. У п. 3 ст. 6 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод йдеться про «допомогу», а не про призначення захисника [62].

Саме призначення ще не забезпечує ефективну допомогу, оскільки адвокат може не мати можливості діяти в інтересах підзахисного або ухилятись від виконання своїх обов'язків. Держава повинна замінити чи примусити виконувати свої обов'язки такого адвоката. В силу вимог п. 9 ч. 2 ст. 52 КПК, визначено обов'язкову участь захисника у разі укладення угоди про визнання винуватості – з моменту ініціювання укладення такої угоди. У цьому зв'язку виникає обов'язок суду перевірити дотримання цих вимог КПК під час затвердження угоди про визнання винуватості;

– *допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подавати клопотання про виклик свідків і подавати докази, що свідчать на його користь.* Положення п. 3 ст. 6 Конвенції гарантує право обвинуваченого допитувати свідків, що свідчать проти нього, або вимагати виклику і допиту свідків, відображає аспект принципу рівності можливостей. Зазвичай всі докази повинні бути представлені в ході публічного слухання в присутності обвинуваченого для забезпечення змагальності. Підпункт «d» п. 3 ст. 6 Конвенції вимагає, щоб обвинуваченому була надана адекватна можливість оспорювати твердження і допитувати осіб, що свідчать проти нього, коли вони надають свідчення в суді [62].

Після роз'яснення прав обвинуваченому, суд також роз'яснює:

1) наслідки укладення та затвердження угод передбачені ст. 473 КПК;

2) характер кожного обвинувачення, щодо якого він визнає себе винуватим, (обвинувачення – являє собою викладення в обвинувальному акті конкретних дій, що ставляться у вину обвинуваченому, та їх юридичну кваліфікацію);

3) вид покарання, а також інші заходи, які будуть застосовані до нього у разі затвердження угоди судом. Перелік видів покарань, які можуть бути застосовані до осіб, визнаних винними у вчиненні злочину, передбачений ст. 51 КК.

Хоча на перший погляд, якщо порівняти зміст ч. 4 і 5 ст. 474 КПК, дії суду є стандартними щодо порядку судового провадження на підставі угод, однак вони мають відповідні відмінності.

Зокрема, перед прийняттям рішення про затвердження угоди про примирення суд з'ясовує в обвинуваченого, чи цілком він розуміє:

- що він має право на справедливий судовий розгляд, під час якого сторона обвинувачення зобов'язана довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують.

Таким чином, законодавець сформулював права обвинуваченої особи, котра погоджується укласти угоду, так, якщо укладається угода з прокурором, то суд роз'яснює право *на судовий розгляд,* під час якого *прокурор зобов'язаний* довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення в якому пред'явлено обвинувачення, а у випадку укладання угоди з потерпілим, суд роз'яснює особі право *на справедливий судовий розгляд,* під час якого *сторона обвинувачення* зобов'язана довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення.

Порівнюючи положення згаданої статті зі змістом п. 3 ч. 1 ст. 3 КПК, де зазначено, що процесуальна діяльність прокурора полягає у доведенні перед судом обвинувачення з метою забезпечення кримінальної відповідальності особи, й п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК яким визначено, що стороною з боку обвинувачення в кримінальному провадженні виступає: слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор, а також потерпілий, його представник та законний представник, доходимо до висновку, що процесуальна діяльність обвинувачення не обмежена лише участю прокурора. Водночас, кримінальним процесуальним законом не

регламентовано, щоб під час судового розгляду винуватість особи перед судом доводилася будь-яким іншим процесуальним суб'єктом, ніж прокурором.

На нашу думку, законодавцем не сформульовано належним чином положення ст. 474 КПК, якими зобов'язує суд роз'яснювати особі, котрій пред'явлено обвинувачення, права на загальну процедуру судового розгляду та змагального процесу, під час якого, досліджуються фактичні обставини справи, докази винуватості особи, а державне обвинувачення підтримується прокурором. Тому вважаємо, що доречним буде роз'яснення судом особі, якій пред'явлено обвинувачення права на справедливий судовий розгляд, а не лише право на суд (судовий розгляд), оскільки останнє поняття є значно вужчим, ніж перше, і відповідно до п. 24 ч. 1 ст. 3 КПК є лише складовою частиною судового провадження.

Окремо, перед прийняттям рішення про затвердження угоди про примирення, суд під час судового розгляду повинен з'ясувати у потерпілого, чи цілком він розуміє наслідки затвердження угоди, передбачені ст. 473 КПК.

Як бачимо, роз'яснення судом наслідків затвердження угоди в кримінальному провадженні має бути окремим для кожної сторони угоди, яка укладається, незалежно від її виду. Насамперед, це зумовлено обмеженням процесуальних прав учасників кримінального провадження, у тому числі й права на оскарження судового рішення (вироку), яким затверджується угода.

Зосередимо увагу на змісті ст. 473 КПК у частині «обмеження» прав кожного суб'єкта, котрий може виступати стороною укладеної угоди. Наведена стаття складається з двох частин, якими передбачено різні правові наслідки, залежно від процесуального статусу суб'єкта. Зокрема, законодавець використовує наступні поняття «обмеження права», «відмова від здійснення прав», «позбавлення права». Розглянемо в чому саме полягають згадані наслідки у разі укладання угоди та її затвердження.

Так, прокурор, потерпілий, обвинувачений «обмежуються» в праві апеляційного та касаційного оскарження ухваленого вироку на підставі угоди відповідно до ст. 394 і 424 КПК, потерпілий «позбавляється» права вимагати в

подальшому притягнення особи до кримінальної відповідальності за відповідне кримінальне правопорушення і змінювати розмір вимог про відшкодування шкоди. Наслідком для підозрюваного чи обвинуваченого є «відмова» від права, така «відмова» від гарантованих КПК прав буде залежати від виду укладеної угоди. Зокрема, у разі укладання угоди про примирення з потерпілим, як зазначено п. 1 ч. 1 ст. 473 КПК обвинувачений відмовляється від здійснення прав, передбачених п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК, а у разі укладання угоди про визнання винуватості обвинувачений відмовляється від прав передбачених абзацами першим та четвертим п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК.

Частиною 4 ст. 474 КПК передбачено обов'язок суду перед ухваленням рішення про затвердження угоди про визнання винуватості з'ясувати в обвинуваченого низку обставин, які можуть вплинути на остаточне рішення суду затверджувати угоду чи ні. Пункт 1 передбачає роз'яснення обвинуваченому наступних процесуальних прав:

1) що він має право на судовий розгляд, під час якого прокурор зобов'язаний довести кожну обставину щодо кримінального правопорушення, у вчиненні якого його обвинувачують, а він має такі права: мовчати, і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення; мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно; допитати під час судового розгляду свідків обвинувачення, подати клопотання про виклик свідків і подати докази, що свідчать на його користь.

Аналіз наведених норм КПК показує, що суд роз'яснює обвинуваченому його права передбачені ч. 4 ст. 474 КПК незалежно від виду укладеної угоди. Незрозумілою є логіка законодавця, чому при затвердженні угоди про примирення суд повинен роз'яснювати права обвинуваченому у тому самому обсязі, що і під час затвердження угоди про визнання винуватості, тим більше, що у згаданій статті передбачено окремо права для обвинуваченого в ч. 5 ст. 474 КПК у разі укладання угоди про примирення. Наслідки «відмови» особи від передбачених законом прав обвинуваченого є різними. Зокрема, уклавши угоду з потерпілим обвинувачена особа не може реалізувати жодне із наведеного переліку процесуальних прав

передбачених п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК, оскільки добровільно (примусово) відмовляється від них.

Натомість, укладаючи угоду з прокурором, обвинувачений відмовляється від права на судовий розгляд у якому прокурор зобов'язаний довести обставини пред'явленого обвинувачення та права допиту свідків обвинувачення, подавати клопотання про виклик свідків, надавати суду докази, які свідчать на його користь (тобто можуть спростувати пред'явлене обвинувачення). Належить звернути увагу, що обвинувачений не «відмовляється» від наступних процесуальних прав: мовчати, і факт мовчання не матиме для суду жодного доказового значення; мати захисника, у тому числі на отримання правової допомоги безоплатно у порядку та випадках, передбачених законом, або захищатися самостійно.

З цього слідує, що законодавець гарантує обвинуваченому право на мовчання і не свідчити проти себе, право на захист, лише коли він укладає угоду про визнання винуватості.

Виходячи зі змісту п. 1 ч. 4 ст. 474 КПК, у разі укладання угоди про примирення обвинувачений зобов'язаний відмовитися від права на мовчання та захисту. Однак, як ми вже згадували право на мовчання і не свідчити проти себе є складовою тих прав, які регламентовано ст. 6 Конвенції, непорушність яких у свою чергу забезпечує справедливий судовий розгляд. Крім того, право обвинуваченого не бути примушеним до визнання вини або надання свідчень проти себе («право зберігати мовчання») є однією із основних гарантій дотримання засади презумпції невинуватості. Це право є застосовним як під час досудового розслідування, так і у судових стадіях. Воно стосується права не давати свідчення щодо обставин кримінального правопорушення, а не щодо своїх анкетних даних. Надання останніх не несе для особи жодної загрози кримінального переслідування [93].

Важливим є той факт, що суд не вправі робити негативні висновки з мовчання обвинуваченого (наприклад, висновок про намагання обвинуваченого через мовчання уникнути кримінальної відповідальності), оскільки дозвіл робити такі висновки може бути ефективним засобом примусу. Це є несумісним з правом не давати примусових свідчень проти себе або визнавати вину, оскільки в

обвинуваченого не залишається іншого розумного вибору між мовчанням, яке вважатиметься доказом проти нього, та свідченням [262].

Значним елементом є та обставина, що розгляд вказаного кримінального провадження є також судовим розглядом, але у спрощеній формі з певними особливостями. Так, процедура допиту в судовому провадженні на підставі угод відсутня взагалі, обвинувачений не дає суду показань, відповідно такі показання не отримують оцінки суду в постановленому рішенні. Тому відмова від права на «мовчання» при укладанні угоди про примирення не знаходить жодної практичної реалізації під час розгляду судом кримінального провадження, окрім того суперечить міжнародним правовим стандартам.

Окремо слід звернути увагу на обов'язок обвинуваченого відмовитися від права на захист у разі укладання угоди про примирення. Проведене дослідження вказує, що обвинувачений повинен відмовитися не тільки від права на професійну юридичну допомогу, а також здійснювати захист власних інтересів самостійно.

На нашу думку, таке положення закону суперечить загальним засадам кримінального провадження, оскільки не відповідає принципам рівності перед законом і судом, диспозитивності та не узгоджується з ч. 4 ст. 20 КПК, якою передбачено, що участь у кримінальному провадженні захисника не звужує процесуальних прав потерпілого. Тому в цій частині до змісту ст. 473 КПК належить внести зміни, та пункт 1 частини 1 викласти в редакції: «для обвинуваченого – обмеження права оскарження вироку згідно з положенням ст. 394 і 424 цього кодексу та відмова від здійснення прав, передбачених у абз. 1 та 4 ч. 5 ст. 474 КПК».

Наступне завдання суду – перевірити у судовому засіданні, чи добровільно сторони уклали угоду і чи відповідає вона закону. Добровільність досягнення згоди при визнанні винуватості чи примиренні є необхідною ознакою і полягає у принципово усвідомленій здатності особи, яка вчинила злочин, та (прокурора або потерпілого) самостійно приймати рішення та чинити дії для відновлення порушеного права.

Для з'ясування добровільності укладення угоди у разі необхідності суд має право витребовувати документи, у тому числі скарги підозрюваного чи

обвинуваченого, подані ним під час кримінального провадження, та рішення за наслідками їх розгляду, а також викликати в судове засідання осіб та опитувати їх (ч. 6 ст. 474 КПК).

Певним недоліком досліджуваних положень є та обставина, що КПК не містить «запобіжників», які унеможливлюють тиск на потерпілого з метою примусити його до укладення угоди про примирення з обвинувачуваним. Укладення такої угоди може мати значення як для слідчого, так і для правопорушника, оскільки згідно зі ст. 474 КПК, «одразу після досягнення угоди провадження невідкладно надсилається до суду для її затвердження», а відтак «наполегливість» щодо її укладення може бути вигідною як першому, так і другому.

Разом із тим, у суду є обов'язок перевірити угоду на відповідність вимогам КК і КПК. Після проведеної перевірки суд своїм вироком затверджує угоду і призначає узгоджену сторонами міру покарання.

Цей елемент судового розгляду є найважливішим у провадженні на підставі угод, оскільки лише після ретельної перевірки укладеної угоди та досягнутих сторонами домовленостей на предмет їхньої законності, угода може бути реалізована.

Окремо належить виділити увагу ч. 7 ст. 474 КПК, якою законодавець установив вичерпні підстави, наявність яких, зобов'язує суд відмовити у затвердженні угоди. У цьому зв'язку, суд повинен ретельно перевірити умови угоди та з'ясувати необхідну інформацію у сторін угоди з метою постановлення законного вироку. Зокрема, суд відмовляє в затвердженні угоди, якщо:

– умови угоди суперечать вимогам цього Кодексу та/або закону, у тому числі допущена неправильна правова кваліфікація кримінального правопорушення, яке є більш тяжким ніж те, щодо якого передбачена можливість укладення угоди.

Неправильна кримінально-правова кваліфікація кримінального правопорушення полягає в тому, що діяння отримує кримінально-правову оцінку, яка не відповідає фактичним обставинам справи і кримінальному закону. Оскільки в провадженні на підставі угод суд не проводить дослідження доказів то з'ясувати ці обставини суд може лише шляхом перегляду наданих матеріалів кримінального

провадження та дослідження відомостей які містяться в обвинувальному акті при формулювання обвинувачення особі. Крім того, суд має перевірити відповідність призначеного особі узгодженого сторонами покарання вимогам КК.

Також суд перевіряє умови угоди на відповідність вимогам КПК щодо змісту та порядку укладення угоди. Зокрема, у тих кримінальних правопорушеннях, де основним безпосереднім об'єктом виступають публічні інтереси, а шкода спричинена фізичній або юридичній особі яка є проявом посягання на основний об'єкт – не може бути укладено угоду про примирення з потерпілим. Не заборонено законом укладати таку угоду в кримінальному провадженні, яке розпочате на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, які визначено ст. 477 КПК у формі приватного обвинувачення.

1. Умови угоди не відповідають інтересам суспільства. Поняття «суспільний інтерес», або «інтереси суспільства» є дискусійним та оціночним. Законодавець не розкриває змісту та обсягу цього поняття, лише вказує на те, що невідповідність цій умові тягне за собою відмову суду в затвердженні укладеної угоди. Питання оцінки залишається на внутрішнє переконання судді в провадженні якого перебуває конкретне кримінальне провадження. Чим повинен керуватися суд при наданні такої оцінки?

За загальноприйнятим поняттям не відповідатиме інтересам суспільства те, що порушує основні принципи існуючого суспільного ладу, завдає шкоду правам, свободам і гідності громадян. Сутність поняття «суспільний інтерес» вже було предметом дослідження, зокрема, на думку О. В. Шпотаківської, суспільні інтереси у кримінальному судочинстві виражені завданнях кримінального провадження, які визначені ст. 2 КПК. Вони є не сукупністю особистих інтересів, а інтересами суспільства в цілому. Коли вчинено злочин щодо конкретної особи, то практично він спрямований проти суспільства. У кримінальному судочинстві суспільні інтереси спрямовані на охорону прав і свобод людини та громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від злочинних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, запобігання злочинам (ч. 1 ст. 1 КК). Виразниками суспільних інтересів можуть бути всі

учасники кримінального процесу і, насамперед, державні органи та посадові особи, що здійснюють провадження у кримінальній справі [255, с. 8].

У свою чергу В. П. Степаненко розділяє поняття «суспільний інтерес» та «державний інтерес». Вчений вважає, за визначенням, суспільний інтерес – це ті соціальні відносини та реалії, які однаково важливі для усіх громадян, представників різних соціальних прошарків суспільства. До цих пріоритетних тем належать: безпека існування громадян – в основу тут може бути покладений принцип, висловлений ще у середині XIX ст. Дж. Ст. Міллем – відсутність шкоди (або, принаймні, її максимальне зменшення) від діяльності будь якої інституції чи приватної кампанії для інших громадян; принципи справедливості, зокрема можливість практичної реалізації громадянських прав, встановлення чітких «правил гри» для громадян, державних та недержавних інституцій, запровадження зрозумілих (часто у буквальному розумінні) законів та контроль їх виконання [191, с. 8–21].

Інші правники під «суспільним інтересом» у кримінальному процесі розуміють вигоду як для суспільства в цілому так і для конкретної особи. «Суспільний інтерес» – це те, що спонукає діяти так, а не інакше заради блага всього суспільства і для блага окремої людини, це те, що є рушійною силою кримінального процесу, визначає його динаміку [99, с. 79].

На нашу думку, наведені поняття в сукупності повинні враховуватися судом при оцінці умов угоди на предмет відповідності «інтересам суспільства».

Разом із тим, незважаючи на те, що ст. 474 КПК не зазначено критерії невідповідності умов угоди «інтересам суспільства», судова практика пішла таким шляхом, що суд переважно перевіряє угоду на врахування її сторонами характеристики обвинуваченої особи та обставин, що обтяжують покарання цій особі, правильність призначеного узгодженого покарання. Тому проблемними питаннями залишаються використання поняття невідповідності «суспільному інтересу» як самостійної підстави для відмови у затвердженні угоди, зокрема у справах які набули суспільного резонансу в державі, або актуальних у сьогоденні

злочинів проти основ національної безпеки України та злочинів проти громадської безпеки.

2. Умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб. Конституція в ст. 64 гарантує, що права і свободи громадянина не можуть бути обмежені, крім випадків, передбачених нею, – це є принцип заборони свавільного обмеження конституційних прав і свобод людини, який передбачає наявність певних формальних меж, які можуть визначатися законом тільки у випадках, передбачених Конституцією і обґрунтовуватися природними або соціальними факторами. Тому є неприпустимим, якщо умови угоди порушують права, свободи чи інтереси сторін або інших осіб. Разом із тим, проблематика встановлення порушення такого права нами розглядалася у Розділі 2 цього дисертаційного дослідження, при цьому автором дисертації було підтримано позицію інших науковців щодо неможливості реального виконання цієї норми.

3. Існують обґрунтовані підстави вважати, що укладення угоди не було добровільним, або сторони не примирилися. Перевіряючи умови вигоди на відповідність вимогам КПК, суд повинен з'ясувати дві обставини: 1) добровільно чи ні укладено угоду сторонами; 2) чи дійсно примирилися сторони угоди. При чому перша обставина стосується будь-якого виду угоди, а друга лише угоди, котра укладається з потерпілим. Для з'ясування цих обставин суд шляхом вивчення матеріалів кримінального провадження чи витребуваних документів, опитування сторін, повинен дійти висновку, що наведені обставини відсутні. Поняття «добровільності укладення угоди» не може супроводжуватися застосуванням насильства (фізичного, психічного), примусом, погрозами або обіцянками, іншими обставинами, ніж ті, які передбачено змістом угоди.

Крім того, відповідно до § 31 Рекомендації № R (99) 19 «Про медіацію в кримінальних справах» досягнута угода сторін в добровільному порядку має включати для них розумні та співвідносні обов'язки. Вимоги щодо розумності та співвідносності обов'язків сторін передбачають наявність зв'язку між тяжкістю злочину та видом покарання: угода між сторонами має цілком залежати від тяжкості, а компенсація, наприклад, не повинна бути надмірною [102, с. 421].

Виходячи з цього, належить підкреслити, що перш за все досягнуті домовленості, які будуть закріплені в угоді, мають бути конкретними та реалістичними, щоб обидві сторони отримали однакове розуміння поставлених перед ними питань, крім того вимога потерпілого з приводу відшкодування має бути співрозмірна з тяжкістю кримінального правопорушення та його наслідками.

4. Очевидна неможливість виконання обвинуваченим взятих на себе за угодою зобов'язань. Ця обставина має перевірятися судом при затвердженні угоди незалежно від її виду, тому що в будь-якому випадку укладаючи угоду, обвинувачений бере на себе низку зобов'язань, котрі повинні бути виконаними з його сторони. В зв'язку з цим суд мусить з'ясувати у обвинуваченого, чи в змозі він реально виконати взяті на себе за угодою зобов'язання. Наприклад: відшкодувати завдану обвинуваченим шкоду внаслідок вчинення кримінального правопорушення, з огляду на її розмір та строк відшкодування, визначені в угоді про примирення. Або вчинити дії, перелік яких зазначено в угоді на користь потерпілого, виконати обов'язки щодо співпраці у розкритті кримінального правопорушення, вчиненого іншою особою, викладені в угоді про визнання винуватості. Якщо ж під час судового провадження суд встановить, що обвинувачений не в змозі виконати взяті на себе зобов'язання, він відповідно до п. 5 ч. 7 ст. 474 КПК має відмовити в затвердженні угоди.

5. Відсутні фактичні підстави для визнання винуватості. Основним змістом кримінально-процесуального за своїм характером поняття «винуватість» є констатація того, що саме ця особа вчинила відповідне діяння, яке містить склад конкретного злочину. Про відсутність фактичних підстав для визнання винуватості можна говорити у тому випадку, якщо, наприклад, діяння, у вчиненні якого обвинувачується особа, взагалі не мало місця або відсутній причинний зв'язок між діянням і наслідками, настанням яких обумовлюється злочинність діяння, зокрема, коли такі наслідки наступили внаслідок дій особи, якій заподіяно шкоду, або в результаті дій сил природи тощо. За загальним правилом ці обставини встановлюються судом під час дослідження доказів та допиту свідків. Однак, у кримінальному провадженні на підставі угод суд не проводить зазначених дій, тому

лише шляхом дослідження витребуваних матеріалів та викладеної фабули обвинувачення в обвинувальному акті, суддя може прийти до висновку про наявність чи відсутність підстав для визнання винуватості особи.

Якщо внаслідок перевірки змісту угоди, одержання відомостей із пояснень сторін угоди, суд дійде висновку про наявність хоча б однієї обставини, передбаченої ч. 7 ст. 474 КПК, суд своєю ухвалою відмовляє у затвердженні угоди і досудове розслідування або судове провадження продовжуються у загальному порядку. Законом також передбачено, що повторне звернення з угодою в одному кримінальному провадженні не допускається. Встановлення законодавцем прямої заборони повторного розгляду справи в провадженні на підставі угод, вимагає надання кваліфікованої допомоги сторонам, які вирішили укласти угоду в кримінальному провадженні. Тому, якщо при укладанні угоди про визнання винуватості з прокурором, можна сподіватися на правову обізнаність особи, яка займає прокурорську посаду, то в разі некомпетентності медіатора при укладанні угоди про примирення, ефективність відновного правосуддя пропорційно зменшиться. А суди в свою чергу будуть змушені продовжувати судове провадження у загальному порядку, що не відповідатиме інтересам осіб, які досягали домовленостей.

Нами розглянуто порядок судового провадження на підставі угод, виділено особливості дій суду під час судового розгляду та перевірки змісту укладеної сторонами угоди. Дослідження показало, що правове регулювання порядку кримінального провадження котре викладено у змісті ст. 474 КПК на підставі угод не передбачає на відміну від вимог ст. 349 КПК безпосереднє дослідження доказів судом у судовому засіданні які надаються зі сторони обвинувачення і захисту. Фактично під час розгляду кримінального провадження на підставі угоди відсутня змагальність сторін обвинувачення і захисту щодо надання доказів суду. З наведеного слідує, що в даному кримінальному провадженні не доводиться і не спростовується винуватість особи, на відміну від того, як це передбачено § 3 Процедури судового розгляду КПК. Між тим, із набуттям чинності КПК, залишилося неврегульованим поняття підстави кримінальної відповідальності,

визначене у ч. 2 ст. 2 КК в контексті прийнятих новел, оскільки кримінальне провадження на підставі угод передбачає ухвалення обвинувального вироку на підставі угоди між сторонами кримінального провадження.

Тому, пропонуємо частину 2 статті 2 КК після слів: «встановлено обвинувальним вироком суду», доповнити словами «або така особа уклала угоду, яку було затверджено вироком суду щодо неї».

Також заборона, передбачена ч. 4 ст. 291 КПК надавати суду будь-які інші документи, крім визначених у змісті цієї статті, посприяла появі негативної практики розгляду кримінального провадження та ухвалення вироку лише на підставі обвинувального акту та укладеної угоди. Разом із тим, без зібраних матеріалів кримінального провадження суд не може перевірити правильність кваліфікації кримінального правопорушення, яка зазначена в угоді. Тому нами запропоновано внести законодавчі зміни з метою врегулювання цього питання:

– у частині 4 ст. 291 КПК словосполучення «Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється» – виключити;

– частину 1 ст. 314 КПК після слів: «обвинувального акта», доповнити словом «угоди», після слова «суд» доповнити словосполученням «витребовує з органу досудового розслідування зібрані матеріали кримінального провадження для їхнього вивчення», після слів «не пізніше п’яти днів» доповнити «а у разі великого об’єму матеріалів, та його складності не пізніше одного місяц», після слів «з дня надходження» доповнити «цих матеріалів»;

– частину 7 ст. 474 КПК після слова: «закону» доповнити «України про кримінальну відповідальність»;

– частину 7 ст. 474 КПК доповнити пунктом 7 такого змісту: «7) істотного порушення органом досудового розслідування вимог кримінального процесуального закону».

Разом із тим, як було зазначено, уклавши угоду, обвинувачений бере на себе низку зобов’язань, які у відповідні строки мусить виконати. У разі невиконання покладених зобов’язань, для обвинуваченої особи відповідно до вимог ст. 476 КПК настають негативні наслідки, без урахування того, чи особа умисно ухиляється від

виконання зобов'язань, чи внаслідок впливу об'єктивних обставини, які змінили життєву ситуацію особи. Питання процесуальних прав та обов'язків у разі невиконання укладеної угоди нами буде розкрито у наступному підрозділі.

3.2 Вимоги до вироку суду, що ухвалюється на підставі угоди

Статтею 62 Конституції визначено, що особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду [63]. Саме тому, вирок суду називають найважливішим процесуальним документом та актом правосуддя, до його змісту законодавець ставить високі вимоги, які регламентовано ст. 374 КПК.

Разом із тим, нормами КПК поділено вироки на види, які ст. 373 КПК розділено на виправдувальний та обвинувальний вироки. Вирок, котрий судом ухвалюється на підставі угоди має свої відмінності, які законодавець окреслив у ст. 475 КПК. Ці відмінності мають місце у зв'язку з специфікою процесуального здійснення кримінального провадження на підставі угод.

Розгляд справи у названому порядку здійснює суттєвий вплив на виклад мотивувальної й резолютивної частин вироку, чим індивідуалізує зміст цього процесуального документу, який притаманний судовому рішенню лише в цьому кримінальному провадженні. Оскільки в кримінальному провадженні на підставі угод передбачено законодавцем ухвалення лише обвинувального вироку, то з метою нашого дослідження ми зосередимося на вимогах до цього виду вироків, порівняємо його зміст із вироком, який ухвалюється на підставі угоди та не станемо загострювати увагу на законодавче регулювання судового рішення, яким виправдовують обвинуваченого.

Розпочати дослідження відмінностей вироку на підставі угоди, належить із загальних вимог до судового рішення. Зокрема, у п. 23 постанови ПВСУ від 01 листопада 1996 р. № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» роз'яснюється, що «відповідно до ч. 5 ст. 124 Конституції судові

рішення ухвалюються іменем України і є обов'язковими до виконання на всій її території усіма без винятку органами державної влади, місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями, установами, посадовими особами, а також окремими громадянами та їх об'єднаннями» [141].

Також, кожне рішення прийняте у справі, має відповідати загальним засадам кримінального провадження, перелік яких визначено ст. 7 КПК. Засада законності є першочерговою при ухваленні обвинувального вироку, окрім того, вирок має бути обґрунтованим та мотивованим. Розглядаючи законність як правову властивість вироку суду Ю. М. Грошевий відзначив, що під законністю вироку слід розуміти дотримання кримінально-процесуального закону при розслідуванні, розгляді та вирішенні справи і при постановленні вироку, а також правильне застосування кримінального та інших законів [30, с. 19].

Під обґрунтованістю вироку розуміють відповідність викладених висновків суду фактичним обставинам справи, встановлених під час досудового слідства. Визначаючи поняття «обґрунтованість кримінально-процесуального рішення» В. С. Зеленський і Н. В. Глинська зазначають, що це підтвердження правильності всіх висновків, що містяться у відповідному акті з посиланням на відповідні норми права, сукупністю доказів і взаємопов'язаних з ними запевняючи доводів [46, с. 76].

Ю. М. Грошевий, застосовуючи дану вимогу до вироку суду, відмітив, що обґрунтованість вироку – це така його властивість, при якій висновки суду з достовірністю витікають із повністю зібраних доказів, розглянутих судом в процесі судового розгляду [30, с. 20]. У свою чергу М. І. Бажанов запропонував, що вимога обґрунтованості повинна пред'являтися не до окремих, нехай навіть найбільш важливих правових актів (як то вирок суду), а до всіх кримінально-процесуальних рішень [8, с. 8–9].

КПК вказує на достатність доказів, як на підставу для прийняття окремих процесуальних рішень, а також на безпосереднє дослідження доказів у їх сукупності кожним процесуальним суб'єктом його оцінення. Зокрема, ст. 370 КПК розкривається значення законності, обґрунтованості і вмотивованості судового рішення. Відповідно до наведеної норми законним є рішення, ухвалене

компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження, обґрунтованим є рішення ухвалене на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду та оцінені судом відповідно до ст. 94 КПК, вмотивованим є рішення, в якому наведені належні і достатні мотиви та підстави для його ухвалення.

Аналіз наведених норм закону, підтверджує позицію М. І. Бажанова в розумінні обґрунтованості інших процесуальних рішень, оскільки прийняте рішення суду, по-суті розгляду справи, буде незаконним, наприклад, у випадку його ухвалення на недопустимих доказах, необґрунтованій підозрі та складеному обвинувальному акті при таких обставинах [8].

Належить також підкреслити, що обвинувальний вирок не може ґрунтуватися на припущеннях і постановляється лише при умові, коли в ході судового розгляду винність підсудного у вчиненні кримінально-караного діяння доведена.

Так, в теорії кримінального процесу виділяють обвинувальний вирок, котрий може бути двох видів: з 1) призначенням обвинуваченому покарання та 2) із призначенням покарання та звільнення обвинуваченого від відбування покарання на підставах, передбачених ст. 80 КК. Обвинувальний вирок із звільненням від відбування покарання ухвалюється також судом і за наявності підстав, передбачених ст. 75, 79 і 104 КК, тобто у разі призначення покарання з випробуванням протягом призначеного судом іспитового строку [70, с. 434].

Статтею 85 КК передбачено, що при постановленні обвинувального вироку суд може звільнити обвинуваченого від покарання в зв'язку із застосуванням до нього акту амністії, у разі, якщо цей акт усуває застосування покарання до винної особи за вчинене кримінальне правопорушення. Окрім того, ч. ч. 4 і 5 ст. 74 КК визначено ухвалення вироку, яким особу можна звільнити від покарання, якщо вона вчинила злочин невеликої або середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, якщо буде визнано, що з урахуванням бездоганної поведінки і сумлінного ставлення до праці цю особу на час розгляду справи в суді не можна вважати суспільно небезпечною. Також особа вироком суду може бути звільнена від покарання на

підставах, передбачених ст. 49 КК лише у випадках, якщо заперечує проти закриття справи за нереабілітуючою її підставою (закінчення строків давності) і вимагає закрити її, наприклад, за відсутністю події або складу злочину, суд за наявності для цього підстав, визнає особу винною, виносить обвинувальний вирок і звільняє її від покарання.

Слід звернути увагу, що суд апеляційної інстанції за наслідком розгляду справи може ухвалити обвинувальний вирок, у разі випадків, вичерпний перелік яких встановлено ст. 420 КПК. Зміст цього вироку має свої особливості, однак повинен відповідати загальним вимогам до вироків. Таким чином, нами розглянуто випадки ухвалення судом обвинувального вироку, коли процедура судового розгляду здійснюється за правилами Глави 28 Судовий розгляд КПК.

Для об’єктивного порівняння вимог, які встановив законодавець щодо змісту обвинувальних вироків, які ухвалюються судом першої інстанції, нам необхідно дослідити структуру цього процесуального документа та вимоги до його складання.

Зокрема, ст. 374 КПК ретельно викладено зміст та форму вироку. У ч. 1 згаданої статті зазначено, що зміст вироку складається зі вступної, мотивувальної та резолютивної частин. Закон вимагає у вступній частині вироку зазначати: 1) дату та місце його ухвалення; 2) назву та склад суду, секретаря судового засідання; 3) найменування (номер) кримінального провадження; 4) прізвище, ім’я та по батькові обвинуваченого, рік, місяць і день його народження, місце народження і місце проживання, заняття, освіта, сімейний стан та інші відомості про особу обвинуваченого, що мають значення для справи. Такими «іншими» відомостями можуть бути місце роботи чи навчання, громадянство, наявність інвалідності, нагороди дані про непогашену і незняту судимість. Також зазначається норма КК, у вчиненні якого діяння обвинувачується особа; сторони кримінального провадження та інші учасники судового провадження.

У свою чергу, ст. 475 КПК, в якій містяться вимоги до вироку на підставі угоди, не передбачено будь-якого іншого змісту вступної частини вироку, лише міститься посилання на загальні вимоги до обвинувальних вироків, які нами вже

наведено. Більшої уваги слід приділити мотивувальній та резолютивній частинам, які мають суттєві відмінності між собою.

Зокрема, ч. 2 ст. 374 КПК у мотивувальній частині обвинувального вироку в разі визнання особи винуватою викладається формулювання обвинувачення, визнаного судом доведеним, із зазначенням місця, часу, способу вчинення та наслідків кримінального правопорушення, форми вини і мотив кримінального правопорушення статті КК, що передбачає відповідальність за кримінальне правопорушення, докази на підтвердження встановлених судом обставин, а також мотиви неврахування окремих доказів; мотиви зміни обвинувачення, підстави визнання частини обвинувачення необґрунтованою, якщо судом приймалися такі рішення; обставини, які пом’якшують або обтяжують покарання; мотиви призначення покарання, звільнення від відбування покарання, застосування примусових заходів медичного характеру при встановлені стану обмеженої осудності обвинуваченого, застосування примусового лікування відповідно до ст. 96 КК, мотиви призначення громадського вихователя неповнолітньому; підстави для задоволення цивільного позову або відмови у ньому, залишення його без розгляду; мотиви ухвалення інших рішень щодо питань, які вирішуються судом при ухваленні вироку, та положення закону, якими керувався суд [72].

Весь перелік наведених законодавцем завдань покладається на суд, який розглядає конкретне кримінальне провадження. Тому проблема природи мотивування ухваленого вироку суду є актуальною не лише в сучасній кримінально-процесуальній науці, а також у практиці застосування наведених процесуальних норм закону суддями, оскільки безпосередньо обумовлює прийняття ними законного і обґрунтованого рішення.

Розглядаючи цю проблему з наукової точки зору, Ю. М. Грошевий вважав, що у кримінальному процесі мотивування є зовнішнім вираженням процесу формування змісту знань, які призвели до певних висновків по суті справи, що розглядається, або процес обґрунтування висновків по суті кримінальної справи і суддівського переконання у достовірності зібраних і досліджених доказів у їх сукупності та взаємозв’язку [31, с. 130].

З позиції В. С. Зеленського та Н. В. Глинської у кримінальному процесі обґрунтування прийнятого рішення виражається у вигляді мотивування винесеного процесуального акта [46, с. 70]. Тобто, вирок вважатиметься обґрунтованим у тому разі, якщо його висновки викладено із належною мотивацією, котра повинна відображатися в проведеному аналізі досліджених доказів за результатами розгляду справи по суті.

З цього приводу О. Марочкін застерігав, хоча обґрунтованість взаємопов'язана із вмотивованістю процесуального рішення, проте ці поняття можуть не співпадати. Автор наводив приклад – процесуальний акт може бути обґрунтованим, тобто містити твердження, що відповідають матеріалам справи, але при цьому бути немотивованим, якщо в ньому відсутнє викладення мотивів прийнятого рішення. Водночас мотивування може бути і надуманим, підігнаним під вигідне посадовій особі рішення, через що процесуальний акт не можна визнати обґрунтованим [98, с. 115].

Узгоджуються з твердженням науковців і роз'яснення постанови ПВСУ № 5 від 29 червня 1990 р. «Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку» [134], зміст якої зосереджено на діяльності суду в процесі розгляду справи та послідовності мотивування аналітичних висновків у вироку. Зокрема, в мотивувальній частині вироку суду необхідно обґрунтувати обвинувачення конкретними доказами, яке визнано доведеним, дати аналіз усім зібраним у справі доказам, які стверджують чи спростовують обвинувачення, крім того, за своїм внутрішнім переконанням, керуючись законом, дати остаточну оцінку доказам з точки зору їх допустимості, достовірності і достатності для вирішення всіх питань, що вирішуються при постановленні вироку відповідно до ст. 368 КПК.

Суд зобов'язаний належним чином мотивувати у вироку призначене покарання, дотримуючись вимог ст. 50 і 65 КК, якими визначено принципи та загальні засади призначення покарання винному з урахуванням його індивідуалізації щодо конкретного обвинуваченого. Те саме стосується і застосування положень КК у разі звільнення особи від покарання та його відбування, призначення основного

покарання, нижчого від найнижчої межі на підставі ст. 69 КК, або призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують покарання за ст. 69-1 КК. У разі вирішення питання щодо цивільного позову в кримінальному провадженні, суд зобов'язаний навести мотиви прийнятого рішення.

Таким чином, аналізуючи положення закону, позицію науковців та роз'яснення ПВСУ з приводу викладення мотивувальної частини обвинувального вироку суду, належить зазначити, що обґрунтованість прийнятого судом рішення має свій вираз у його мотивації на підставі цілої системи досліджених доказів, які достатньо підтверджують підставу прийняття судом саме такого рішення, яке викладено в процесуальному документі.

Підсумок судового розгляду справи завжди виражається в резолютивній частині ухваленого рішення. При винесенні обвинувального вироку, обов'язковими елементами в резолютивній частині згідно ч. 4 ст. 374 КПК має бути прізвище, ім'я та по батькові обвинуваченого, рішення про визнання його винуватим у пред'явленому обвинуваченні та відповідні статті КК; покарання, призначене по кожному з обвинувачень, що визнані судом доведеними, та остаточна міра покарання, обрана судом; початок строку відбування покарання; рішення про застосування примусового лікування чи примусових заходів медичного характеру щодо обмежено осудного обвинуваченого у разі їх застосування; рішення про призначення неповнолітньому громадського вихователя; рішення про застосування до юридичної особи заходів кримінально-правового характеру; рішення про цивільний позов; рішення про інші майнові стягнення і підстави цих рішень; рішення щодо речових доказів і документів та спеціальної конфіскації; рішення про відшкодування процесуальних витрат; рішення щодо заходів забезпечення кримінального провадження; рішення про залік досудового тримання під вартою; строк і порядок набрання вироком законної сили та його оскарження;порядок отримання копій вироку та інші відомості. Якщо особі пред'явлено декілька обвинувачень і деякі з них не доведені, то у резолютивній частині вироку зазначається, за якими з них обвинувачений виправданий, а за якими – засуджений. Якщо обвинувачений визнається винним, але звільняється від відбування покарання,

суд зазначає про це в резолютивній частині вироку. У разі звільнення від відбування покарання з випробуванням відповідно до ст. 75–79 і 104 КК у резолютивній частині вироку зазначаються тривалість іспитового строку, обов'язки, покладені на засудженого, а також трудовий колектив або особа, на які, за їх згодою або на їх прохання, суд покладає обов'язок щодо нагляду за засудженим і проведення з ним виховної роботи. Коли призначається більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, при зазначенні обраної судом міри покарання робиться посилання на ст. 69 КК.

Таким чином, нами окреслено перелік тих питань, на які суд повинен знайти відповідь під час судового розгляду, процедури дослідження доказів, і викласти в обвинувальному вироку, визнаючи особу винуватою, призначаючи необхідне й достатнє покарання для виправлення особи та запобігання вчиненню нею нових злочинів.

Однак, законодавець у певних випадках, які ми вже наводили у попередніх розділах, дав альтернативу сторонам кримінального провадження, якою вони мають право скористатися, керуючись власним міркуванням, й погодитися на здійснення особливого порядку кримінального провадження в суді. Зокрема, ч. 1 ст. 26 КПК визначено, що сторони кримінального провадження є вільними у використанні своїх прав у межах та у спосіб, передбачених цим Кодексом. Виходячи з цього, сторони кримінального провадження можуть відійти від загальної схеми досудового розслідування та судового слідства, скориставшись своїм правом на більш швидкий та економічний спосіб правосуддя.

Доречним буде звернути увагу на те, що згідно п. 14 ч. 1 ст. 3 КПК притягнення до кримінальної відповідальності – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту повідомлення особи про підозру у вчиненні кримінального правопорушення. Главою 22 КПК регламентовано порядок повідомлення особи про підозру, яким визначено, що у випадку виникнення підстав для повідомлення про нову підозру або зміну раніше повідомленої підозри слідчий, прокурор зобов'язаний вручити нове письмове повідомлення про підозру, яке

містить відповідно і нову правову кваліфікацію кримінального правопорушення, у вчиненні якого підозрюється особа, із зазначенням статті (частини статті) КК.

На нашу думку, наведені положення не повністю враховано нормами Глави 35 КПК, оскільки за загальним порядком судового провадження на підставі угоди, який визначений у ст. 474 КПК, якщо угоди досягнуто під час досудового розслідування, обвинувальний акт з підписаною сторонами угодою невідкладно надсилається до суду. Проведений аналіз норм КПК свідчить, що ключовим моментом у прийнятті рішення про направлення кримінального провадження на стадії досудового слідства з обвинувальним актом до суду – є підписання сторонами відповідної угоди, а не збирання доказів винуватості особи. Виходячи з цього, обвинувальний акт, підготовлений у такому випадку не завжди може містити в собі змістовне навантаження досліджених фактичних обставин злочинного діяння, яке дійсно відбулося. Водночас важливі для з'ясування обставини справи, у тому числі, які підтверджують винуватість особи можуть залишитись недослідженими на досудовому слідстві, відповідно і не знайдуть своєї оцінки під час судового розгляду [177, с. 347].

Наступний етап після направлення кримінального провадження до суду – розгляд справи, який здійснюється під час підготовчого судового засідання. Під час розгляду закон зобов'язує суд переконатися в засіданні в тому, що укладення угоди сторонами є добровільним, перевірити її зміст. Окрім того, законом визначено обов'язок суду роз'яснити права сторонам, з'ясувати чи розуміють сторони наслідки укладеної угоди.

Після виконання цих вимог закону, суд ухвалює обвинувальний вирок, яким затверджує умови укладеної сторонами угоди. Цей правовий результат судового розгляду, раніше невідомий кримінальному процесу України, котрий ст. 475 КПК називається – вирок на підставі угоди. Звертаючись до положень ст. 62 Конституції, відповідно до яких, «особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду», маємо дещо відмінне, бо, Глава 35 КПК пропонує нам вирок суду в кримінальному провадженні, де

винуватість особи не доводиться, а фактично визнається обвинуваченим, коли укладається будь-який із видів угод [171 с. 172]. До такого висновку можна дійти, проаналізувавши відмінності між мотивувальними частинами обвинувальних вироків, які ухвалюються за наслідком розгляду кримінальних справ у різних провадженнях передбачених Главами 28 та 35 КПК.

Як убачається зі ст. 475 КПК, обвинувальний вирок на підставі угоди має відмінну структуру від вироку, зміст якого визначено ст. 374 КПК. При порівнянні цих норм, бачимо суттєву різницю, найперше те, що мотивувальна частина вироку на підставі угоди має містити: формулювання обвинувачення та статті (частини статті) КК, яка передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого обвинувачується особа, відомості про укладену угоду, її реквізити, зміст та визначена міра покарання; мотиви, з яких суд виходив при вирішенні питання про відповідність угоди вимогам Кодексу та закону і ухваленні вироку, та положення закону, яким він керувався [74, с. 344–345].

Отже, виходячи з цієї норми закону, в провадженні на підставі угод суд затверджуючи угоду сторін, не встановлює та не формулює у своєму рішенні обвинувачення, яке визнає доведеним, не досліджує фактичні обставини вчиненого кримінального правопорушення та докази, якими це підтверджується, отже, з цього слідує, що вина особи презюмується, а не доводиться в судовому засіданні.

Під час нашого дослідження ми поцікавилися точкою зору юристів стосовно такої новели законодавця. Зокрема, фахівцям було запропоновано визначити своє відношення до нового процесуального порядку передбаченого ст. 474 КПК, який не узгоджується із вимогам ст. 23 КПК. Під час опитування 16,93 % погодилися, що інститут кримінального провадження на підставі угод дає можливість досягти взаємних домовленостей між обвинуваченим та прокурором або потерпілим, тому дослідження доказів є зайвою процедурою в цьому провадженні; 39,34 % вважають, що укладаючи угоду особа погоджується з висунутим обвинуваченням щодо неї, тому законодавець дав можливість досягати домовленостей в кримінальному провадженні після повідомлення особі про підозру, коли доказова база може бути неповною, отже дослідження доказів є непринциповим; 28,96 % опитаних вважають,

що кримінальне провадження на підставі угод є одним із особливих порядків кримінального провадження, відповідно до якого принцип безпосередності дослідження доказів судом не є вирішальним при ухваленні судового рішення; 14,2 % погоджуються з тим, що безпосереднє дослідження доказів судом – це загальна засада судового розгляду, тому відмова від цього принципу в кримінальному провадженні на підставі угод порушує основні засади правосуддя; на думку 0,54 %, розглядаючи кримінальне провадження на підставі угод, суд повинен досліджувати докази не щодо обставин, які визнаються сторонами угоди, а щодо обов'язкових умов її затвердження. Таким чином більшість 39,34 % вважають, що укладаючи угоду особа погоджується із висунутим обвинуваченням, тому законодавець дав можливість домовлятися, навіть тоді, коли доказова база може бути неповною, а тому, дослідження доказів є непринциповим у цьому провадженні.

Ми дійшли висновку, що мотиви з яких виходить суд під час розгляду справи в провадженні на підставі угод і викладає в мотивувальній частині свого рішення не відповідають положенням ч. 3 ст. 373 КПК, якими установлено, що обвинувальний вирок ухвалюється лише за умови доведення у ході судового розгляду винуватості особи у вчиненні кримінального правопорушення. Крім того, ч. 1 ст. 91 КПК передбачено, що у кримінальному провадженні підлягають доказуванню: 1) подія кримінального правопорушення, 2) винуватість обвинуваченого у вчинені кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення, тобто, елементи складу злочину. Обов'язково застосовуючи положення ст. 94 КПК, суд оцінює докази за своїм внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження, керуючись законом, оцінює кожний доказ з точки зору належності, допустимості, достовірності, а сукупність зібраних доказів – з точки зору достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення.

Як перевіряються судом наведені обставини, які підлягають обов'язковому доказуванню в кримінальному провадженні й відносяться до предмету доказування? Якщо суд не мотивує ухвалений вирок, керуючись своїм переконанням, яке

формується на підставі проведеного слідства й дослідженні доказів, як це вимагається загальними положеннями кримінального процесуального закону, чи можна вважати ухвалений в кінцевому результаті обвинувальний вирок законним і обґрунтованим?

У теорії кримінального процесу законність та обґрунтованість вироку – це дві сторони правосудності вироку, його діалектичні взаємопов'язані, взаємозалежні та такі, що внутрішньо взаємодоповнюються, правові властивості. Вирок може бути або правосудним, тобто законним та обґрунтованим, або неправосудним, тобто незаконним та необґрунтованим. У свою чергу, вмотивованість – це така правова властивість вироку, яка встановлює систему правових, фактичних, етичних мотивів, які судді застосовують при обґрунтуванні процесуальних рішень при розгляді кримінальної справи по суті.

Умотивованість вироку, перш за все, свідчить про переконання суду в достовірності зібраних та досліджених у судовому розгляді доказів, на яких базуються висновки суду стосовно всіх питань, що необхідно вирішити при постановленні вироку. У фактичних, правових, логічних мотивах, які судді наводять у вироку, відбивається особисте осмислення суддями сукупності доказів, їх оцінка, достовірності та достатності для прийняття рішення, особисте розуміння суддями застосування норм процесуального та матеріального права [70, с. 428].

На цьому етапі виникає суттєва проблема, оскільки в юридичній літературі під «внутрішнім переконанням» прийнято розуміти впевненість осіб, котрі приймають кримінально-процесуальні рішення, щодо допустимості, достовірності та достатності доказів, а також тих висновків, які ґрунтуються на всебічному, повному і об'єктивному розгляді всіх обставин справи в їх сукупності.

Вчений-процесуаліст Г. М. Резник у змісті поняття «внутрішнє переконання» виділяв три аспекти: гносеологічний, який передбачає необхідність описати та розкрити щодо знання, якесь є складовою внутрішнього переконання до відповідної об'єктивної дійсності, визначити його критерії істинності: логічний, що за собою передбачає наявність формально-логічної структури формування висновків із оцінки доказів: психологічний, тобто впевненість пізнавача в істинності знання [157, с. 61].

Разом із тим, принцип безпосередності у випадку здійснення судом провадження на підставі угод, фактично не реалізується, оскільки суддя може зробити свій висновок не на підставі всієї сукупності досліджених доказів, а лише на підставі письмових матеріалів кримінального провадження. А у випадку укладання сторонами угоди на стадії досудового розслідування, коли ще не зібрано достатньо доказів винуватості особи, у тому числі недостатньо досліджено всі обставини вчиненого злочину, які можуть впливати на його кваліфікацію, в розпорядженні суду для оцінки може бути лише декілька процесуальних документів: повідомлення про підозру, обвинувальний акт та зміст укладеної угоди.

Проводячи аналіз наведених норм закону, доходимо до висновку, що нова процедура кримінального провадження на підставі угод та ухвалення обвинувального вироку побудована на зовсім інших правових засадах, ніж закріплено у ст. 23, 91, 94, 370 і 371 КПК.

Між тим, виходячи зі змісту ст. 475 КПК у згаданому провадженні роль суду зводиться до перевірки вимогам закону та затвердження процесуальним рішенням письмової угоди сторін. Суддя у випадку розгляду справи відповідно до Глави 35 КПК не досліджує та не дає оцінки доказам, зібраним у кримінальному провадженні, навіть тоді, коли сторони «домовилися» про угоду на стадії судового розгляду. Іншою мовою, суд не зобов’язаний перевірити та переконатися у тому, що обвинувачення з яким погодився підсудний, обґрунтовано та підтверджується сукупність доказів, оскільки це не передбачено законом у Главі 35 КПК.

Не встановлюються судом і обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу винного, обтяжують чи пом’якшують покарання, оскільки законодавець фактично позбавив суд функції призначення покарання в провадженні на підставі угод, яку замінив на ухвалення рішення про призначення узгодженої сторонами міри покарання.

Різні вимоги процесуальний закон ставить до резолютивної частини обвинувальних вироків, так у вироку на підставі угоди має міститься рішення про затвердження угоди із зазначенням її реквізитів, рішення про винуватість особи із зазначенням статті КК, рішення про призначення узгодженої сторонами міри

покарання за кожним з обвинувачень та остаточна міра покарання, а також інші відомості, передбачені ст. 374 цього Кодексу.

Особливість вироку суду, яка відрізняє його від інших актів застосування права, полягає в тому, що він постановляється іменем України, виноситься тільки судом у встановленому законом процесуальному порядку та містить вирішення основних найбільш важливих питань по кримінальній справі – про наявність або відсутність злочину, винуватість або невинуватість підсудного та про призначення йому покарання, якщо винуватість встановлена судом [70, с. 421].

Натомість, у вироку на підставі угоди, суди вказують про встановлення винності особи у скоєному кримінальному правопорушенні, хоча такий висновок заснований лише на визнанні обвинуваченою особою своєї вини в угоді.

Водночас вина в кримінальному процесі встановлюється на підставі зібраних по справі доказів та їх взаємозв'язку в сукупності. Тому, вести мову про винуватість особи, беручи за основу обвинувачення виключно її визнання вини, не узгоджується з принципами об'єктивності, всебічності та порушує презумпцію невинності, відповідно до якої, особа повинна бути виправдана судом, якщо сторона обвинувачення не доведе винуватість особи. Однак особливим порядком Глави 35 КПК, ухвалення виправдувального вироку щодо обвинуваченої особи не передбачено взагалі. І таку позицію законодавця можна вважати послідовною, оскільки суд не провадить безпосереднє дослідження відповідно та не аналізує їх із позиції винуватості чи невинуватості особи. З цього слідує, що модель обвинувального вироку на підставі угоди не відповідає загальноприйнятим положенням теорії кримінального процесу, в деякій мірі розходиться з положеннями ст. 62 Конституції та нормами кримінального процесуального закону в частині доведеності винуватості особи і вимогами до складання вироку.

Окремо належить звернути увагу на проблему призначення остаточного покарання особі вироком на підставі угоди. Це питання є дискусійним і належним чином не врегульовано законом. У другому розділі дисертації ми частково торкнулися цього питання, звернули увагу на Розділи XI–XII КК, якими визначено порядок призначення покарання та звільнення від його відбування.

Унаслідок реалізації інституту кримінального провадження на підставі угод Законом України від 13 квітня 2012 р. [135] було внесено зміни до ст. 65 і 75 КК. Частково також вирішується питання призначення покарання вироком на підставі угоди ст. 475 КПК. Колізія полягає в тому, що формально визнавши за сторонами угоди право призначати винному узгоджене покарання та поклавши обов'язок на суд в ст. 65 КК призначати покарання, узгоджене сторонами угоди, законодавець закріпив у змісті ч. 3 ст. 475 КПК в резолютивній частині вироку на підставі угоди суд, застосовувати узгоджену міру покарання сторонами за кожним обвинуваченням і одночасно визначати остаточну міру покарання.

За правилами призначення покарання остаточна міра покарання винному визначається судом за сукупністю вироків, або за сукупністю злочинів, що регулюється правилами ст. 70 і 71 КК. Разом із тим, «проголосивши» приватні засади в КПК, та наділивши сторони угоди правом узгоджувати покарання, законодавчий орган не створив правовий механізм для сторін угоди застосовувати норми КК при визначенні покарання угодою. За КК усі питання застосування покарання вирішуються на розсуд суду, у тому числі, як пом'якшення, звільнення від його відбування, так і призначення більш суворого покарання. А правові положення ч. 3 ст. 475 КПК взагалі зобов'язують суд вийти за межі угоди у випадку, коли необхідно призначити остаточне покарання. Зазначені норми закону створили правову колізію при їх застосуванні, як учасникам кримінального провадження так і суду.

Врегульовуючи практику застосування норм закону при ухваленні вироків на підставі угод, ВССУ підготував інформаційні листи з цього приводу, а у грудні 2015 р. постанову Пленуму «Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод» якою роз'яснив судам застосування норм КК при призначенні покарання. Зокрема, п. 12 цієї постанови роз'яснено, що сторони угоди зобов'язані, крім іншого, узгоджувати міру покарання та звільнення від його відбування з випробуванням (якщо домовленості щодо такого звільнення мали місце та сторони дійшли згоди).

Домовленості сторін угоди при узгодженні покарання не мають виходити за межі загальних та спеціальних засад призначення покарання, встановлених КК. Зокрема, сторони мають узгоджувати покарання, враховуючи:

– положення п. 1–2 ч. 1 ст. 65 КК, за винятком випадків, передбачених ч. 2 ст. 53 КК; відповідно до положень Загальної частини КК. Зокрема, у випадку, коли в санкції статті, що передбачає відповідальність за вчинений злочин, не встановлено мінімальної межі покарання, сторони мають виходити із положень Розділу X Загальної частини КК;

– ступінь тяжкості вчиненого злочину, особу винного і обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання (п. 3 ч. 1 ст. 65 КК). За наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного сторони угоди узгоджують: а) основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої у санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК; б) інше основне покарання, більш м'який його вид, не зазначений у санкції статті КК за цей злочин; в) не визначати додаткове покарання, передбачене у санкції статті КК як обов'язкове, за винятком випадків, встановлених ч. 2 ст. 69 КК. Врахування означених вимог кримінального закону має бути відображено у змісті угоди, а узгоджена міра покарання повинна мати конкретний вираз [150].

Таким чином, для сторін угоди роз'яснено застосування положень ст. 65, 69 і 75 КК, не беручи до уваги змісту інших законодавчих норм, якими також регулюється призначення покарання особі. З цього приводу І. Давидович зауважила, що ні ст. 65, ні ст. 75 КК, як і положення КПК не передбачають право сторін угоди при визначенні узгодженого покарання застосовувати ст. 69 КК, автор зазначила, що вища судова інстанція не може виступати суб'єктом право творення, заповнюючи прогалини у нормативному регулюванні суспільних відносин [32]. Подібне питання досліджував і В. І. Тютюгін, котрий зазначав, що порядок призначення покарання на підставі угод вимагає законодавчого врегулювання [205].

Наступне проблемне питання, це призначення особі покарання за сукупністю злочинів та сукупністю вироків. Згідно із ч. 3 і 4 ст. 469 КПК як угода про

примирення, так і угода про визнання винуватості, можуть бути укладені у провадженнях щодо декількох кримінальних проступків та злочинів відповідного ступеню тяжкості. Інструменти, які закріплюють узгодження покарань закріплено в ст.ст. 70 і 71 КК.

Разом із тим, нормами матеріального права чітко не визначено право сторін угоди застосовувати вказані положення КК. З приводу цього ВССУ роз'яснено, якщо ж суд переконається в тому, що угоду може бути затверджено, відповідно до ст. 475 КПК він ухвалює вирок, яким затверджує угоду, і призначає узгоджену сторонами міру покарання. У випадку, коли кримінальне провадження у зв'язку з укладенням угоди попередньо було виділено в окреме провадження, потім вироком суду затверджено угоду та призначено узгоджене між сторонами покарання чи звільнення від його відбування з випробуванням, при цьому щодо інших кримінальних правопорушень провадження здійснювалось у загальному порядку, то під час визначення остаточного покарання суд має керуватися ч. 4 ст. 70 та ст. 72 КК. Якщо ж підозрюваний чи обвинувачений у період відбування покарання за вчинене кримінальне правопорушення вчинив інше кримінальне правопорушення, у провадженні щодо якого у подальшому було укладено угоду, суд, переконавшись, що угода може бути затверджена, ухвалює вирок, яким затверджує угоду, призначає узгоджену сторонами міру покарання, а остаточне покарання визначає, керуючись правилами ст. 71 і 72 КК [150].

Тобто ВССУ, роз'яснює, що остаточне покарання за сукупністю вироків та сукупністю злочинів має визначатися лише судом, а не сторонами угоди. Логіка вищої інстанції очевидна, пленум виходив зі змісту згаданої ст. 475 КПК, якою це передбачено. Однак, кожен, хто розуміється в правилах призначення остаточного покарання, яке регулюється змістом ст. 70 і 71 КК усвідомлює той факт, що визначене остаточне покарання судом у вироку буде значно більшим, ніж те, яке узгодили сторони в угоді.

Крім того, на думку автора дослідження, призначення остаточного покарання судом у тому разі, коли це не обговорено сторонами угоди та не викладено в її змісті порушуватиме права засудженого. Зокрема, те що таке твердження є правильним,

виходить зі змісту досліджуваної ст. 394 КПК, якою передбачено особливості апеляційного оскарження окремих судових рішень. Відповідно ч. 3 і 4 ст. 394 КПК підставою для оскарження вироку суду на підставі угоди про примирення та визнання винуватості обвинуваченим, законним представником є призначення судом покарання, суворішого ніж узгоджене сторонами. Звичайно, винна особа не буде згодна з більш суворішим покаранням, оскільки це порушує її права, вона буде зацікавлена в тому, щоб оскаржувати такий вирок. Яке рішення може прийняти апеляційний суд за такою категорії справ?

Розглядаючи це питання нами досліджено Главу 31, якою регламентовано провадження в суді апеляційної інстанції. Оскільки законодавець задекларував обмежене оскарження вироків на підставі угоди, то лише ст. 407 КПК цієї глави врегульовано повноваження суду апеляційної інстанції за наслідками розгляду вироків на підставі угод. Згідно з вимогами цієї статті апеляційний суд, розглядаючи скаргу на такий вирок може прийняти одне із наступних рішень, перелік яких є вичерпним, та, залежно від того, коли сторонами було укладено угоду, суд скасує вирок і направить кримінальне провадження для наступного розслідування, або нового судового розгляду.

Виникає запитання, чи порушуються права винного вразі збільшення строку покарання на підставі ст. 70 і 71 КК? Чи не втручається суд у зміст угоди сторін, порушуючи принцип диспозитивності? Врешті решт, чи спрощується процедура судового розгляду та економиться процесуальний час? На ці запитання належить відповідати ствердно, оскільки колізії у застосуванні законодавства на практиці виникли завдяки непродуманим законодавцем нормам КПК. У ході нашого дослідження ми просили респондентів висловити позицію з приводу того, хто має бути суб’єктом застосування остаточного покарання до винного в особливому порядку, котрий здійснюється на підставі Глави 35 КПК.

На запитання хто повинен бути суб’єктом визначення остаточного покарання обвинуваченому, якщо воно призначається за сукупністю злочинів ст. 70 КК або сукупністю вироків ст. 71 КК у провадженні на підставі угод? З цього приводу 34,97 % вважають, що суб’єктом визначення остаточного покарання повинні бути

лише сторони угоди, оскільки вони домовляються про узгоджене покарання обвинуваченому, тому зобов'язані враховувати вимоги ст. 70 і 71 КК; 62,84 % вважають, що це компетенція суду; особисту думку висловило 2,18 % опитаних, зокрема, на думку 5 % лише сторони угоди повинні визначати покарання, у тому числі з урахуванням ст. 70 і 71 КК України, а суд відповідно до вимог закону перевіряє угоду та правильність призначеного покарання.

Таким чином проведене опитування виявило, що на погляд 62,84 % застосування положень ст. 70 і 71 КК, це компетенція суду, а 34,97 % посилаються на те, що суб'єктом визначення остаточного покарання повинні бути лише сторони угоди, оскільки вони домовляються про узгоджене покарання обвинуваченому. Заслуговує на увагу також особиста думка, декотрих опитуваних, які стверджують, що сторони угоди повинні самостійно призначати покарання, у тому числі за сукупністю злочинів і за сукупністю вироків, а суд лише повинен перевірити узгоджене покарання на предмет його законності. Автор дисертації підтримує ту позицію, що саме сторони угоди повинні застосовувати положення ст. 70 і 71 КК та вважає, що з урахуванням проведеного дослідження необхідно вносити законодавчі зміни до матеріального закону.

Чи створено законодавцем умови для заохочення винного до співпраці в особливому порядку кримінального провадження, яке досліджується? Чи може засуджена особа за вироком суду пом'якшити суворе покарання? Відповідно до норм КК, більш суворе покарання призначається за сукупністю вироків, коли раніше засуджена особа, повторно вчинила злочин. КПК у ст. 471 і 472 декларує, що сторони угоди можуть самостійно призначати покарання та звільняти від його відбування з випробуванням. Таке звільнення передбачено нормами ст. 75 і 79 КК, однак ВССУ чомусь пропонує сторонам порядок застосування лише ст. 75 КК. У свою чергу будь-якого законодавчого обмеження застосовувати спеціальну ст. 79 КК ні матеріальний ні процесуальний закон не містить. Чи можуть сторони в межах угоди застосовувати положення ст. 75 КК, коли остаточне покарання повинно бути призначене винному за сукупністю вироків? Нами було поставлено це запитання перед респондентами, на що ми одержали наступні відповіді. На запитання в разі

вчинення особою рецидиву злочину чи можна покращити становище обвинуваченого шляхом укладання угоди, умовами якої передбачено пом'якшити (знизити) покарання, або звільнити від відбування покарання, яке повинно призначатися з урахуванням ст. 71 КК?

Згідно проведеного анкетування 43,16 % опитаних погоджуються з тим, що таке застосування КК суперечить правилам призначення покарання; 31,14 % вважають, що це неправильне застосування кримінального закону; 21,31 % вказують, це правило не застосовується, вироки повинні виконуватися самостійно; особисту думку висловило 2,18 % позиції яких розділилися: 1) одні вважають, що у разі призначення остаточного покарання за сукупністю вироків на підставі ст. 71 КК можливо пом'якшити (знизити) покарання особі, якщо вона виконає обов'язок співпраці з органами досудового розслідування по викриттю іншої особи у вчиненні тяжкого чи особливо тяжкого злочину; 2) на думку інших, таке зниження призначеного остаточного покарання унеможливлює виправлення особи, що в свою чергу порушує принципи призначення покарання та його мету. За результатом опитування 43,16 % погоджуються з тим, що таке застосування КК суперечить правилам призначення покарання, а 31,14 % вважають, це неправильним застосуванням кримінального закону, між тим, де хто погодився, що особі потрібно гарантувати пом'якшення призначеного покарання в разі співпраці із правоохоронними органами.

На нашу думку, в межах КК необхідно створити заохочувальні норми для винних осіб, котрі вчинили злочини, за якими можна призначити узгоджене покарання навіть за умови складання покарань за сукупністю вироків, чи сукупністю злочинів, що було б стимулом для взаємної співпраці в розслідуванні таких кримінальних проваджень. Правила складання таких покарань регулюються вимогами ст. 70 і 71 КК, до цих норм закону належить внести зміни з метою зниження такого покарання, це дасть можливість особі, яка погодилася укласти угоду уникнути невизначеності щодо призначеного покарання в суді, оскільки сторони зможуть самостійно визначати міру покарання в угоді та домовлятися про зниження більш суворішої його міри. Одночасно, зниження особі покарання в разі

застосування ст. 70 і 71 КК, буде «адекватною мірою» у відповідь не те, що в провадженні на підставі угоди законодавець дозволив не досліджувати суду докази та обмежив змагальність цього процесу в частині доведеності та спростування винуватості особи. В зв'язку із цим пропонуємо викласти ст. 70 і 71 КК з наступними редакційними змінами:

– частину 1 ст. 70 КК після слова «суд» доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 2 ст. 70 КК після слова «суд» доповнити словами «сторони угоди можуть»;

– частину 3 ст. 70 КК після слів «призначені судом» доповнити словами «сторонами угоди»;

– доповнити статтю 70 КК частиною 5, наступного змісту: «У разі укладання сторонами кримінального провадження угоди незалежно від її виду, та призначення узгодженого покарання із урахуванням положень частини 1–4 цієї статті, сторони можуть знизити на одну третину визначене остаточне покарання за сукупністю злочинів»;

– частину 1 ст. 71 КК після слова «суд» доповнити словами «сторони угоди»;

– частину 5 ст. 71 КК після слова «суд» доповнити словами «сторони угоди»;

– пропонуємо доповнити статтю 71 КК частиною 6, наступного змісту: «У разі укладання сторонами кримінального провадження угоди незалежно від її виду, та призначення узгодженого покарання із урахуванням положень цієї статті, сторони можуть знизити на одну третину призначене остаточне покарання за сукупністю вироків».

Під час розгляду справ, виникають колізії, коли сторони уклали угоду про примирення, за наслідком затвердження якої суд ухвалює обвинувальний вирок, однак одночасно суд з матеріалів справи бачить, що до обвинуваченого належить застосувати зміст ст. 46 КК, за якою у разі примирення закривається кримінальне провадження. З цього приводу ВССУ роз'яснив наступне: 1) за наявності підстав

для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим та згоди обвинуваченого на таке звільнення і закриття провадження з таких підстав – відмовити згідно з п. 3 ч. 7 ст. 474 КПК у затвердженні угоди про примирення та звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК; 2) за наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим, у разі якщо потерпілий заперечує проти такого звільнення, оскільки результатом його примирення з обвинуваченим є укладена між ними угода, в якій визначено конкретне покарання або зазначено про звільнення від його відбування з випробуванням, перевіривши угоду на відповідність вимогам КПК, за відсутності підстав для відмови в її затвердженні – ухвалити вирок, яким має затвердити угоду і призначити узгоджену сторонами міру покарання [150].

На нашу думку, таке роз'яснення ВССУ не узгоджується із практикою розгляду справ у суді касаційної інстанції. Зокрема, згідно роз'яснення п. 2 постанови ПВСУ 23 грудня 2005 р. № 12 «Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності», при вирішенні питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності суд повинен переконатися, що діяння, яке поставлено особі за провину, дійсно мало місце, що воно містить склад злочину і особа винна в його вчиненні, а також що умови та підстави її звільнення від кримінальної відповідальності передбачені КК. Тільки після цього можна постановити (ухвалити) у визначеному КПК порядку відповідне судове рішення [149].

Однак, ВССУ пропонує в цьому процесуальному порядку застосовувати положення ст. 46 КК, як імперативну норму, без дослідження доказів. На нашу думку, така позиція пленуму ВССУ є помилковою, оскільки суд касаційної інстанції повинен слідкувати за послідовністю правового застосування матеріального закону та практики розгляду кримінальних справ. Тому, вважаємо, що в разі можливості застосування ст. 46 КК та одночасно наявності угоди про примирення в кримінальному провадження, суд переконавшись у добровільності позиції сторін угоди, повинен дослідивши докази у справі, переконатися що було вчинено

кримінальне правопорушення, і лише після цього постановити ухвалу про закриття кримінального провадження на підставі ст. 46 КК.

Провівши аналіз змісту обвинувальних вироків які ухвалюються судом під час звичайного судового розгляду та провадження на підставі угод, виділяємо подвійні, взаємовиключні вимоги до написання обвинувального вироку, яким визнається винуватість особи.

Зокрема, постановою ПВСУ № 5 від 29 червня 1990 р. [134], вимагається від суддівського корпусу встановлення фактичних обставин справи, суворого виконання норм кримінального процесуального закону, і водночас іншими нормами Глави 35 цього самого закону, обмежено процесуальну діяльність суду в здійсненні правосуддя. Такі два різні підходи до процедури розгляду кримінального провадження дають можливість суддям при бажанні спростити здійснення правосуддя, спонукати сторони до укладання угоди (котра з огляду відсутності обов'язку суду безпосереднього дослідження доказів винуватості особи може бути процесуально невигідна для обвинуваченого, наприклад, у разі недостатності чи недопустимості зібраних доказів) і розглянути справу в більш короткий строк, користуючись правилами Глави 35 КПК.

Ця окреслена проблема невідповідності обвинувального вироку ухваленого на підставі угоди потребує законодавчого врегулювання, тому пропонуємо до положень КПК внести наступні зміни:

– частину 2 ст. 373 КПК після слів: «кримінального правопорушення» доповнити словами «або укладає угоду», а після слів «призначає покарання» доповнити «або призначає узгоджене покарання сторонами»;

– частину 3 ст. 373 КПК після слів «кримінального правопорушення» доповнити словами «або порядку судового провадження на підставі угоди»;

– у частині 3 ст. 475 КПК словосполучення «та закону і ухваленні вироку», замінити словосполученням «та закону України про кримінальну відповідальність при ухваленні вироку»;

– в абзаці 2 ч. 3 ст. 475 КПК слова «за кожним із обвинувачень та остаточна міра покарання» виключити з тексту закону.

Підсумовуючи викладене, зауважимо наступне, керуючись засадами диспозитивності в кримінальному судочинстві, сторони кримінального провадження можуть самостійно обирати для себе процедуру та спосіб судового розгляду кримінальної справи, однак така диференціація кримінального провадження повинна здійснюватися в спосіб, який не залишатиме сумнівів у законності ухваленого обвинувального вироку щодо винної особи.

3.3 Процесуальні наслідки невиконання угоди для підозрюваного, обвинуваченого

Проведене дослідження показало, що угода в кримінальному процесі України це класичний договір, змістом якого передбачено, що в однієї сторони є права, а в іншої обов'язки щодо предмету договору, відповідно належить знайти аргументи законодавця щодо передбаченої законом юридичної відповідальності сторін, яка настає у разі невиконання умов укладеної угоди.

Серед численних вимог до змісту угоди як про визнання винуватості так і про примирення в Главі 35 КПК, лише однією ст. 476 КПК передбачено відповідальність за невиконання укладеної угоди, або наслідки невиконання угоди. Дослідивши уважно зміст цієї статті, можна виділити наступне: 1) законом передбачено право сторони обвинувачення (потерпілого та прокурора) звернутися до суду з клопотанням про скасування ухваленого вироку, якщо не виконано угоду; 2) таке клопотання про скасування вироку виноситься на розгляд у судове засідання; 3) суд ухвалою скасовує вирок, яким затверджено угоду, якщо буде доведено, що засуджений не виконав умови угоди; 4) справа щодо обвинуваченого призначається до нового судового розгляду в загальному порядку, або направляється для завершення досудового розслідування; 5) умисне невиконання угоди є підставою для притягнення особи до відповідальності, встановленої законом (ст. 389-1 КК).

Перше на що звернемо увагу, відповідно до ч. 1 ст. 476 КПК у разі невиконання угоди лише прокурор та потерпілий мають право звернутися до суду з

клопотанням про скасування вироку, яким затверджено угоду. КПК позбавлено такого права обвинувачену особу [174, с. 135–137].

Зазначене ще раз підтверджує, що угода в кримінальному провадженні є одностороннім договором який спрямовано на набуття обов'язків обвинуваченим, оскільки у іншої сторони договору – прокурора, потерпілого є лише право вимагати виконання умов угоди.

Однак, законом не визначено претензійної чи будь-якої іншої форми взаємодії сторін угоди у разі її невиконання. Не передбачено також і засобів для забезпечення виконання цього договірного зобов'язання. По-суті, зміст ст. 476 КПК розділяє наслідки невиконання угоди для обвинуваченого залежно від спрямованості умислу.

Зокрема, невиконання угоди внаслідок зміни політичної обстановки, яка вплинула на життєві обставини особи, втрата доходів, або можливості їх заробляти, погіршення, або втрати здоров'я, тобто тоді, коли особа виконувала угоду, а можливо і часткового виконала взяті на себе зобов'язання, однак унаслідок об'єктивних змін своїх обставин не змозі їх більше виконувати, й при наявності звернення іншої сторони угоди протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності, – тягне за собою скасування ухваленого вироку та направлення справи для продовження досудового слідства, або здійснення кримінального провадження в загальному порядку. У разі доведення умисного невиконання укладеної угоди обвинуваченим, така особа буде нести кримінальну відповідальність передбачену КК.

З метою дослідження стану застосування судами положень ст. 476 КПК, наведемо статистичні відомості по кількості скасованих вироків по Україні, якими було затверджено угоду. Відповідно до статистичної інформації ВССУ вбачається тенденція до застосування сторонами запропонованого порядку скасування вироків у разі порушення невиконання умов угоди. Так, протягом дії КПК з 20 листопада 2012 р. по 31 грудня 2013 р. судами скасовано 23 вироки ухвалених на підставі угоди про примирення та 5 вироків ухвалених на підставі угоди про визнання винуватості. Протягом січня 2014 р. по грудень 2014 р. судами скасовано 14 вироків, які було ухвалено на підставі угоди про примирення та 7 вироків на підставі угоди

про визнання винуватості. За період з січня 2015 р. по грудень 2015 р. скасовано 53 вироки, які було ухвалено на підставі угоди про примирення та 12 вироків котрими затверджено угоду про визнання винуватості.

Всього за вказаний період скасовано 90 вироків якими затверджено угоду про примирення та 24 вироки ухвалених на підставі угоди про визнання винуватості [195].

На перший погляд із цього слідує, що переважно незадоволеною виконанням умов угоди є потерпіла особа, котра примирилася з обвинуваченим. Однак судова практика свідчить про заінтересованість сторони обвинувачення виконанням угоди про примирення. Зокрема, поширеною є практика, коли прокурор ставить питання про скасування вироку на підставі угоди про примирення у зв'язку із невиконанням вироку засудженим хоч він не виступає стороною укладеної угоди.

Так, ухвалою Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 13 лютого 2015 р. задоволено клопотання прокурора про скасування вироку на підставі угоди про примирення за наступних обставин. Вироком цього ж суду від 08 листопада 2013 р. було затверджено угоду про примирення від 31 жовтня 2013 р. між потерпілою ОСОБА_1 і обвинуваченим ОСОБА_2. Як встановлено з угоди, потерпіла ОСОБА_1 та обвинувачений ОСОБА_2 дійшли згоди щодо правової кваліфікації дій обвинуваченого за ч. 1 ст. 125 КК, істотних для відповідного кримінального провадження обставин, а також покарання, яке повинен понести ОСОБА_2 у вигляді штрафу у розмірі 850 грн. Засуджений в судовому засіданні пояснив, що ним не сплачено штраф за вироком суду, оскільки у нього відсутні кошти. 13 січня 2015 р. прокурор звернувся до суду з клопотанням про скасування вироку, яким затверджена угоду. Як убачається з резолютивної частини ухвали суд частково задовольнив клопотання прокурора, вирок щодо засудженого скасовано, а матеріали кримінального провадження направлено до прокуратури для завершення досудового розслідування в загальному порядку [223].

Аналогічне клопотання прокурора було задоволено в зв'язку із несплатою засудженим штрафу, як призначеного покарання за вироком суду на підставі угоди про примирення. Зокрема, ухвалою Новозаводського районного суду м. Чернігова

від 27 грудня 2013 р. за клопотанням прокурора скасовано вирок цього ж суду від 01 серпня 2013 р. щодо ОСОБА_3, якого визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 185 КК і призначено йому узгоджену сторонами міру покарання у виді штрафу 850 грн. Зазначений вирок набрав законної сили 01 вересня 2013 р., проте засудженим ОСОБА_3 штраф у розмірі 850 грн у місячний строк не сплачено. Суд ухвалив скасувати вирок яким затверджено угоду про примирення, а кримінальне провадження призначив до нового судового розгляду [221].

Проведений огляд постановлених судових рішень, якими скасовано вироки на підставі угоди про примирення, показав, що суди задовольняють клопотання прокурора, котрий не виступає стороною угоди про примирення, отже логічно дійти висновку, що така угода не стосується інтересів прокурора (для прикладу: ухвала суду в справі № 391/260/15-к; ухвала суду в справі № 705/3727/14-к) [219; 231].

З цього проблемного питання нами було проведено соціологічне дослідження і на поставлене запитання чи має право прокурор просити суд про скасування вироку у зв'язку із невиконанням обвинуваченим умов угоди про примирення, 25,68 % опитаних підтвердили таке право прокурора, оскільки він є учасником у кримінальному провадженні на підставі угод; 55,19 % заперечили проти цього, оскільки прокурор не є стороною угоди про примирення, у такому випадку, його дії суперечать принципу диспозитивності; 15,3 % погодилися з таким правом, посилаючись на те, що, прокурор здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності; особисту думку висловило 3,82 %, яка розділилася, зокрема, одні вважають, що, у разі невиконання угоди про примирення з клопотанням про скасування вироку має право звернутися лише потерпілий; інші стверджують, що прокурор вправі оскаржувати вирок на підставі угоди про примирення з метою захисту прав потерпілого.

Таким чином 55,19 % опитаних погодилися з тим, що прокурор не може ставити перед судом питань про скасування вироку на підставі угоди про примирення, оскільки він не є стороною угоди і така процесуальна діяльність прокурора порушує засади диспозитивності.

Наведена практика виникла завдяки тому, що положення ч. 1 ст. 476 КПК є нечітко виписаними. Зокрема її зміст регламентує право потерпілого і прокурора на звернення до суду з клопотанням про скасування ухваленого вироку в зв'язку із невиконанням умов угоди, однак не конкретизує якої. Звичайно логічно дійти того висновку, що ставити питання про скасування угоди може лише її сторона, однак для правильного застосування норми права важливим є чіткість її розуміння, чого законодавець не передбачив у законі.

Дослідження показало, що задовольняються судом клопотання прокурора і потерпілої особи про скасування вироку на підставі угоди про примирення в тому разі, коли такий вирок виконано, або частково виконано умови угоди.

Наприклад, зі змісту ухвали Подільського районного суду м. Києва від 06 листопада 2014 р. вбачається, що вироком цього ж суду від 30 вересня 2013 р., затверджено угоду про примирення між представником потерпілого ОСОБА_1 та обвинуваченим ОСОБА_3, на підставі якої ОСОБА_3 визнано винуватим за ч. 1 ст. 191 КК та призначено йому узгоджене покарання у виді штрафу у розмірі 30 неоподаткованих мінімумів доходів громадян без позбавлення права займати певні посади чи займатись певною діяльністю. Відповідно до умов цієї угоди, сторони домовились, що потерпіла сторона в особі уповноваженого представника ТОВ «ЄВРО АКВА» ОСОБА_1, зобов'язується не пред'являти жодних претензій до підозрюваного ОСОБА_3, а останній зобов'язується відшкодувати до 01 червня 2014 р. заподіяну потерпілому матеріальну шкоду у сумі 17 271 грн. Потерпіла сторона звернулась із заявою про скасування вироку відносно ОСОБА_3 у зв'язку з не виконанням ним вимог угоди. Під час розгляду справи судом встановлено, що ОСОБА_3 сплатив призначений йому штраф як міру покарання, однак, умови угоди про відшкодування до 01 червня 2014 р. заподіяної шкоди не виконав, сплативши всього 8300 грн, у зв'язку з чим залишається борг 8971 грн. Як убачається із рішення суду клопотання представника потерпілого задоволено, вирок, яким затверджено угоду про примирення скасовано. Ухвалено матеріали кримінального провадження повернути прокурору для завершення досудового розслідування у загальному порядку [224].

Аналогічно ухвалою Кагарлицького районного суду Київської області від 19 березня 2014 р. задоволено клопотання представника потерпілих про скасування вироку суду ухваленого на підставі угоди про примирення. Як встановив суд, вироком цього ж суду від 09 жовтня 2013 р., затверджено угоду про примирення у кримінальному провадженні між потерпілими ОСОБА_4, законними представниками потерпілих ОСОБА_6,ОСОБА_3 та обвинуваченим ОСОБА_2, якого визнано винним у вчиненні кримінального правопорушення за ч. 1 ст. 286 КК і призначено покарання у виді штрафу в розмірі 200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, що становить 3400 грн. Згідно угоди ОСОБА_2 має сплатити на користь потерпілого ОСОБА_4, грошові кошти у сумі 82 265 грн із метою відшкодування моральної та матеріальної шкоди. Першу виплату у сумі 9000 грн здійснити в строк до 15 жовтня 2013 р., решту виплат проводити щомісячно із 01 по 15 число кожного місяця протягом 5-ти місяців з дня здійснення першої виплати за угодою, на користь потерпілого ОСОБА_7 грошові кошти у сумі 5000 грн із метою відшкодування моральної та моральної шкоди до 15 жовтня 2013 р. В судовому засіданні суд з'ясував, що умови затвердженої угоди ОСОБА_2 не виконує в частині сплати коштів у відшкодування матеріальної та моральної шкоди потерпілим, що стало підставою звернення представника потерпілих до суду з клопотанням про скасування вироку на підставі угоди. Вирок суду в частині призначеного покарання засудженим виконано [217].

Така практика є неодиничною, скасовуються вироки на підставі угоди про примирення у разі невиконання угоди в частині відшкодування завданої шкоди потерпілому, або часткового виконання такої шкоди засудженим, невиконання обумовлених дій на користь потерпілого, навіть у тому випадку, коли засуджений відбув призначене покарання (для прикладу: ухвала суду в справі № 320/9031/13-к; ухвала суду в справі № 632/595/13-к, ухвала суду в справі № 308/775/15-к) [220; 222; 230].

Разом із тим, не всі судді підтримують таку практику. Зокрема, деякі суди, відмовляли у задоволенні клопотання про скасування вироку на підставі угоди коли,

наприклад, засуджений частково виконав її умови, однак такі рішення були скасовані судом вищої інстанції.

Зокрема, ухвалою Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 29 вересня 2014 р., залишено без задоволення клопотання потерпілої ОСОБА_5 про скасування вироку цього ж суду від 07 листопада 2013 р. щодо засудженого. Приймаючи таке рішення суд вказав, ОСОБОЮ_3 приймалися заходи щодо сплати грошових сум, повне виконання угоди про примирення встановлене сторонами до 07 травня 2015 р. (18 місяців з дня підписання угоди), а не сплата засудженим шкоди щомісячно рівними частками, само по собі, не може вважатися невиконанням угоди про примирення. Не погоджуючись із постановленим рішенням, потерпіла особа звернулася зі скаргою до суду апеляційної інстанції. Ухвалою Апеляційного суду від 11 листопада 2014 р. ухвалу районного суду скасовано. Незважаючи на те, що засудженим частково виконано обов'язки за угодою, а строк виконання зобов'язання не завершено, апеляційний суд послався, що засуджений починаючи з 30 листопада 2013 р. зобов'язався щомісячно передавати ОСОБА_5 суму у розмірі 2024 грн, однак не виконав свого зобов'язання. За цей період ОСОБА_3 здійснив лише три перекази на суму 1300 грн [233; 212].

Подібне рішення прийняте ухвалою Канівського міськрайонного суду Черкаської області від 13 червня 2014 р., якою клопотання потерпілих про скасування вироку ухваленого цим судом від 11 червня 2013 р., яким затверджено угоди про примирення від між потерпілими ОСОБА_11, ОСОБА_12 та обвинуваченими ОСОБА_8 та ОСОБА_9 за ч. 2 ст. 190 КК було залишено без задоволення. Суд мотивував своє рішення тим, що угоду було частково виконано, а потерпілими не доведено факту повного невиконання угоди. Ухвалою Апеляційного суду Черкаської області від 29 липня 2014 р. рішення міськрайонного суду скасовано. Колегія суддів апеляційного суду послалася на ту обставину, що умови угоди про примирення не виконано, оскільки як видно з матеріалів кримінального провадження станом на 01 грудня 2013 р. обвинуваченими ОСОБА_8 та ОСОБА_9 не проведений повний розрахунок в частині відшкодування заподіяної шкоди

потерпілим, а лише частково відшкодовано кошти, пізнішими датами аніж 01 грудня 2013 р. [218; 214].

Ще одним елементом який заслуговує на увагу в судовій практиці перегляду вироків на підставі угоди про примирення, це звернення прокурора про заміну міри покарання визначеного засудженому у виді штрафу в разі невиконання ним вироку суду. Це питання стає актуальним тому, що відповідно до вимог Глави 35 КПК визначення міри покарання винному є однією із умов угоди про примирення щодо якої мають досягнути взаємної згоди (підозрюваний) обвинувачений та потерпілий. У розв'язанні цього питання судова практика пішла кардинально різними шляхами, що необхідно дослідити.

Зокрема, ухвалою Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 17 вересня 2014 р. задоволено клопотання прокурора, замінено призначене засудженій покарання за вироком цього ж суду від 17 грудня 2013 р. на підставі угоди про примирення у виді штрафу у розмірі 850 грн на 50 годин громадських робіт. Ухвалено повідомити прокурора Шевченківського району м. Запоріжжя про наявність в діях ОСОБА_1 ознак кримінального правопорушення для вирішення питання в порядку, передбаченому ч. 5 ст. 476 КПК [236]. Подібні рішення було ухвалено в інших справах (для прикладу ухвала суду в справі № 336/6246/14-к; ухвала суду в справі № 336/6237/14-к) [237; 238].

Натомість ухвалою Кагарлицького районного суду Київської області від 13 жовтня 2015 р. відмовлено прокурору в аналогічному клопотанні, при цьому суд зазначив, що несплата засудженим штрафу за вироком суду не може бути підставою для задоволення такого клопотання, оскільки як убачається з положень ст. 476 КПК після винесення вироку на підставі угоди суд не може змінювати покарання, яке було узгоджене сторонами угоди. Суд наділений лише можливістю скасувати вирок та призначити судовий розгляд у загальному порядку, а тому прокурору належить звертатися до суду не з клопотанням про заміну мірі покарання, а про скасування вироку з відповідним обґрунтуванням [216].

Абсолютно протилежною є практика відмови судом прокурору в розгляді подібних клопотань у зв'язку із тим, що сторона обвинувачення втручається в

договірні відносини між потерпілим та винною особою. Зокрема, як видно із ухвали Токмацького районного суду Запорізької області від 17 вересня 2015 р. засуджений у встановлений законом місячний строк добровільно штраф призначений за вироком суду на підставі угоди про примирення не сплатив, від виконання вироку ухиляється, у зв'язку з чим на думку прокурора вказаний вирок необхідно скасувати. Відмовляючи прокурору у задоволенні клопотання, суд послався на зміст ст. 476 КПК і зазначив, що в даному випадку у разі невиконання угоди про примирення тільки потерпілий має право звернутись до суду, який затвердив угоду про примирення з клопотанням про скасування вироку, і у випадку обґрунтованості такого клопотання, суд скасовує вирок та призначає кримінальне провадження до судового розгляду в загальному порядку [227].

Аналогічно відмовлено з тих самих підстав прокурору в інших справах (для прикладу ухвала суду в справі № 328/2844/14-к; ухвала суду в справі № 328/2926/14-к) [228; 229].

Таким чином, досліджуючи судову практику скасованих вироків на підставі угоди про примирення нами встановлено ряд проблемних питань, корі потребують негайного вирішення та законодавчого врегулювання. Зокрема: 1) прокурором порушується принцип диспозитивності, коли він використовуючи свій процесуальний статус у кримінальному провадженні, ставить питання про скасування вироку на підставі угоди про примирення в разі його невиконання засудженим, оскільки прокурор не є стороною укладеної угоди; 2) прокурор втручається в процесуальні стосунки між потерпілим та винною особою, коли ставить питання перед судом про заміну міри покарання у вироку, яка була предметом переговорів між сторонами угоди; 3) суд скасовує обвинувальний вирок, який набув законної сили навіть у разі часткового відшкодування шкоди засудженим за укладеною угодою з потерпілим.

Досліджуючи судову практику щодо скасування вироків на підставі угоди про визнання винуватості, сторонами якої є засуджений і прокурор маємо взяти до уваги наступне. Після внесення змін до ст. 52 КПК згідно із Законом № 198-VIII від 12 лютого 2015 р. участь захисника при укладанні угоди про визнання винуватості є

обов’язковою з моменту ініціювання укладення такої угоди. Однак законодавцем не встановлено в КПК процедури оскарження вироку на підставі угоди про визнання винуватості у разі порушення цієї гарантії. Зокрема, зі змісту ст. 394 КПК убачається, що вирок на підставі затвердженої судом угоди між прокурором та підозрюваним (обвинуваченим) може бути оскаржений:

1) обвинуваченим, його захисником, законним представником виключно з підстав: призначення судом покарання, суворішого, ніж узгоджене сторонами угоди; ухвалення вироку без його згоди на призначення покарання; невиконання судом вимог, встановлених ч. 4, 6 і 7 ст. 474 цього Кодексу, у тому числі нероз’яснення йому наслідків укладення угоди;

2) прокурором виключно з підстав: призначення судом покарання менш суворого, ніж узгоджено сторонами угоди; затвердження судом угоди у провадженні, в якому згідно з ч. 4 ст. 469 цього Кодексу угода не може бути укладена.

Разом із тим, укладання угоди про визнання винуватості без участі захисника та наступний розгляд такого кримінального провадження є істотним порушенням вимог КПК, що відповідно до п. 4 ч. 2 ст. 412 КПК є безумовною підставою для скасування судового рішення з призначенням кримінального провадження до нового судового розгляду, як це передбачено змістом п. 1 ч. 1 ст. 415 КПК.

Наприклад, із ухвали Апеляційного суду Дніпропетровської області від 27 квітня 2015 р. видно, що прокурор скаржився на вирок Бабушкінського районного суду м. Дніпропетровська від 13 березня 2015 р., яким затверджено угоду про визнання винуватості між прокурором та ОСОБА_3, якого визнано винним за ч. 2 ст. 309 КК. В апеляційній скарзі прокурор, посилаючись на ч. 1 ст. 412 КПК вказував на невиконання вимог ст. 52 і 474 КПК. Апеляційний суд, посилаючись на зміст ст. 394 КПК відмовив прокурору у відкритті апеляційного провадження, оскільки вирок суду не може бути оскаржений прокурором з підстав вказаних в його апеляційній скарзі [211].

Подібна практика вбачається із ухвали Апеляційного суду м. Києва від 17 серпня 2015 р., якою було відмовлено прокурору у відкритті апеляційного

провадження на вирок Святошинського районного суду м. Києва від 08 липня 2015 р., яким затверджено угоду про визнання винуватості, оскільки її укладено без участі захисника [213].

На думку автора, дослідження така законодавча колізія має бути негайно виправлена, в зв'язку із чим, п. 1 ч. 4 ст. 394 КПК після словосполучення «у тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди» необхідно доповнити словосполученням «у разі порушення права на захист з моменту ініціювання укладення такої угоди».

Огляд судової практики скасованих вироків на підставі угоди про визнання винуватості показав, що мотивація наведена у клопотаннях прокурора щодо невиконання засудженим укладеної угоди є подібною, що і в клопотаннях про скасування вироку на підставі угоди про примирення.

Зокрема, прокурором ставиться питання про скасування вироку, коли засуджений не сплатив штраф, як основне покарання. Так, ухвалою Центрально-міського районного суду м. Макіївки Донецької області від 23 червня 2014 р. задоволено клопотання прокурора, скасовано вирок ухвалений на підставі угоди про визнання винуватості, оскільки засуджений у місячний строк після набрання вироком законної сили штраф у розмірі 850 грн не сплатив, і станом на 13 травня 2014 р. покарання, призначене судом, не відбув [235].

Аналогічне рішення ухвалено Ріпкінським районним судом Чернігівської області від 19 травня 2016 р., задоволено клопотання прокурора, скасовано вирок на підставі угоди про визнання винуватості, з тих підстав, що станом на 19 травня 2016 р. ОСОБА_1 штраф не сплатив, оскільки узгоджене сторонами покарання є обов'язковою умовою її змісту, засуджений порушив умови угоди про визнання винуватості [225].

Також прокурором заявляються клопотання про заміну несплаченого штрафу засудженим в порядку ст. 53 КК, який призначено особі як основне покарання (справа № 6681/1578/14-к) [226].

Деякі суди, розглядаючи такі клопотання, відмовляють прокурору в його задоволенні, з огляду на те, що проти засудженого вже зареєстровано кримінальне

провадження за невиконання вироку суду. Так, Хортицький районний суд м. Запоріжжя в ухвалі від 31 березня 2016 р. відмовляючи прокурору в скасуванні вироку ухваленого на підставі угоди про визнання винуватості зазначив, що несплата засудженим штрафу має розцінюватись як невиконання вироку на підставі угоди, і відповідальність повинна наставати в першу чергу за нормами ст. 476 КПК, а не за нормами ч. 5 ст. 53 КК. Суд звернув увагу прокурора на те, що відносно ОСОБА_2 до ЄРДР внесено відомості про вчинення злочину, передбаченого ч. 1 ст. 389 КК, саме за ухилення від сплати штрафу, призначеного за цим вироком. Таким чином, задоволення клопотання прокурора у даному випадку може призвести до подвійної відповідальності ОСОБА_2 за несплату штрафу [234].

Прокурор просить скасувати вирок на підставі угоди про визнання винуватості тоді, коли призначене покарання засудженим вже частково виконано.

Для прикладу, ухвалою Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 02 березня 2016 р. задоволено клопотання прокурора, скасовано вирок суду від 18 березня 2015 р., яким затверджено угоду про визнання винуватості та засуджено ОСОБА_1 за ч. 3 ст. 407 КК , оскільки ОСОБА_1, будучи засудженим до двох років службового обмеження, на даний час демобілізований зі збройних сил, у зв’язку з чим зазначене покарання не виконується [232].

Проведений нами огляд судової практики показав нам наступні недоліки в кримінальному провадженні, здійснення якого врегульовано Главою 35 КПК:

1) прокурор ставить питання про скасування обвинувального вироку у разі несплати засудженим штрафу, як основного покарання тільки з тих підстав, що його розмір був предметом угоди;

2) скасовуються вироки суду за якими покарання засуджений вже частково відбув;

3) у разі порушення права на захист при укладенні угоди про визнання винуватості засуджений змушений буде відбувати незаконне засудження, оскільки відсутній механізм оскарження таких вироків на підставі угоди.

Підсумовуючи аналіз судової практики, зазначимо, ми розглянули той випадок, коли скасування обвинувального вироку тягне за собою наслідок для

засудженого направлення справи щодо нього для продовження досудового розслідування, або здійснення повторного розгляду кримінального провадження в загальному порядку, після чого суд може ухвалити новий обвинувальний вирок щодо засудженого. При цьому нами з'ясовано, що в деяких випадках у разі невиконання винним основного покарання у виді штрафу, прокурор зацікавлений в тому, щоб у порядку ст. 53 КК змінити вид призначеного покарання засудженому.

У ході нашого дослідження ми поцікавилися думкою фахівців щодо доцільності застосування інструменту, передбаченого ст. 53 КК у разі несплати штрафу засудженим як основного покарання за вироком суду на підставі угоди. На запитання чи має право прокурор ставити питання перед судом про заміну призначеного узгодженого покарання у виді штрафу (в порядку ч. 5 ст. 53 КК), якщо ухвалено вирок на підставі угоди, ствердно відповіли 15,84 % опитаних, обґрунтовуючи це КК; 20,21 % опитаних вважають, що така дія порушує принцип добровільності укладання угоди та її умови; на думку 19,12 % опитаних така процесуальна дія не передбачена умовами будь-якої угоди; 36,61 % погоджуються з такою практикою, але в порядку виконання судових рішень; особисту думку висловило 8,19 % опитаних, котрі вважають, що таке питання перед судом може порушуватися прокурором лише коли укладено угоду про визнання винуватості; інші вказують на законодавчу процедуру скасування вироку, передбачену ст. 476 КПК України у цьому випадку.

Таким чином, 36,61 % опитаних погодилися з тим, що застосування заміни несплаченої суми штрафу за вироком є доцільним у порядку виконання судового рішення.

Однак, особливою частиною КК окремо передбачено кримінальну відповідальність: 1) за умисне невиконання судового рішення ст. 382 КК, 2) за ухилення від покарання, не пов'язаного з позбавленням волі ст. 389 КК (відповідно до ч. 1 ст. 389 КК кваліфікується умисне ухилення від сплати штрафу, як виду покарання), крім цього, як нами вже було зазначено, законодавець встановив кримінальну відповідальність 3) за умисне невиконання угоди про примирення або про визнання винуватості ст. 389-1 КК.

З цього слідує, особа, котра погодилася на укладення угоди та розгляд кримінального провадження в особливому порядку в разі зміни життєвої обстановки та неможливості сплатити штраф, як призначене покарання, наражає себе на безкінечне кримінальне переслідування з приводу цього факту, може бути притягнена до подвійної відповідальності, у тому числі, буде повторно визнана винною та засуджена в тому самому кримінальному провадженні, оскільки обвинувальний вирок щодо неї буде скасовано, а справу направлено на досудове розслідування, або повторний судовий розгляд, котрий буде відбуватися з дослідженням доказів.

Для того, щоб переконатися в обґрунтованості такого висновку, нагадаємо, собі що таке кримінальна відповідальність. Відповідно до змісту поняття кримінальної відповідальності відповідає родовим ознакам публічно-правової відповідальності і водночас характеризується своїми видовими, визначальними ознаками. Ними є такі: 1) кримінальна відповідальність – це вид державного примусу, що виражається насамперед в осуді злочинця та його діяння обвинувальним вироком суду, а також у покладанні на винного додаткових позбавлень і обмежень; 2) вид і міра обмежень особистого (позбавлення волі), майнового (штраф) або іншого характеру (позбавлення права обіймати певні посади) визначені тільки в кримінальному законі, передусім у санкції відповідної кримінально-правової норми; 3) кримінальна відповідальність являє совою взаємодію суду і спеціальних органів виконавчої влади держави та особи, визнаної винною у вчиненні злочину, внаслідок чого ця особа зазнає певних обмежень; 4) зазнавання таких обмежень завжди має вимушений, а не добровільний характер, оскільки їх застосування є обов’язком суду та спеціально уповноважених на це органів держави; 5) кримінальна відповідальність можлива тільки за вчинення злочину, що виступає як підстава такої відповідальності.

З урахуванням викладеного кримінальна відповідальність – це передбачене КК обмеження прав і свобод особи, яка вчинила злочин, що індивідуалізується в обвинувальному вироку суду і здійснюється спеціальним органами виконавчої влади держави [66, с. 28].

Таким чином, кримінальна відповідальність особи виникає з моменту набрання обвинувальним вироком суду щодо неї законної сили і закінчується, за загальним правилом, моментом припинення відбування покарання. Водночас відповідно до ст. 61 Конституції «ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності одного виду за одне й те саме правопорушення. Юридична відповідальність особи має індивідуальний характер» [63].

Наведена конституційна норма відображає міжнародний принцип «ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу». Це стосується і тих випадків, коли за той самий злочин особу було раніше притягнуто до кримінальної відповідальності в іншій країні. Саме положення «одна дія двічі не карається», випливає із п. 7 ст. 14 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права, який прийнято 16 грудня 1966 р. Генеральною Асамблеєю ООН, де зазначено, що ніхто не повинен бути вдруге засуджений чи покараний за злочин, за який він уже був остаточно засуджений або виправданий відповідно до закону [101], а ст. 61 Конституції, згідно з якою ніхто не може бути двічі притягнений до юридичної відповідальності, одного виду за одне й те саме правопорушення, гарантується громадянам України це право.

Згідно зі ст. 35–37 Європейської конвенції про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р. (Україна приєдналась до цієї Конвенції законом від 22 вересня 1995 р.) в міжнародному праві застосовується принцип ne bis idem (одна дія двічі не карається). У зв’язку з цим особа, у кримінальній справі якої було постановлене остаточне судове рішення, не може за те саме діяння бути притягнутою до відповідальності або засудженою, або примушеною зазнавати будь-якої міри покарання в іншій Договірній Державі: а) якщо вона була виправдана; б) якщо призначена міра покарання: відбута повністю або відбувається; скасована повністю, або у тому, що стосується невиконаної її частини, скасована через помилування чи амністію; не може виконуватись надалі через те, що вийшов строк давності; в) якщо суд визнав особу винною, але без призначення міри покарання [39].

Вирок суду – це рішення суду першої інстанції про винність чи невинність відданої до суду особи. Вирок також встановлює міру покарання винному та визначає інші правові наслідки визнання особи винною. У зазначених вище міжнародних актах мова йде про те, що особа не може бути двічі притягнена лише до кримінальної відповідальності. Конституція ж України гарантує кожному, що він не буде двічі притягнений за одне й те саме правопорушення не тільки до кримінальної, а й до адміністративної, дисциплінарної, цивільно-правової, матеріальної та інших видів відповідальності. Подібна норма міститься у ч. 3 ст. 2 КК, згідно якої ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу.

З цього слідує, проблемою дослідженого особливого порядку є те, що передбачаючи в змісті ст. 476 КПК наслідок для винної особи в виді скасування обвинувального вироку з наступним повторним судовим розглядом цього кримінального провадження та в разі ухвалення повторного обвинувального вироку в тій самій справі, законодавець не врахував зміст норми ст. 61 Конституції, положення міжнародного законодавства та вимог ч. 3 ст. 2 КК.

Особливо чітким буде вираз порушення прав винної особи в тих категоріях справ, де наприклад засуджений за вироком на підставі угоди відбув призначене судом покарання, (наприклад громадські роботи, або сплатив штраф), однак із – за збігу об’єктивних обставин не відшкодував у повному обсязі шкоду потерпілому, яка передбачена угодою.

Аналогічно, слід вважати порушенням, скасування вироку на підставі угоди за яким засудженим вже частково відбуто призначену судом міру покарання. І нарешті, формально за умови скасування вироку на підставі угоди завжди є вірогідність, що після повторного розгляду кримінального провадження судом буде ухвалено обвинувальний вирок щодо винного з тих саме підстав. Тому, на нашу думку, належить врегулювати на законодавчому рівні положення КПК так, щоб подібні наслідки для винного було усунуто.

Наступним наслідком невиконання угоди, на який належить звернути увагу, це умисне невиконання укладеної угоди обвинуваченим.

У разі доведення умислу за таке діяння особа буде нести кримінальну відповідальність передбачену КК відповідно до вимог ст. 389-1 КК, яке карається арештом на строк до 6 місяців або обмеженням волі на строк до 3-х років. Таке діяння згідно ст. 12 КК є злочином невеликої тяжкості, разом із тим, особа, котра погодилася на розгляд кримінального провадженні в особливому порядку може отримати додаткову судимість за умисне невиконання угоди.

На нашу думку, визначаючи невиконання угоди кримінально караним, законодавець припустився помилки, оскільки угодою сторони визначають лише умови відповідальності винної особи в межах діючого закону, притягується же особа до кримінальної відповідальності вироком суду. Окрім того, положеннями КК вже передбачено відповідальність за невиконання судового рішення, а також за умисне ухилення від виконання покарання, не пов’язаного з позбавленням волі.

Подібне міркування висловили О. В. Кучинська та Г. Т. Іскандерова, на думку цих авторів, криміналізація умисного невиконання угоди про визнання винуватості або примирення виглядає необґрунтованою та нелогічною, оскільки ч. 1 ст. 382 КК встановлено відповідальність за умисне невиконання вироку, що набрав законної сили. Тобто, умисне невиконання угоди фактично є варіантом умисного невиконання вироку. Автори стверджують, вказані норми утворюють асоціацію норм про різні склади одного злочину – невиконання вироку суду. Адже угода не є самостійним процесуальним актом, оскільки затверджується вироком суду [81, с. 104].

Таку думку розділяє Г. З. Яремко, проводячи правовий аналіз норм ст. 382 і 389-1 КК, автор зазначає, що основною (генеральною) нормою є закріплена в ч. 1 ст. 382 КК, а норма, закріплена у ст. 389-1 КК є варіантною. Тому встановлена відповідальність за умисне невиконання угоди про визнання винуватості або про примирення менша, аніж передбачено в генеральній нормі ст. 382 КК. Тобто, фактично нормою про умисне невиконання угоди про примирення чи про визнання винуватості закріплено привілейований склад умисного невиконання вироку [258, с. 177].

З огляду на викладене, ми підтримує думку вказаних авторів, і вважаємо за доцільне, декриміналізувати норму про притягнення до кримінальної відповідальності за умисне невиконання угоди про примирення або визнання винуватості, передбачену ст. 389-1 КК, як зайву.

Відповідно до отриманих даних із Єдиного реєстру досудових розслідувань, у 2013 році зареєстровано 35 кримінальних правопорушень за ст. 389-1 КК, із них 5 закрито, всього обліковано 30 кримінальних правопорушень; у 2014 році зареєстровано 53 кримінальних правопорушень за ст. 389-1 КК, із них 20 закрито, всього обліковано 33; у 2015 році зареєстровано 124 кримінальних правопорушень, із них 54 закрито, обліковано 70; у 2016 році зареєстровано 135 кримінальних правопорушень, із них закрито 76, обліковано 59 [43].

З наведених даних видно, що наступає тенденція до збільшення реєстрації цієї категорії кримінальних правопорушень правоохоронними органами, що може підтверджувати правильність висновків у дослідженні.

У підрозділі 3.3 цієї дисертації нами було досліджено наслідки невиконання угоди для винної особи. Проведене дослідження показало, що зміст ст. 476 КПК суттєво не відповідає Конституційним принципам, змісту ч. 3 ст. 2 КК, міжнародним стандартам, оскільки завдяки створеному законодавцем інструменту скасування обвинувального вироку на підставі угоди істотно порушуються права засудженого, що є недопустимим.

Зокрема, порушення полягають у тому, що особа, котра вже була засуджена, повторно притягується до кримінальної відповідальності в тому самому кримінальному провадженні. Окрім того доведено недоцільність притягнення до кримінальної відповідальності особу в разі невиконання угоди. В зв’язку із цим, пропонуємо наступні зміни до ст. 476 КПК та КК:

– частину 1 ст. 476 КПК викласти у наступній редакції: «У разі невиконання вироку на підставі угоди про примирення чи про визнання винуватості наслідки для засудженого наступають у загальному порядку залежно від його спрямованості умислу. Потерпілий має право звернутися до суду, який затвердив угоду про примирення з клопотанням про примусове виконання вироку в частині

стягнення узгодженого сторонами розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, протягом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення»;

– частину 2 ст. 476 КПК викласти в наступній редакції: «Розгляд клопотання потерпілого про примусове виконання вироку в частині стягнення узгодженого розміру шкоди, здійснюється судом із викликом сторін угоди, явка котрих є необов'язковою, протягом п'яти днів від дня реєстрації такого клопотання»;

– частину 3 ст. 476 КПК викласти в наступній редакції: «В разі підтвердження тих обставин, що вирок на підставі угоди про примирення в частині відшкодування шкоди не виконано засудженим, суд, здійснює заходи щодо примусового виконання цього зобов'язання відповідно до вимог статті 535 КПК»;

– частини 4 та 5 ст. 476 КПК виключити;

– статтю 389-1 КК виключити.

Підсумовуючи викладене, вважаємо, що врахування запропонованих змін до чинного законодавства, допоможе усунути законодавчі прогалини та суперечності в правовому регулюванні кримінального провадження на підставі угод та подвійне притягнення до кримінальної відповідальності винних осіб.

Висновки до Розділу 3

У цьому розділі нами проаналізовано зміст правових норм ст. 474, 475 і 476 КПК, якими врегульовано порядок судового провадження на підставі угоди, ухвалення вироку на підставі угоди та наслідки невиконання угоди, які можуть наступати для засудженої особи. Проведене дослідження дозволяє зробити наступні висновки:

1. Аналіз змісту ст. 474 КПК показав, що порядок судового провадження на підставі угоди розмежовано залежно від виду укладеної угоди та її сторін. Зазначено різницю в процесуальних наслідках в частині відмови від здійснення процесуальних прав для обвинуваченого в разі укладення угоди про примирення та визнання винуватості.

2. Проведено порівняльний аналіз правових вимог до обвинувальних вироків із урахуванням змісту ст. 374 і 475 КПК. Окреслено відмінності структури вироку на підставі угоди. Досліджено законодавчі розбіжності КК та КПК щодо призначення остаточного узгодженого покарання. Доведено необхідність створення правової норми, яка буде «стимулювати» винного до співпраці зі слідством. Проаналізовано зміст ст. 476 КПК, зроблено висновок, що процесуальні права обвинуваченого є обмеженими, оскільки з клопотанням про невиконання угоди можуть звернутися лише прокурор і потерпілий.

3. Підтримано думку науковців з приводу недоцільності притягнення засудженого до кримінальної відповідальності в разі невиконання угоди, оскільки дублюється кримінальна відповідальність за невиконання вироку, який набрав законної сили.

4. Доведено, що при застосування положень ст. 476 КПК порушуються права обвинуваченого, тому, що скасування вироку на підставі угоди який набрав законної сили тягне за собою повторне притягнення особи до кримінальної відповідальності в тому самому кримінальному провадженні.

ВИСНОВКИ

У висновках дисертації відображено теоретичне узагальнення й вирішення наукового завдання, що полягало в комплексному дослідженні проблем провадження на підставі угод у кримінальному процесі України та наданні обґрунтованих пропозицій щодо вдосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та практики його застосування. Проведене дослідження дає можливість сформулювати такі висновки і пропозиції.

1. Питання провадження на підставі угод в кримінальному процесі було предметом дослідження українських процесуалістів (О. О. Леляк, Р. В. Новака, Г. П. Середи, В. І. Тютюгіна, С. М. Туркоти, В. М. Тертишника, І. А. Тітка та ін.), проте окремі положення, які стосуються безумовного визнання винуватості особою та обрання міри покарання сторонами, призначення остаточного покарання за вироком суду, скасування вироку суду на підставі угоди у разі її невиконання, не знайшли свого наукового вирішення, що призводить до неоднозначного застосування на практиці та порушення окремих засад кримінального провадження.

2. Інститут провадження на підставі угод пройшов тривалий та складний шлях свого розвитку та законодавчого становлення, дослідження якого дозволило констатувати, що на території нашої держави існували фактичні домовленості між сторонами при врегулюванні кримінальних конфліктів. Так, на Українських землях поняття подібних домовленостей існувало ще за часів Київської Русі, яке поступово витіснило застосування інституту «кровної помсти» за вчинений злочин. Процедура «домовленостей» не була чітко розмежована на визнання винуватості або примирення, існували більш прості процедури, які зводилися до каяття правопорушника та примирення з потерпілим. Проведений аналіз законодавства показав, що в різні періоди було притаманне створювати заохочувальні норми, які розглядалися як можливий спосіб врегулювання кримінально-правових конфліктів, і якщо сторони йшли на поступки один одному, то їх застосування давало можливість спрощувати процедуру притягнення винного до відповідальності.

3. Обґрунтовано, що юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод розкривається через відповідні норми КПК України, якими врегульовано права та обов'язки сторін провадження, що реалізуються ними шляхом вступу у правовідносини з приводу укладення угоди. Наголошено, що в змісті угоди є три групи основних умов: 1) умови про предмет укладеної угоди; 2) умови, визначені законом як істотні або як такі, що є необхідними для угоди окремого виду; 3) умови, щодо яких має бути досягнуто згоди.

4. Визначено критерії інтересу учасників угоди, який поділяється на приватний і публічний, у свою чергу, приватний інтерес забезпечує потреби окремого суб'єкта, а публічний – суспільства і держави. Тому для здійснення судом провадження на підставі угод є необхідним обов'язкове поєднання приватних та публічних інтересів сторін будь-якої угоди шляхом досягнення компромісу, домовленостей між ними особисто, а також згода на особливий порядок судового розгляду кримінального провадження.

5. Зроблено висновок, що чинний КПК України передбачає новий інститут правового регулювання, який спрямований на досягнення індивідуальних цілей шляхом реалізації нових прав, якими додатково наділяє законодавець сторони угоди і суд. Зокрема, в статтях 471, 472 КПК України зазначено такі положення, якими визначаються не лише зміст правового документа, а й права та обов'язки сторін угоди. Доведено, що сторони кримінального провадження набувають нових юридичних прав і зобов'язань, закріплюючи їх у процесуальному документі – угоді.

6. Запропоновано виокремлювати ознаки кожної угоди в кримінальному провадженні. Зокрема, до ознак угоди про примирення належать: публічно-приватний характер договірних зобов'язань, відносно юридична рівність сторін, імперативно-диспозитивні умови угоди за способом конструювання; мета договору – задоволення публічних й приватних інтересів потерпілої особи від кримінального правопорушення. У свою чергу, до ознак угоди про визнання винуватості слід віднести: публічний характер договірних зобов'язань, юридичну нерівність сторін, імперативно визначені умови угоди за способом конструювання; мета договору – задоволення публічних інтересів (домінування державних цілей).

7. Обґрунтовано, що під час укладення угоди сторони кримінального провадження реалізують міру своєї юридичної можливості, яка складається з: 1) права особи на власні дії (укладати угоду або відмовитися від неї); 2) права вимагати від іншого суб'єкта (сторони угоди) виконання (додержання) взятого юридичного обов'язку як умови реалізації носієм суб'єктивного права належної йому правової можливості; 3) права на захист з боку держави (вимагати від держави такого захисту) у разі порушення юридичного обов'язку особою (невиконання угоди).

8. Зроблено висновок, що засада пропорційності виражається в кримінальному провадженні на підставі угод у такому: 1) правовими нормами, якими регламентовано процесуальний порядок кримінального провадження на підставі угод, законодавець чітко встановив прямий зв'язок між диспозитивним розширенням процесуальних прав сторін (шляхом укладання угоди) та одночасним їх звуженням із метою досягнення публічних (державних) інтересів; 2) можливе обмеження процесуальних прав є мінімальним, виступає в інтересах цієї особи, і застосовується лише за наявності її прямої згоди; 3) обмеження реалізації процесуальних прав сторін кримінального провадження адекватно співвідноситься із переслідуваними цілями, насамперед, до них відносимо: швидке розслідування та судовий розгляд справи, задоволення інтересів потерпілого, врахування правової позиції підозрюваного, обвинуваченого щодо вчиненого кримінального правопорушення.

9. Доведено, що одним із основних недоліків змісту угоди як процесуального документа для обвинуваченого є те, що він, укладаючи таку угоду, мусить добровільно відмовитися від своїх гарантованих законом процесуальних прав, унаслідок чого обмежує себе в праві на оскарження вироку.

10. Наголошено, що укладення угоди про визнання винуватості має бути лише за ініціативою підозрюваного чи обвинуваченого. Запропоновано позбавити прокурора права ініціювати укладення угоди про визнання винуватості.

Конкретизовано участь захисника, яка є обов'язковою. Зокрема, він повинен надавати консультації підозрюваному чи обвинуваченому в процесі обговорення та

складання змісту угоди про визнання винуватості, вносити письмові зауваження та пропозиції прокурору під час проведення переговорів між його підзахисним та прокурором, погоджувати своїм підписом укладену угоду про визнання винуватості. Аргументовано доцільність спеціальної професійної підготовки посередника – медіатора.

11. Доведено, що будучи результатом усієї процесуальної діяльності, вирок суду є правосудним за умови, що його зміст та процесуальна форма відповідають вимогам законності, обґрунтованості та справедливості. Зміст вироку на підставі угоди має відмінну структуру від обвинувального вироку. Зокрема, суд не встановлює та не формулює у своєму рішенні обвинувачення, яке визнає доведеним, не досліджує фактичні обставини та докази, якими підтверджується вчинення кримінального правопорушення, таким чином, винуватість особи у цьому кримінальному провадженні не доводиться. Водночас правилами призначення покарання та вимогами ч. 3 ст. 475 КПК України не передбачено знижувати або пом’якшувати міру покарання особі, котра обвинувачується у вчиненні сукупності злочинів і погодилася укласти угоду.

12. Сформульовано рекомендації щодо вдосконалення чинного законодавства, яке регламентує провадження на підставі угод у кримінальному процесі, запропоновано внести такі зміни та доповнення:

– пункт 1 частини 4 ст. 394 КПК України після слів «в тому числі нероз’яснення йому наслідків укладення угоди» доповнити таким положенням «у разі порушення права на захист з моменту ініціювання укладення такої угоди»;

– частину 2 ст. 469 КПК України викласти у такій редакції: «Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою підозрюваного чи обвинуваченого. З моменту ініціювання укладання такої угоди участь захисника є обов’язковою. Захисник надає консультації підозрюваному чи обвинуваченому в процесі обговорення та складання змісту угоди про визнання винуватості, вносить письмові зауваження та пропозиції прокурору під час проведення переговорів між його підзахисним та прокурором, погоджує своїм підписом укладену угоду про визнання винуватості»;

– ст. 469 КПК України доповнити частиною 9 такого змісту: «У разі якщо в кримінальному провадженні бере участь неповнолітній, який виступає стороною кримінального провадження і стороною угоди, кримінальне провадження здійснюється із урахуванням положень глави 38 КПК України»;

– частину 1 ст. 476 КПК України викласти в такій редакції: «У разі невиконання вироку на підставі угоди про примирення чи про визнання винуватості наслідки для засудженого настають у загальному порядку залежно від його спрямованості умислу. Потерпілий має право звернутися до суду, який затвердив угоду про примирення з клопотанням про примусове виконання вироку в частині стягнення узгодженого сторонами розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, протягом строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення відповідного кримінального правопорушення»;

– частину 2 ст. 476 КПК України викласти в такій редакції: «Розгляд клопотання потерпілого про примусове виконання вироку в частині стягнення узгодженого розміру шкоди здійснюється судом із викликом сторін угоди, явка котрих є необов’язковою, протягом п’яти днів від дня реєстрації такого клопотання»;

– частину 3 ст. 476 КПК України викласти в редакції: «У разі підтвердження тих обставин, що вирок на підставі угоди про примирення в частині відшкодування шкоди не виконано засудженим, суд здійснює заходи щодо примусового виконання цього зобов’язання відповідно до вимог статті 535 КПК України»;

– частини 4 та 5 ст. 476 КПК України виключити.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авраменко О. В. Ознаки суб'єктивної сторони складу злочину, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / О. В. Авраменко // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 19–20 вересня 2013 р. – Львів : Львівський держ. ун-т внутрішніх справ, 2013. – 544 с. – Режим доступу : http://www.twirpx.com/file/1916544/
2. Агарков М. М. Понятие сделки по советскому гражданскому праву / М. М. Агарков // Советское государство и право. – 1946. – № 3–4. – С. 41–45.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : [у 2 т.] / ред. кол.: В. Б. Авер'янов ((голова) [та ін.]). – Київ : ТОВ «Видавництво «Юридична думка», 2004–2009. – Т. 1: Загальна частина. – 592 с.
4. Академічний тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sum.in.ua/s/kompromis
5. Алексеев С. С. Общая теория права : [в 2 т.] / С. С. Алексеев. – Москва : Юрид. лит., 1981–1982. – Т. 2. – 360 с.
6. Алексеев С. С. Общие дозволения и запреты в советском праве / С. С. Алексеев. – Москва : Юрид. лит., 1998. – 227 с.
7. Андрушко П. П. Злочини у сфері службової діяльності: кримінально-правова характеристика / П. П. Андрушко, А. А. Стрижевська. – Київ : Юрисконсульт, 2006. – 342 с.
8. Бажанов М. И. Законность и обоснованность основных судебных актов в советском уголовном судопроизводстве : автореф. дис. … доктора юрид. наук : 12.00.09 / Бажанов М. И. ; Харьковский юридический институт. – Харьков, 1967. – 34 с.
9. Банчук О. А. Підстави розмежування публічного та приватного права в Україні / О. А. Банчук // Публічне право. – 2011. – № 2. – С. 143–151.

10. Баулін Ю. В. Звільнення від кримінальної відповідальності : монографія / Ю. В. Баулін. – Київ : Атіка, 2004. – 296 с.
11. Битяк Ю. П. Адміністративне право України : підручник / Ю. П. Битяк. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 602 с.
12. Бойков А. Д. Современные тенденции и развития уголовно-процессуального законодательства и некоторые вопросы теории / А. Д. Бойков // Укрепление законности в уголовном судопроизводстве : сб. науч. трудов. – Москва : Изд-во Всесоюзного ин-та по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1986. – С. 20–26.
13. Бояринцева М. А. Адміністративний договір: дискусійні питання правової природи та правосуб'єктності сторін / М. А. Бояринцева // Вісник Вищої ради юстиції. – 2011. – № 2 (6). – С. 79 – 93.
14. Бояров В. І. Скорочена процедура судового слідства та угода про визнання вини: проблемні питання нового Кримінального процесуального кодексу України / В. І. Бояров // Часопис цивільного і кримінального судочинства : Науково-практичний журнал. – 2012. – № 4 (7). – С. 150–154.
15. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з додатками і доповненнями) / уклад. і гол. ред. В. Т. Бусел. – Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
16. Верещак В. М. Судовий компроміс у кримінальному судочинстві / В. М. Верещак // Вісник Верховного Суду України. – 2000. – № 1. – С. 41–43.
17. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 05 серпня 2013 р., (справа № 757/15488/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/
18. Вирок Святошинського районного суду м. Києва від 22 серпня 2013 р., (справа № 759/11883/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/
19. Вільгушинський М. Й. Погоджувальне правосуддя у кримінальній юстиції України: актуальні проблеми впровадження та застосування [Електронний

ресурс] / М. Й. Вільгушинський, М. В. Сіроткіна. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Chcks/2012_6/8wi.pdf

20. Власова Г. П. Можливість застосування спрощеного провадження на досудовій та судовій стадіях кримінального процесу України / Г. П. Власова // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. Серія: «Економіка, право». – 2011. – № 4 (55). – С. 234–239.
21. Гайворонська І. Історичний розвиток мирного і компромісного вирішення кримінально-правових конфліктів на українських землях / І. Гайворонська // Юридична Україна. – 2008. – № 5. – С.105–108.
22. Гайворонська І. М. Примирення сторін кримінального конфлікту за Литовськими статутами / І. М. Гайворонська // Університетські наукові записки. – 2009. – № 2 (30). – С. 24–27.
23. Генкин Д. М. Недействительность сделок, совершенных с целью, противной закону / Д. М. Генкин // Ученые записки ВИЮН. – Москва : Юрид. изд-во МЮ СССР, 1947. – № 5. – С. 61–70.
24. Герасимчук О. П. Ґенеза статусу потерпілого в історії вітчизняного кримінального процесу [Електронний ресурс] / О. П. Герасимчук // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: «Право». – 2012. – № 2 (6). – Режим доступу : http://lj.oa.edu.ua/articles/2012/n2/12hopvkp.pdf
25. Головко Л. В. Альтернативы уголовному преследованию в современном праве : монография / Л. В. Головко. – Москва : Юрид. центр Пресс, 2002. – 544 с.
26. Гордєєв В. В. Поняття та зміст фактичного складу / В. В. Гордєєв // Науковий вісник Чернівецького університету. – 2011. – № 597. – С. 45 –49.
27. Городовенко В. Актуальні питання кримінального провадження на підставі угод : доповідь голови Апеляційного суду Запорізької області [Електронний ресурс] / Віктор Городовенко // Матеріали наради при голові Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 26 вересня 2013 р. – Режим доступу : http://sc.gov.ua

28. Гражданское право : учебник / [под ред. А. Г. Калпина, А. И. Масляева]. – 2-е изд. – Москва : Юристь, 2001. – Ч. 1. – 536 с.

29. Гриб А. М. Примирення та відновне правосуддя у правовому житті Київської Русі [Електронний ресурс] / А. М. Гриб. – Режим доступу : http://www.pap.in/ua/2_2013/Hryb.pdf/

30. Грошевий Ю. М. Правові властивості вироку – акту правосуддя : навч. посібник / Ю. М. Грошевий. – Харків : УкрЮА, 1994. – 48 с.

31. Грошевой Ю. М. Проблемы формирования судейского убеждения в уголовном судопроизводстве : монография / Ю. М. Грошевой. – Харьков : Вища школа, 1975. – 143 с.

32. Давидович І. Деякі особливості призначення покарання на підставі угод / І. Давидович // Підприємство, господарство і право. – 2013. – № 5. – С. 112–114.

33. Декларація основних принципів правосуддя для жертв та зловживання владою : Міжнародний документ ООН від 29 листопада 1985 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_114

34. Деревянкін С. Л. Публічність та диспозитивність у кримінальному судочинстві : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Деревянкін С. Л. ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2005 – 215 с.

35. Добровольська О. Г. Кримінальне провадження на підставі угоди про визнання винуватості відповідно до нового КПК України / О. Г. Добровольська // Вчені записки Таврійського національного університету ім. В. І. Вернадського. Серія: «Юридичні науки». – 2013. – № 1, Т. 26 (65). – С. 367–372.

36. Дьомін Ю. М. Інститут угод у кримінальному провадженні: важливі аспекти правозастосування / Ю. М. Дьомін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 4. – С. 11–19.

37. Елисеев И. В. Гражданское право : учебник / И. В. Елисеев ; под ред. А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого. – Москва : Проспект, 2001. – Ч. 1. – 632 с.

38. Євдокімова О. В. Проблемні питання призначення покарання при укладенні угоди про примирення або визнання винуватості / О. В. Євдокімова // Право і Суспільство. – 2014. – № 1–2. – С. 213–217.
39. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/
40. Євтощук Ю. О. Принцип пропорційності як необхідна складова верховенства права : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / Євтощук Ю. О. ; Університет економіки та права «Крок». – Київ, 2015. – 170 с.
41. Єдиний реєстр адвокатів України [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Національної асоціації адвокатів України. – Режим доступу : http://erau.unba.org.ua
42. Єдиний реєстр досудових розслідувань [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Генеральної прокуратури України. – Режим доступу : http://www.gp.gov.ua/ua/erdr.html
43. Загальна декларація прав людини : затверджена Генеральною асамблеєю ООН 10 грудня 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_015
44. Загальна теорія держави і права : підручник для студ. юрид. вищ. навч. закладів / [М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2009. – 584 с.
45. Зайчук О. В. Теорія держави і права: підручник [Електронний ресурс] / О. В. Зайчук, Н. М. Оніщенко. – Київ : Юринком Інтер, 2006. – Режим доступу : www.ebk.net.ua/Book/zaychuk_tdp/part3/2901.htm
46. Зеленецкий В. С. Теория и практика обоснования решений в уголовном процессе Украины : монография / В. С. Зеленецкий, Н. В. Глинская. – Харьков : СТАЙД, 2006. – 303 с.
47. Зеленський С. М. Історія та перспективи вирішення кримінальних справ у судовому порядку в Україні [Електронний ресурс] / С. М. Зеленський //

Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: «Право». – 2011. – № 2 (4). – Режим доступу : http://lj.oa.edu.ua/articles/2011

48. Иоффе О. С. Вопросы теории права / О. С. Иоффе, М. Д. Шаргородский. – Москва : Госюриздат, 1961. – 381 с.

49. Иоффе О. С. Правоотношения по советскому гражданскому праву / О. С. Иоффе. – Ленинград : ЛГУ, 1949. – 144 с.

50. Історія держави і права України : підручник : [у 2 т.] / за ред. В. Я. Тація, А. Й. Рогожина, В. Д. Гончаренка. – Київ : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003–2003. – Т. 1 / [В. Д. Гончаренко, А. Й. Рогожин, О. Д. Святоцький]. – 2003. – 656 с.

51. Історія держави і права України / за ред. А. С. Чайковського. – Київ : Юрінком Інтер, 2004. – 512 с.

52. Калугін В. Ю. Угода про примирення як підстава закриття кримінального провадження / В. Ю. Калугін // Матеріали Всеукраїнської наук.-практ. Інтернет-конф., Одеса, 27 листопада 2013 р. – Одеса : Юрид. літ., 2013. – С. 36–38.

53. Каракаська декларація від 15 грудня 1980 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_964

54. Карягина О. В. Перспективы медиации в Российском уголовном процессе: зарубежный опыт примирительных процедур / О. В. Карягина // Российская юстиция. – 2011. – № 6. – С. 66–68.

55. Квятковський М. С. Проблемні питання кримінального провадження на підставі угод про визнання винуватості та про примирення у кримінальному провадженні / М. С. Квятковський // Кримінальний процесуальний кодекс України: практика застосування та перспективи розвитку: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., Київ, 30 жовтня 2013 р. – Київ : Національна школа суддів України, 2013. – С. 98–99.

56. Керівні принципи, що стосуються ролі осіб, які здійснюють судове переслідування : прийняті шостим Конгресом ООН із профілактики злочинності та поводження з правопорушниками 07 вересня 1990 р.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_859

57. Ковтун Н. Н. Частная жизнь и частный интерес гражданина как категория уголовно-процессуального права / Н. Н. Ковтун // Государство и право. – 1995. – № 11. – С. 66–70.

58. Кодекс адміністративного судочинства України від 06 липня 2005 року // Відомості Верховної Ради України. – 2005 р. – № 35–36, № 37. – Ст. 446.

59. Козаченко О. В. Кримінально-правові заходи в Україні: культурно-антропологічна концепція : автореф. дис. … доктора юрид. наук : 12.00.08 / Козаченко О. В. ; Національний університет «Одеська юридична академія». – Одеса, 2012. – 38 с.

60. Козленко А. Ю. Приватний інтерес у кримінальному провадженні [Електронний ресурс] / А. Ю. Козленко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 3. – С. 194–196. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua/index.php/arhiv-vidannja/28

61. Козюбра М. І. Принципи верховенства права і правової держави: єдність основних вимог / М. І. Козюбра // Наукові записки. – 2007. – Т. 64: Юридичні науки. – С. 3–9. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/soc_gum/naukma/law/2007_64/01_kozyubra_mi.p

62. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з поправками, внесеними відповідно до положень Протоколів №№ 11 та 14) (укр. пер.) / Секретаріат Європейського суду з прав людини. – Гельсінки : Українська Гельсінська спілка з прав людини: Council of Europe, 2016, – 54 с.

63. Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

64. Копетюк М. І. Особливості забезпечення безпеки осіб у досудовому кримінальному провадженні / М. І. Копетюк // Історико-правовий часопис. – 2013. – № 2 – С. 126–131.

65. Кравчук В. М. Угода про визнання вини як засіб підвищення ефективності діяльності прокуратури у сфері кримінального процесу / В. М. Кравчук //

Вісник Національної академії Прокуратури України. – 2011. – № 1. – С. 115–120.

66. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / [Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.] ; за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. – [4-те вид., перероб. і доп.]. – Харків : Право, 2010. – 456 с.

67. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2001-05

68. Кримінальний кодекс України : Науково-практичний коментар / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. – 9-те вид., перероб. та доп. – Київ : Юрид. думка, 2012. – 1316 с.

69. Кримінальний кодекс України : прийнятий Верховною Радою України 05 квітня 2001 р. № 2341-III (текст зі змінами станом на 15 березня 2016 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14

70. Кримінальний процес : підручник / [Ю. М. Грошевий, В. Я. Тацій, А. Р. Туманянц та ін.] ; за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. – Харків : Право, 2013. – 824 с.

71. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. Ю. М. Грошевого та О. В. Капліної. – Харків : Право, 2010. – 608 с.

72. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. : Науково-практичний коментар / за ред. О. А. Банчука, Р. О. Куйбіди, М. І. Хавронюка. – Харків : Вид-во «Фактор», 2013. – 1072 с.

73. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренко, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. – Київ : Юстініан, 2012. – 1224 с.

74. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар : [у 2 т.] / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін. ; за ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, А. В. Портнова. – Харків : Право, 2012–2012. – Т. 2. – 2012. – 768 с.

75. Кримінальний процесуальний кодекс України: Науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. – Харків : Одіссей, 2013. – 1104 с.

76. Кримінально-процесуальний кодекс України : затверджений Законом Української РСР від 28 грудня 1960 р. // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1961. – № 2. – 258 с.

77. Кримінально-процесуальний кодекс УСРР від 13 вересня 1922 р. // СУ УССР. – 1922. – № 41. – 598 с.

78. Кузьмічов В. С. Компроміс на досудовому слідстві (криміналістичний аспект) : монографія / В. С. Кузьмичов, Є. О. Курта. – Київ : КНТ, 2007. – 136 с.

79. Курта Є. О. Укладання компромісу як умова вирішення завдань кримінального провадження [Електронний ресурс] / Є. О. Курта, О. В. Фролов // Часопис Національного університету «Острозька академія». Серія: «Право». – 2014. – № 1 (9). – Режим доступу : http://lj.edu.ua/articles/2014/n1/14

80. Кутовая И. Э. О понимании принципов права / И. Э. Кутовая // Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ. – 2006. – Спец. вип. № 3, Ч. 2. – С. 29–36.

81. Кучинська О. П. Процесуальний порядок провадження на підставі угоди про визнання винуватості / О. П. Кучинська, Г. Т. Іскандерова // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2013. – № 5. – С. 104–107.

82. Лапкін А. В. Проблеми участі прокурора у кримінальному провадженні на підставі угоди про визнання винуватості / А. В. Лапкін // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. – 2012. – № 1000. – Серія: «Право». – № 11. – С. 297–301.

83. Леко Б. А. Медіація : підручник / Б. А. Леко, Г. В. Чуйко. – Чернівці : Книги – XXI, 2014. – 520 с.

84. Леляк О. О. Етапи кримінального провадження на підставі угоди про визнання винуватості / О. О. Леляк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». – 2014 – Вип. 6-2, Т. 4. – С. 100–105.

85. Леляк О. О. Угода про визнання винуватості у кримінальному процесі України : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Леляк О. О. ; Національна академія прокуратури України. – Київ, 2015. – 20 с.

86. Леляк О. О. Участь захисника під час укладання угоди про визнання винуватості : право чи обов'язок? / О. О. Леляк // Вісник прокуратури. – 2015. – № 2. – С. 49–57.

87. Літвінов Є. В. Діяльність судових органів щодо запобігання злочинності (особливості відновлювального правосуддя) / С. В. Літвінов // Часопис цивільного і кримінального судочинства. – 2014. – № 5 (20). – С. 100–105.

88. Літопис руський : За іпатським списком / відп. ред. О. В. Мишанич ; пер. з давньорус. Л. Є. Махновець. – Київ : Дніпро, 1989. – XIV, 591 с., 3 арк. дод. – (Давньоруські та давні українські літописи).

89. Лоскутов Т. О. Права і законні інтереси: елемент предмета чи засоби правового регулювання у кримінальному процесі? / Т. О. Лоскутов // Право і суспільство. – 2012. – № 1. – С. 273–277.

90. Лотоцький М. В. Угода про визнання винуватості: процесуальний порядок укладення [Електронний ресурс] / М. В. Лотоцький. – Режим доступу : http://library.by/portalus/modules/internationallaw/readme.php

91. Майданик Р. А. Принцип пропорційності (співрозмірності) в цивільному праві України: поняття, межі, умови застосування / Р. А. Майданик // Юридична України. – 2009. – № 11. – С. 47–55.

92. Макаров А. П. Сделка о признании вины новация УПК Украины / А. П. Макаров // Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия: «Юридические науки». – 2013. – № 1, Т. 26 (65). – С. 414–118.

93. Макрайб Дж. Права человека и уголовный процес: Практика Европейского суда по правам человека / Дж. Макрайб. – Киев : K.I.C., 2011. – 576 с.

94. Малихіна С. М. Укладення прокурором угоди про визнання винуватості / С. М. Малихіна // Вісник прокуратури. – 2013. – № 6. – С. 63–68.

95. Маляренко В. Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : монографія / В. Т. Маляренко. – Київ : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.

96. Маляренко В. Т. Про публічність і диспозитивність у кримінальному процесі України та її значення [Електронний ресурс] / В. Т. Маляренко // Вісник Верховного Суду України. – 2004. – № 7 (47). – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua/

97. Маляренко В. Т. Реформування кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика : монографія / В. Т. Маляренко. – Київ : Вид-во «Ін Юре», 2004. – 554 с.

98. Марочкін О. Системоутворюючі елементи мотивування рішень слідчого / О. Марочкін // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2010. – № 2. – С. 115–119.

99. Масленникова Л. Н. Методология познания публичного и частного (диспозитивного) начал в уголовном судопроизводстве / Л. Н. Масленникова. – Москва : Академия управления МВД России, 2000. – 179 с.

100. Матвеев И. В. Правовая природа недействительных сделок / И. В. Матвеев. – Москва : Юрдитинформ, 2004. – 171 с.

101. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права від 16 грудня 1966 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/

102. Міжнародні стандарти у сфері судочинства : збірник / [ред. група: Девід Вон, Натілія Петрова, Юлія Сердик, Ірина Сторожук, Сергій Сученко]. – Київ : Вид-во «Істина», 2010. – 487 с. – (Проект Агентства США з міжнародного розвитку (USAID) «Україна: верховенство права»).

103. Мінімальні стандартні правила ООН у відношенні заходів, не пов’язаних із тюремним ув’язненням : Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. № 45/110 («Токійські правила») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_907

104. Мінімальні стандартні правила ООН, що стосуються відправлення правосуддя щодо неповнолітніх : Міжнародний документ ООН від 29 листопада 1985 р. («Пекінські правила») [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_211

105. Мозолин В. П. Договорное право в США и СССР. История и общиеконцепции / В. П. Мозолин, Е. А.Фарнсворт. – Москва : Наука, 1988. – 308 с.

106. Музиченко П. П. Історія держави і права України : навч. посібник / П. П. Музиченко. – 6-е вид., перероб. і доп. – Київ : Знання, 2007. – 471 с.

107. Наден О. В. Теоретичні основи кримінально-правового регулювання суспільних відносин в Україні : дис. … доктора юрид. наук : 12.00.08 / Наден О. В. ; Луганський державний університет внутрішніх справі імені Е. О. Дідоренка. – Луганськ, 2013. – 384 с.

108. Нескороджена Л. Л. Мирова угода та угода про визнання вини: можливість їх застосування в кримінальному процесі України / Л. Л. Нескороджена // Вісник Верховного Суду України. – 2001. – № 1. – С. 58–60.

109. Нестор Н. В. Правове регулювання примирення: історичний огляд / Н. В. Нестор // Держава та регіони. Серія: «Право». – 2010. – № 2. – С. 165–168.

110. Новак Р. В. Институт сделок о признании вины в зарубежных странах : сравнительно-правовой аспект / Р. В. Новак // Человек: преступление и наказание. – 2013. – № 4 (83). – С. 141–145.

111. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Новак Р. В. ; Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 18 с.

112. Новак Р. В. Кримінальне провадження на підставі угод в Україні : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Новак Р. В. ; Харківський Національний університет імені В. Н. Каразіна. – Харків, 2015. – 214 с.

113. Новак Р. В. Укладення угоди про визнання винуватості між прокурором та підозрюваним чи обвинуваченим у кримінальному провадженні / Р. В. Новак // Часопис Академії адвокатури України. – 2014. – Т. 7, № 4 (25). – С. 30–36.

114. Новицкий И. Б. Основы римского гражданского права / И. Б. Новицкий. – Москва : Изд-во «Зерцало», 2000. – 296 с.

115. Новицкий И. Б. Сделки. Исковая давность / И. Б. Новицкий. – Москва : Госюриздат, 1954. – 247 с.

116. Новікова М. М. Юридичний компроміс як фактор оптимізації механізму правового регулювання : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.01 / Новікова М. М. ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2007. – 22 с.

117. Об утверждении основ уголовного законодательства Союза ССР и Союзных Республик : Закон СССР от 25 декабря 1958 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://pravo.levonevsky.org/baza/soviet/sssr6067.htm

118. Огурцов Н. А. Правоотношения и ответственность в советском уголовном праве : учеб. пособие / Н. А. Огурцов. – Рязань : Изд-во РВШ МВД СССР, 1976. – 206 с.

119. Опорний конспект з курсу «Теорія держави і права». Юридичний зміст правовідносин [Електронний ресурс]. Електронна бібліотека Князева – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/Konspekt/TDIP/039.htm

120. Орловська Н. А. Роль заохочення у сучасній кримінально-правовій політиці України: актуальні питання дискурсу [Електронний ресурс] / Н. А. Орловська // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2. – Режим доступу : http://www.pap.in.ua / 2_2014/78

121. Осипова Н. П. Компроміс / Н. П. Осипова // Юридична енциклопедія : [у 6 т.] / редкол.: Шемшученко Ю. С. ((голова) [та ін.]. – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. П. М. Бажана, 1998–2004. – Т. 3: К–М. – 2001. – С. 196–197.

122. Павлова И. Воля и волеизъявление участников сделки / И. Павлова // Закон. – 2002. – № 1. – С. 16–17.

123. Паславський С. І. Практична доцільність укладання угоди про визнання винуватості для сторони захисту / С. І. Паславський // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: «Юридичні науки». – 2014. – № 3. – С. 182–187.

124. Паславський С. І. Угода про визнання винуватості: беззастережне визнання чи обов'язок про співпрацю? / С. І. Паславський // Право і суспільство. – 2014. – № 4. – С. 262–267.

125. Плахотнік О. В. Угода про визнання винуватості: переваги і недоліки нового кримінально-процесуального інституту [Електронний ресурс] / О. В. Плахотнік. – Режим доступу : http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle

126. Повзик Є. В. Учасники угоди про визнання винуватості (порівняльно-правовий аналіз) [Електронний ресурс] / Є. В. Повзик. – Режим доступу : http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/4497/

127. Погребняк С. П. Додержання принципу пропорційності як умова правомірності нормативно-правових актів / С. П. Погребняк // Вісник Академії правових наук України. – 2005. – № 4 (43). – С. 33–43.

128. Погребняк С. П. Основоположні принципи права (змістовна характеристика) : монографія / С. П. Погребняк. – Харків : Право, 2008. – 240 с.

129. Погребняк С. П. Поділ права на публічне і приватне (загальнотеоретичні аспекти) / С. П. Погребняк // Державне будівництво та місцеве самоврядування. – 2006. – Вип. № 12. – С. 3–17.

130. Полянский Н. Н. Очерки общей теории уголовного процесса / Н. Н. Полянский. – Москва : Право и жизнь, 1927. – 127 с.

131. Поняття угоди : інформацію використано з Вікіпедії – вільної електронної енциклопедії [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://uk.wikipedia.org/wiki/Угода

132. Правова доктрина України : [у 5 т.] / за заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. – Харків : Право, 2013 – 2013.– Т. 5: Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. – 2013. – 1240 с.

133. Принципи, яких дотримується Європейський суд у вирішенні питань щодо застосування тримання під вартою [Електроний ресурс] / Мего-Інфо-Юридична бібліотека № 1. – Режим доступу : http://mego.info

134. Про виконання судами України законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України з питань судового розгляду кримінальних справ і постановлення вироку : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 29 червня 1990 р. № 5 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

135. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку із прийняттям Кримінального процесуального кодексу України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4652-VI (4652-17) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon5.rada.gov.ua/laws/s

136. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лютого 2015 р. № 198-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws

137. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо введення інституту кримінальних проступків : Проект Закону України від 28 лютого 2012 р. № 10126 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.w1.c1.rada.gou.ua//

138. Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод : Інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р. № 223-1679/0/4-12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : // http://sc.gov.ua

139. Про доповнення до інформаційного листа Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 15 листопада 2012 р.

№ 223-1679/0/4-12 «Про деякі питання здійснення кримінального провадження на підставі угод». – Режим доступу: http://sc.gov.ua

140. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws

141. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 01 листопада 1996 р. № 9 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

142. Про інформацію : Закон України від 02 жовтня 1992 р. № 2657-XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2657-12

143. Про медіацію (посередництво) у кримінальних справах : Проект Закону України 2007 року // Відновне правосуддя в Україні. – 2007. – № 1 (5). – С. 35–42.

144. Про медіацію : Проект Закону України від 09 квітня 2015 р. № 2480-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

145. Про медіацію : Проект Закону України від 19 квітня 2012 р. № 10301-1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://search.ligazakon.ua/

146. Про медіацію : Проект Закону України від 27 березня 2015 р. № 2480 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

147. Про основні принципи програм відновного правосуддя в кримінальних справах : Резолюція Економічної і соціальної Ради ООН від 24 липня 2002 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.commonground.org.ua/basic_principles.html

148. Про порядок реквізиції і конфіскації майна приватних осіб та товариств : Декрет Ради Народних Комісарів від 17 вересня 1921 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://istmat.info/documents

149. Про практику застосування судами України законодавства про звільнення особи від кримінальної відповідальності : Постанова Пленуму Верховного Суду України від 23 грудня 2005 р. № 12 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.scourt.gov.ua

150. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод : Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11 грудня 2015 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://sc.gov.ua

151. Про хабарництво : Декрет Ради Народних Комісарів від 18 травня 1918 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/707/119/

152. Пушкар П. В. Угода про визнання вини у сучасному кримінальному процесі: порівняльно-правове дослідження : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Пушкар П. В. ; Академія Адвокатури України. – Київ, 2005. – 18 с.

153. Рабинович Н. В. Недействительность сделок и ее последствия / Н. В. Рабинович. – Ленинград : Изд-во ЛГУ, 1960. – 247 с.

154. Рабінович П. М. Європейські стандарти прав людини: онтологічні, гносеологічні та праксеологічні стандарти / П. М. Рабінович // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2–3. – С. 115–119.

155. Рабінович П. М. Права людини та їх юридичне забезпечення. (Основи загальної теорії права і держави) / / П. М. Рабінович. – Київ : МКВ ВО, 1992. – 99 с.

156. Рамкове рішення Ради ЄС «Про місце жертв злочинів у кримінальному судочинстві» від 15 березня 2001 р. / / Международное право в избранных документах. – Москва : ИМО, 2009. – 793 с.

157. Резник Г. М. Внутреннее убеждение при оценке доказательств / Г. М. Резник. – Москва : Юрид. лит., 1977. – 61 с.

158. Резолюція № 1998/23 : затверджена Комісією з профілактики злочинності в кримінальному процесі Економічної та Соціальної Ради ООН

28 липня 1998 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws

159. Рекомендації щодо міжнародного співробітництва в галузі запобігання злочинності та кримінального правосуддя в контексті розвитку : затверджені резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. № 45/107 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon.rada.gov.ua/laws

160. Рішення Конституційного Суду України від 02 листопада 2004 р. № 15-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/docs/9

161. Рішення Конституційного Суду України від 24 березня 2005 р. № 14-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/docs/9

162. Рішення Конституційного Суду України від 24 березня 2005 р. № 2-рп/2005 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/docs/9

163. Рішення Конституційного Суду України від 24 березня 2005 р. № 4-рп/2001 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ccu.gov.ua/docs/9

164. Рішення Конституційного Суду України від 01 грудня 2004 р. № 18-рп/2004 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/laws/show/v018p710-04

165. Рогатюк І. В. Правовий компроміс у кримінальному судочинстві / І. В. Рогатюк // Право України. – 2001. – № 12. – С. 69–71.

166. Рябчинська О. П. Зміст узгодженого покарання в угодах про примирення та про визнання винуватості [Електронний ресурс] / О. П. Рябчинська // Правознавець. – Режим доступу : http://www.pravoznavec.com.ua/period/

167. Саєнко Г. Ю. Ґенеза інституту угод в кримінальному процесі України / Г. Ю. Саєнко // Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Львів, 24–25 жовтня 2014 р. – Львів : Західноукраїнська організація «Центр правничих ініціатив», 2014. – С. 66–70.

168. Саєнко Г. Ю. Договірні відносини в кримінальному процесі України / Г. Ю. Саєнко // Підприємство, господарство і право. – 2014. – № 3. – С. 92–95.

169. Саєнко Г. Ю. Ініціювання та укладення угоди в кримінальному процесі України / Г. Ю. Саєнко // Актуальні питання державотворення в Україні». Київський національний університет імені Тараса Шевченка : зб. матеріалів Щорічної міжнар. наук.-практ. конф. студентів, магістрів, аспірантів, докторантів та молодих вчених, Київ, 24 квітня 2013 р. – Київ : Юрид. ф-тет Київського нац. ун-ту імені Тараса Шевченка, 2013. – С. 354–356.

170. Саєнко Г. Ю. Окремі аспекти кримінального провадження на підставі угод за Кримінальним процесуальним кодексом України / Г. Ю. Саєнко // Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми : зб. матеріалів Наук.-практ. конф.ї з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора В. П. Бахіна, Ірпінь, 16 листопада 2012 р. – Ірпінь : Ірпінська фінансово-юридична академія, 2012. – С. 274–276.

171. Саєнко Г. Ю. Особливості обвинувального вироку на підставі угоди / Г. Ю. Саєнко // Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Херсон, 06–07 червня 2014 р. – Херсон : Юрид. ф-тет Херсонського держ. ун-ту, 2014. – С. 170–173.

172. Саєнко Г. Ю. Позитивна динаміка та проблемні питання кримінального провадження на підставі угод / Г. Ю. Саєнко // Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи . зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Дніпропетровськ, 09–10 травня 2014 р. – Дніпропетровськ : Громадська організація «Правовий світ», 2014. – С. 122–124.

173. Саєнко Г. Ю. Правова природа угоди в кримінальному провадженні / Г. Ю. Саєнко // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 3. – С. 199–203.

174. Саєнко Г. Ю. Процесуальні наслідки невиконання угоди для обвинуваченого / Г. Ю. Саєнко // Наукове забезпечення досудового

розслідування: проблеми теорії та практики : зб. тез і доповідей V Всеукр. наук.-практ. конф., Київ, 08 липня 2016 р. – Київ : НАВС, 2016. – С. 135–137.

175. Саєнко Г. Ю. Ретроспектива угоди в кримінальному процесі України / Г. Ю. Саєнко // «Jurnalul juridic national: teorie şipractică». – 2014. – № 6 (10). – С. 272–277.

176. Саєнко Г. Ю. Розвиток медіації в кримінальному провадженні України / Г. Ю. Саєнко // Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., Кривий Ріг, 22–23 травня 2015 р. – Кривий Ріг : ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2015. – С. 169–171.

177. Саєнко Г. Ю. Ухвалення судом вироку на підставі угоди / Г. Ю. Саєнко // Право і суспільство. – 2014. – № 5. – С. 341–345.

178. Саєнко Г. Ю. Юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод / Г. Ю. Саєнко // Право і суспільство. – 2015. – № 5.– С. 172–177.

179. Саєнко Г.Ю. Особливості призначення покарання винному в кримінальному провадженні на підставі угод / Г. Ю. Саєнко // Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності: зб. тез Всеукр. наук.-практ. конф., Хмельницький, 03 березня 2017 р. – Хмельницький : НАДПСУ, 2017. – С. 628 – 630.

180. Середа Г. П. Особливості угоди про визнання винуватості в кримінальному провадженні / Г. П. Середа // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 5–9.

181. Сиза Н. П. Суди і кримінальне судочинство України в добу Гетьманщини / Н. П. Сиза. – Київ : Укр. Видавнича Спілка, 2000. – 120 с.

182. Сіроткіна М. В. Щодо проблемних питань укладення угод в кримінальному провадженні / М. В. Сіроткіна // Адвокат. – 2014. – № 3 (162). – С. 32–36.

183. Скакун О. Ф. Теорія держави і права (Енциклопедичний курс) : підручник / О. Ф. Скакун. – Харків : Еспада, 2006. – 776 с.

184. Скакун О. Ф. Теорія держави і права [Електронний ресурс] / О. Ф. Скакун. – Режим доступу : http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/33/2/

185. Скакун О. Ф. Теорія права і держави : підручник / О. Ф. Скакун. – [2-е вид.]. – Київ : Алерта; ЦУЛ, 2011. – 520 с.

186. Соборне Уложення 1649 року царя Олексія Михайловича [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bibliograph.com.ua/sobornoe-ulozhenie-1649/index.htm

187. Соловей Г. В. Змагальність сторін у кримінальному процесі України : автореф. дис.. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Соловей Г. В. ; Харківський національний університет внутрішніх справ. – Харків, 2014. – 20 с.

188. Співак О. Кримінальне провадження на підставі угод про визнання винуватості / О. Співак, В. Чередніченко // Юридична Газета. – 2013. – № 08–09. – С. 36–37.

189. Статут Великого князівства Литовського 1529 р. // Статут Великого князівства Литовського : [у 3 т.] / за ред. С. Ківалова, П. Музиченка, А. Панькова. – Одеса : Юрид. літ., 2002–2004. – Т. 1. – 2002. – 464 с.

190. Статут ООН [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Організації Об’єднаних Націй. – Режим доступу : http://www.un.org/ru/sections/un-charter/chapter-vi/index.html

191. Степаненко В. П. Громадський контроль за владою як перспектива розвитку громадянського суспільства в Україні / В. П. Степаненко // Віче. – 2000. – № 6. – С. 8–21.

192. Степанов П. Л. Закриття кримінальних справ у зв’язку з дійовим каяттям : дис. … канд. юрид. наук : 12.00.09 / Степанов Р. Л. ; Національний університет внутрішніх справ. – Київ, 2008. – 220 с.

193. Стратій О. В. Юридико-психологічні особливості кримінального провадження на підставі угод : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.06 / Стратій О. В. ; Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2015. – 23 с.

194. Судебник князя Казимира (1468) // Христоматия по истории русского права : [в 2 т.] / под ред. М. Ф. Владимирского-Буданова. – Санкт-Петербург; Киев : Изд-во Н. Я. Оглоблина, 1908. – Т. 1. – С. 32–42.

195. Судова статистика [Електронний ресурс] / Офіційний сайт Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ. – Режим доступу : http://sc.gov.ua

196. Теория юридического процеса / под общ. ред. В. М. Горшенева. – Харьков : Вища шк., 1985. – 192 с.

197. Теремецький В. І. Загальна характеристика елементів структури податкових правовідносин / В. І. Теремецький // Вісник Вищої ради юстиції. – 2012. – № 1 (9). – С. 188–192.

198. Тертишник В. М. Компроміс у кримінальному процесі / В. М. Тертишник // Підприємство, господарство і право. – 2002. – № 11.– С. 107–112.

199. Тертышник В. М. Уголовний процес / В. М. Тертышник. – [3-е изд., доп. и перераб.]. – Харьков : Арсис, 2000. – 528 с.

200. Тітко І. А. Нормативне забезпечення та практика реалізації приватного інтересу в кримінальному процесі України : монографія / І. А. Тітко. – Харків : Право, 2015. – 448 с.

201. Тітко І. А. Захист інтересів учасників угод у кримінальному провадженні: питання теорії та практики [Електронний ресурс] / І. А. Тітко. – Режим доступу : http://dspace.uzhnu.edu.ua/jspui/handle/lib/6921

202. Тоцький Б. А. Принцип пропорційності: історичний аспект і теоретичні складові / Б. А. Тоцький // Часопис Київського університету права . – 2013. – № 3. – С. 70 –74.

203. Туляков В. О. Призначення покарання / В. О. Туляков, А. С. Макаренко // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2013. – № 1 (1). – С. 208–227.

204. Туркота С. Виникнення та розвиток правового компромісу: історичні передумови / С. Туркота // Право України. – 2002. – № 5. – С. 46–51.

205. Тютюгин В. И. Некоторые вопросы назначения наказания по соглашению сторон в связи с принятием нового уголовного процессуального кодекса Украины / В. И. Тютюгин // Матеріали наук.-практ. конф., Харків, 11–12 жовтня 2012 р. – Харків : Право, 2012. – С. 81–86.

206. Угода про асоціацію між Україною з однієї сторони, та Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

207. Узагальнення практики здійснення судами міста Києва судового провадження на підставі угод за друге півріччя 2013 року – перший квартал 2014 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://kia.court.gov.ua/

208. Узагальнення судової практики здійснення кримінального провадження на підставі угод від 22 січня 2014 р. : затверджено на нараді суддів судової палати ВССУ 22 січня 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http: // www.sc.gov.ua

209. Усатий Г. О. Компроміс як засіб вирішення кримінально-правового конфлікту : автореф. дис. … канд. юрид. наук : 12.00.08 / Усатий Г. О. ; Національна академія внутрішніх справ України. – Київ, 1999. – 16 с.

210. Усатый Г. О. Структура объекта уголовно-правового конфликта / Г. О. Усатый // Jurnaluljuridicnational: teorieşipractică : S.R.L. – 2014. – № 6 (10). – С. 210–214.

211. Ухвала Апеляційного суду Дніпропетровської області від 27 квітня 2015 р. (справа № 200/3945/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

212. Ухвала Апеляційного суду Запорізької області від 11 листопада 2014 р. (справа № 337/3666/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

213. Ухвала Апеляційного суду м. Києва від 17 серпня 2015 р. (справа № 11кп/796/1591/2015) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

214. Ухвала Апеляційного суду Черкаської області від 29 липня 2014 р. (справа № 697/1541/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

215. Ухвала Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 16 липня 2013 р. (провадження за скаргою № 5-523ск13) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

216. Ухвала Кагарлицького районного суду Київської області від 13 жовтня 2015 р. (справа № 368/2509/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

217. Ухвала Кагарлицького районного суду Київської області від 19 березня 2014 р. (справа № 368/1257/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

218. Ухвала Канівського міськрайонного суду Черкаської області від 13 червня 2014 р. (справа № 697/1541/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

219. Ухвала Компаніївського районного суду Кіровоградської області від 14 квітня 2015 р. (справа № 391/260/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

220. Ухвала Мелітопольського міськрайонного суду Запорізької області від 02 квітня 2015 р. (справа № 320/9031/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

221. Ухвала Новозаводського районного суду м. Чернігова від 27 грудня 2013 р. (справа № 751/5169/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

222. Ухвала Первомайського міського суду Харківської області від 18 березня 2015 р. (справа № 632/595/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

223. Ухвала Первомайського міськрайонного суду Харківської області від 13 лютого 2015 р. (справа № 632/3467/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

224. Ухвала Подільського районного суду м. Києва від 06 листопада 2014 р. (справа № 758/12033/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

225. Ухвала Ріпкинського районного суду Чернігівської області від 19 травня 2016 р. (справа № 743/1158/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

226. Ухвала Суворовського районного суду м. Херсону від 01 березня 2016 р. (справа № 6681/1578/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

227. Ухвала Токмацького районного суду Запорізької області від 17 вересня 2015 р. (справа № 328/4108/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

228. Ухвала Токмацького районного суду Запорізької області від 17 вересня 2015 р. (справа № 328/2844/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

229. Ухвала Токмацького районного суду Запорізької області від 17 вересня 2015 р. (справа № 328/2926/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

230. Ухвала Ужгородського районного суду Закарпатської області від 26 квітня 2016 р. (справа № 308/775/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

231. Ухвала Уманського міськрайонного суду Черкаської області від 20 червня 2014 р. (справа № 705/3727/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

232. Ухвала Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 02 березня 2016 р. (справа № 686/4249/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

233. Ухвала Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 29 вересня 2014 р. (справа № 337/3666/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

234. Ухвала Хортицького районного суду м. Запоріжжя від 31 березня 2016 р. (справа № 337/6196/15-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

235. Ухвала Центрально-міського районного суду м. Макіївки Донецької області від 23 червня 2014 р. (справа № 270/5272/13-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

236. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 17 вересня 2014 р. (справа № 336/6240/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

237. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 26 серпня 2014 р. (справа № 336/6246/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

238. Ухвала Шевченківського районного суду м. Запоріжжя від 28 серпня 2014 р. (справа № 336/6237/14-к) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.reyestr.court.gov.ua/

239. Філін Д. В. Угода про визнання вини» та можливості її застосування у кримінальному судочинстві України [Електронний ресурс] / Д. В. Філін. – Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/old_jrn/e-journals/FP/2011-1/11fdvkcu.pdf

240. Фрич В. Медіація (примирення) як альтернатива судовому розгляду кримінальних проваджень / Віталій Фрич, Оксана Комарницька // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2013. – № 3. – С. 24–29.

241. Фуфалько Т. М. Місце принципу пропорційності в системі принципів права / Т. М. Фуфалько // Право і безпека. – 2012. – № 1 (43). – С. 50–54.

242. Хавронюк М. І. Деякі проблеми угоди про визнання винуватості / М. І. Хавронюк. // Юридичний вісник України. – 2012. № 29 – С. 6 –7

243. Халфина Р. О. Договор в английском гражданском праве / Р. О. Халфина. – Москва : АН СССР, 1959. – 314 с.

244. Халфина Р. О. Цивилизованый рынок: правила игры / Р. О. Халфина. – Москва : Асоциация «Гуманитарное знание», 1993. – 168 с.

245. Харитонова О. І. Поділ права на приватне та публічне: теоретичні питання [Електронний ресурс] / О. І. Харитонова. – Режим доступу : http://www.univer.km/uaI

246. Хатнюк Н. С. Заперечні угоди та їх правові наслідки : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Хатнюк Н. С. ; Національна академія внутрішніх справ. – Київ, 2003.– 218 с.

247. Хейфец Ф. С. Недействительность сделки по российскому гражданскому праву / Ф. С. Хейфец ; вступ. ст. Ю. Н. Власова. – [2-е изд., доп.]. – Москва : Юрайт, 2000. – 164 с.

248. Цивільне право України : підручник : [у 2 кн.] / [О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.] ; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. – Київ : Юрінком Інтер, 2002–2002. – Т. 1. – 2002. – 720 с.

249. Цивільне право України : підручник : [у 2 т.] / за ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатєєвої, В. Л. Яроцького – Харків : Право, 2011–2011. – Т. 2. – 2011. – 816 с.

250. Цивільний кодекс України 2003 року [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.zakon.rada.gov.ua/go/2341-14

251. Цивільний процесуальний кодекс України 2004 року (зі змінами та доповненнями) / за ред. Гайдук Н. М. – Київ : ТОВ «Атіка», 2015. – 166 с.

252. Чельцов-Бебутов М. А. Курс уголовно-процессуального права. Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах / М. А. Чельцов-Бебутов. – Санкт-Петербург : Равена, Альфа, 1995. – 839 с.

253. Шахматов В. П. Составы противоправных сделок и обусловленные ими последствия / В. П. Шахматов. – Томск : Изд-во Томского ун-та, 1967. – 310 с.

254. Шкелебей В. А. Ґенеза інституту примирення на теренах України / В. А. Шкелебей // Науковий вісник Ужгородського національного університету. – 2012. – № 3. – С. 135–138.

255. Шпотаківська О. В. Суспільні та особисті інтереси у кримінальному судочинстві : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09 / Шпотаківська О. В. ; Національна академія внутрішніх справ. – Київ 2005. – 18 с.

256. Юридична енциклопедія : [в 6 т.] / редкол.: Ю. С. Шемшученко (() [та ін.]). – Київ : Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 1998–2004. – Т. 6: Т–Я. – 2004. – 768 с.

257. Юркова Г. В. Провадження з примирення сторін у кримінально-процесуальному праві України: порівняльний аналіз / Г. В. Юркова // Право і Суспільство. – 2013. – № 6-2. – С. 362–365.

258. Яремко Г. З. Угоди про примирення або визнання винуватості: окремі матеріальні та процесуальні аспекти / Г. З. Яремко // Кримінальний процесуальний кодекс України 2012 року: кримінально-правові та процесуальні аспекти : тези доповідей та повідомлень учасників Міжнар. наук.-практ. конф. (19–20 вересня 2013 р.). – Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2013. – С. 174–177.

259. Ященко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : автореф. дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ященко А. М. ; Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2006. – 20 с.

260. Ященко А. М. Примирення з потерпілим у механізмі кримінально-правового регулювання : дис. канд. юрид. наук : 12.00.08 / Ященко А. М. ; Київський національний університет ім. Т. Г. Шевченка. – Київ, 2006. – 221 с.

261. Black’s Law Dictionari. 5 ed. St. Paul, Minn.,1983. – P. 170.

262. Council of Europe. Human Rights Education for Legal Professionals [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.coe.int/web/coe-portal

263. Handyside v. The United Kingdom [Електронний ресурс] // ECHR 5. – 1976. – Para. 18. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx

264. Research summary Plea and Charge Bargaining. Bureau of Justise Assistance U.S. Department of Justice, 2011.

265. Santobello v. New York, 404 U.S at 261–262 (1971).

266. Soering v. United Kingdom, [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p

267. Rees v. United Kingdom [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p

ДОДАТКИ

Додаток А

АНКЕТА ОПИТУВАННЯ

з проблеми: «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України».
Опитування є анонімним, тому вказувати особисті дані не потрібно.

1. Ви працюєте в галузі кримінального та кримінального процесуального права, і займаєте посаду:

а) судді; б) помічника судді; в) консультанта; г) прокурора; д) адвоката; є) інша посада _____

2. Ваша думка щодо впровадження законодавчих норм кримінального процесуального закону, якими врегульовано кримінальне провадження на підставі угод:
а) це новий прогресивний інститут, завдяки якому законодавець розширив принцип диспозитивності в кримінальному процесі України, спростив процедуру досудового та судового слідства, дав можливість домовлятися учасникам кримінального провадження;

б) цей інститут хоч і спрощує процесуальну діяльність органів досудового та судового слідства, разом із тим, запропонована процедура створює ризик притягнення до кримінальної відповідальності невинних осіб;

в) інститут провадження на підставі угод розкриває «широкі» можливості зловживань для недобросовісних учасників кримінального процесу, в тому числі прокурорів і суддів, котрі за рахунок справ цієї категорії спрощують свою роботу та збільшують кількісний показник ухвалених обвинувальних вироків у справах

г) Ваш варіант відповіді_____

3. Частиною 5 ст. 469 КПК передбачено право учасників кримінального провадження укладати угоду про примирення або визнання винуватості в будь-який момент після повідомлення особі про підозру до виходу суду до нарадчої кімнати. На Вашу думку укладання угоди під час судового розгляду перед дебатами сторін:
а) спрощує процедуру судового розгляду;
б) суттєво економить «процесуальний час» роботи суду та прокуратури;
в) прискорює ухвалення справедливого вироку для обвинуваченого;

г) жодним чином нічого не змінює, навіть може зашкодити обвинуваченому оскільки сторони укладають угоду вже після дослідження доказів у справі, коли у судді вже сформувалася думка по справі;
д) Ваш варіант відповіді_____

4. Оскільки відповідно до Загальних засад кримінального провадження та ст. 23 КПК України суд досліджує докази безпосередньо, а ст. 474 КПК такого дослідження законодавцем не передбачено, на вашу думку:
а) інститут кримінального провадження на підставі угод дає можливість досягти взаємних домовленостей між обвинуваченим та прокурором або потерпілим, тому дослідження доказів є зайвою процедурою в цьому провадженні;

б) укладаючи угоду особа погоджується із висунутим обвинуваченням щодо неї, тому законодавець дав можливість досягати домовленостей в кримінальному провадженні після повідомлення особі про підозру, коли доказова база може бути неповною, отже дослідження доказів є непринциповим у цьому провадженні;

в) кримінальне провадження на підставі угод є одним із особливих порядків кримінального провадження, відповідно до якого принцип безпосередності дослідження доказів судом не є вирішальним при ухваленні судового рішення;

г) безпосереднє дослідження доказів судом – це загальна засада судового розгляду, тому відмова від цього принципу в кримінальному провадженні на підставі угод порушує основні засади правосуддя, ставить під сумнів ухвалене рішення;

д) Ваш варіант відповіді_____

5. На Вашу думку, чи має право прокурор ставити питання перед судом про скасування вироку у зв'язку із невиконанням обвинуваченим умов угоди про примирення ?
а) так, прокурор є учасником у кримінальному провадженні на підставі угод;
б) ні, прокурор не є стороною угоди про примирення, у такому випадку його дії суперечать принципу диспозитивності;
в) так, прокурор здійснюючи свої повноваження є самостійним у своїй процесуальній діяльності;
г) ваш варіант відповіді_____

6. На Вашу думку, чи має право прокурор ставити питання перед судом про заміну призначеного узгодженого покарання у виді штрафу (в порядку ч. 5 ст. 53 КК), якщо ухвалено вирок у кримінальному провадженні на підставі угод ?

а) так, це передбачено законом України про кримінальну відповідальність;
б) ні, це порушує принцип добровільності укладання угоди та її умови;
в) ні, така процесуальна дія не передбачена умовами будь-якої угоди;
г) так, але в порядку виконання судових рішень;

д) Ваш варіант відповіді_____

7. На Вашу думку, яким вимогам має відповідати особа, яка надає допомогу при ініціюванні та укладанні угоди про примирення?
а) достатньо вищої освіти;
б) вища юридична освіта, досвід роботи у галузі кримінального права;
в) високі моральні якості, авторитет у суспільстві;
г) спеціальна підготовка медіатора та практичний досвід;
д) Ваш варіант відповіді_____

8. На Вашу думку, у разі вчинення особою рецидиву злочину чи можна покращити становище обвинуваченого шляхом укладання угоди, умовами якої передбачено пом'якшити (знизити) покарання, або звільнити від відбування покарання, яке повинно призначатися з урахуванням ст. 71 КК України?
а) так, це передбачено інститутом угод;
б) ні, це суперечить правилам призначення покарання;
в) ні, це неправильне застосування кримінального закону;
г) це правило не застосовується, вироки повинні виконуватися самостійно;
д) Ваш варіант відповіді_____

9. На Вашу думку, укладаючи угоду про примирення з потерпілим обвинувачена особа визнає свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення?
а) визнання вини обвинуваченим не є обов'язковою умовою при укладанні угоди про примирення;
б) укладаючи угоду про примирення особа може не визнавати вину, це не вплине на рішення суду;
в) якщо особа під час судового провадженні не визнаватиме свою винуватість, суд відмовить у затвердженні угоди про примирення;
г) укладаючи угоду про примирення обвинувачений змушений визнати свою винуватість у вчиненні кримінального правопорушення, оскільки погоджується із кваліфікацією дій, умовами угоди та призначеним узгодженим покаранням;
д) Ваш варіант відповіді_____

10. На Вашу думку, хто повинен бути суб'єктом визначення остаточного покарання обвинуваченому, якщо воно призначається за сукупністю злочинів ст. 70 КК або сукупністю вироків ст. 71 КК у провадженні на підставі угод?
а) лише сторони угоди, оскільки вони домовляються про узгоджене покарання обвинуваченому, тому зобов'язані враховувати вимоги ст.ст. 70, 71 КК;
б) це компетенція суду;
в) Ваш варіант відповіді_____

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ
пл. Солом'янська, 1, м. Київ, 03035
тел. 248-89-52, post@naiau.kiev.ua

0102 2017 № 46/ 8 ВР

На № _____ від _____ 20____

Про направлення пропозицій щодо внесення змін та доповнень до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України

Голові Комітету
Верховної Ради України
з питань законодавчого
забезпечення правоохоронної
діяльності
КОЖЕМ'ЯКІНУ А.А.

Шановний Андрію Андрійовичу!

Просимо розглянути пропозиції щодо внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України та Кримінального процесуального кодексу України, підготовлені здобувачем кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Саєнко Галиною Юріївною за результатами дисертаційного дослідження на тему: "Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України" на предмет можливого їх використання у законотворчій роботі Комітету.

Додаток: на 22 арк. в 1 прим.

З повагою
ректор **В.В. Чернєй**

Братель 097 922 52 94

Додаток В

ЗАКОН УКРАЇНИ

ПРОЕКТ

Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо правового регулювання кримінального провадження на підставі угод

Верховна Рада України **постановляє:**

І. Внести зміни до таких законодавчих актів України:

1. У Кримінальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131) такі зміни :

1) частину другу статті 2 викласти в наступній редакції:
«Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду, або така особа уклала угоду в кримінальному провадженні, яку було затверджено вироком суду щодо неї.».

2) частину другу статті 66 викласти в наступній редакції:
«При призначенні покарання суд, *сторони угоди можуть* визнати такими, що його пом'якшують, і інші обставини, не зазначені в частині першій цієї статті;

3) частину третю статті 66 викласти в наступній редакції:
«Якщо будь-яка з обставин, що пом'якшує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як основна ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд, *сторони угоди не можуть ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його пом'якшує*»;

4) частину другу статті 67 викласти в наступній редакції:
«Суд, *сторони угоди мають право*, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12 такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вироку, *або укладеній сторонами угоді»;*

5) частину третю статті 67 викласти в наступній редакції:
«При призначенні покарання суд, *сторони угоди не можуть* визнати такими, що його обтяжують, обставини, не зазначені в частині першій цієї статті»;

6) частину четверту статті 67 викласти у наступній редакції:

«Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд, *сторони угоди не можуть* ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує»;

7) частину першу статті 68 викласти у наступній редакції:
«При призначенні покарання за незакінчений злочин суд, *сторони угоди,* керуючись положеннями статей 65-67 цього Кодексу, *враховують* ступінь тяжкості вчиненого особою діяння, ступінь здійснення злочинного наміру та причини, внаслідок яких злочин не було доведено до кінця»;

8) частину четверту статті 68 викласти у наступні редакції:
«При призначенні покарання співучасникам злочину суд, *сторони угоди,* керуючись положеннями статей 65-67 цього Кодексу, *враховують* характер та ступінь участі кожного з них у вчиненні злочину»;

9) частину першу статті 69 викласти в наступній редакції:
«За наявності кількох обставин, що пом’якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, *сторони угоди,* умотивувавши своє рішення *(а сторони угоди навівши відповідні мотиви у змісті угоди), можуть,* крім випадків засудження за корупційний злочин, призначити основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м’якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу за цей злочин. У цьому випадку суд, *сторони угоди не мають права* призначити покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої для такого виду покарання в Загальній частині цього Кодексу. За вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, суд, *сторони угоди* з підстав, передбачених цією частиною, може призначити основне покарання у виді штрафу, розмір якого не більше ніж чверть нижчий від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу»;

10) частину другу статті 69 викласти в наступній редакції:
«На підставах, передбачених у частині першій цієї статті, суд, *сторони угоди можуть* не призначати додаткового покарання, що передбачене в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу як обов’язкове, за винятком випадків призначення покарання за вчинення злочину, за який передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян»;

11) частину першу статті 70 викласти у наступній редакції:
«При сукупності злочинів суд, *сторони угоди,* призначивши покарання (основне і додаткове) за кожний злочин окремо, визначає *(визначають)* остаточне покарання

шляхом поглинення менш суворого покарання більш суворим або шляхом повного чи часткового складання призначених покарань»;

12) частину другу статті 70 викласти у наступній редакції:
«При складанні покарань остаточне покарання за сукупністю злочинів визначається в межах, встановлених санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини цього Кодексу, яка передбачає більш суворе покарання. Якщо хоча б один із злочинів є умисним тяжким або особливо тяжким, суд може (*сторони угоди можуть*) призначити остаточне покарання за сукупністю злочинів у межах максимального строку, встановленого для даного виду покарання в Загальній частині цього Кодексу» (далі по тексту статті);

13) частину третю статті 70 викласти у наступній редакції:
«До основного покарання, призначеного за сукупністю злочинів, можуть бути приєднані додаткові покарання, призначені судом, *сторонами угоди* за злочини, у вчиненні яких особу було визнано винною *або щодо яких укладено угоду»;*

14) *доповнити статтю 70 частиною п'ятою наступного змісту:*
«У разі укладання сторонами кримінального провадження угоди незалежно від її виду, та призначення узгодженого покарання із урахуванням положень частини 1-4 цієї статті, сторони можуть знизити на одну третину визначене остаточне покарання за сукупністю злочинів»;

15) частину першу статті 71 викласти у наступній редакції:
«Якщо засуджений після постановлення вироку, але до повного відбуття покарання вчинив новий злочин, суд, (*сторони угоди*) до покарання, призначеного за новим вироком, повністю або частково приєднує невідбуту частину покарання за попереднім вироком»;

16) частину п'яту статті 71 викласти у наступній редакції:
«Якщо засуджений після постановлення вироку але до повного відбуття покарання вчинив два або більше злочинів, суд, *сторони угоди,* призначає (призначають) покарання за ці нові злочини за правилами, передбаченими у статті 70 цього Кодексу» (далі по тексту);

17) *доповнити статтю 71 частиною шостою, наступного змісту:*
«У разі укладання сторонами кримінального провадження угоди незалежно від її виду, та призначення узгодженого покарання із урахуванням положень цієї статті, сторони можуть знизити на одну третину призначене остаточне покарання за сукупністю вироків»;

18) частину п'яту статті 72 викласти в наступній редакції:
«Зарахування судом, *сторонами угоди* строку попереднього ув'язнення у разі засудження до позбавлення волі в межах того самого кримінального провадження, у межах якого до особи було застосовано попереднє ув'язнення,

провадиться з розрахунку один день попереднього ув'язнення за два дні позбавлення волі. У разі призначення судом, *сторонами угоди* іншого покарання, ніж позбавлення волі, зарахування строку попереднього ув'язнення в межах того самого кримінального провадження здійснюється в такому порядку:» (далі по тексту);

20. статтю 389-1 КК виключити.

2. У Кримінальному процесуальному кодексі України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2013, № № 9-13, ст.88) такі зміни :

1) у пункті 5 частини 4 статті 291 КПК словосполучення «Надання суду інших документів до початку судового розгляду забороняється» – виключити;

2) частину 1 статті 314 КПК викласти в наступній редакції: «Після отримання обвинувального акта, *угоди*, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру або клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності суд *витребовує з органу досудового розслідування зібрані матеріали кримінального провадження для їхнього вивчення, і* не пізніше п'яти днів *(а у разі великого об'єму матеріалів, та його складності не пізніше одного місяця)* з дня *надходження цих матеріалів,* призначає підготовче судове засідання, в яке викликає учасників судового провадження»;

3) частину 2 статті 373 КПК викласти в наступній редакції: «Якщо обвинувачений визнається винуватим у вчиненні кримінального правопорушення *або укладає угоду*, суд ухвалює обвинувальний вирок і призначає покарання (*або призначає узгоджене покарання сторонами),* звільняє від покарання чи його відбування (далі по тексту)»;

4) частину 3 статті 373 КПК після словосполучення «у вчиненні кримінального правопорушення» доповнити словосполученням *«або порядку судового провадження на підставі угоди»;*

5) пункт перший частини четвертої статті 394 після словосполучення «в тому числі нероз'яснення йому наслідків укладення угоди» пункт перший *доповнити словосполученням «у разі порушення права на захист з моменту ініціювання укладення такої угоди»*

6) в частині 2 статті 469 КПК виключити слово «прокурора» та викласти частину 2 статті 469 КПК у наступній редакції: *«Угода про визнання винуватості може бути укладена за ініціативою підозрюваного чи обвинуваченого. З моменту ініціювання укладання такої угоди участь захисника є обов'язковою. Захисник надає консультації підозрюваному чи обвинуваченому в процесі обговорення та складання змісту угоди про визнання винуватості, вносить*

письмові зауваження та пропозиції прокурору під час проведення переговорів між його підзахисним та прокурором, погоджує своїм підписом укладену угоду про визнання винуватості»;

7) статтю 469 КПК *доповнити частиною 9, такого змісту «У разі, якщо в кримінальному провадженні бере участь неповнолітній, який виступає стороною кримінального провадження і стороною угоди, кримінальне провадження здійснюється із урахуванням положень Глави 38 КПК»;*

8) у частині 1 статті 472 КПК словосполучення «беззастережне визнання підозрюваним чи обвинуваченим своєї винуватості у вчиненні кримінального правопорушення», замінити словосполученням *«згода підозрюваного чи обвинуваченого із правовою кваліфікацією кримінального правопорушення та визнання винуватості у вчиненому»;* після слів *«вчинення ним кримінального правопорушення, узгоджене покарання»,* доповнити словами *«яке має відповідати вимогам Розділу XI Кримінального кодексу України»,* а словосполучення *«або на призначення покарання та звільнення від його відбування з випробуванням»* доповнити словосполученням *«на підставі Розділу XII Кримінального кодексу України»;*

9) пункт 1 частини 1 статті 473 КПК викласти у наступній редакції: «Наслідком укладення та затвердження угоди про примирення є: 1) для обвинуваченого – обмеження права оскарження вироку згідно з положенням статей 394 і 424 цього Кодексу та відмова від здійснення прав, передбачених *у абзацах 1 та 4 частини 5 ст. 474* цього Кодексу;

10) частину 7 статті 474 КПК викласти в наступній редакції: «Суд перевіряє *угоду та* матеріали кримінального провадження на відповідність вимогам цього Кодексу та/або закону *України про кримінальну відповідальність*» (далі по тексту);

11) частину 7 статті 474 КПК доповнити пунктом 7 такого змісту: *«7) істотного порушення органом досудового розслідування вимог кримінального процесуального закону»;*

12) частину третю статті 475 після словосполучення «цього Кодексу» *словосполучення* «та закону і ухваленні вироку»*, замінити словосполученням «та закону України про кримінальну відповідальність при ухваленні вироку»* (далі по тексту);

13) в абзаці другому частини третьої статті 475 словосполучення «за кожним з обвинувачень та остаточна міра покарання» *виключити з тексту закону;*

14) частину 1 статті 476 КПК викласти в наступній редакції: *«У разі невиконання вироку на підставі угоди про примирення чи про визнання винуватості наслідки для засудженого наступають у загальному порядку залежно від його спрямованості умислу. Потерпілий має право звернутися до суду, який затвердив угоду про примирення з клопотанням про примусове виконання вироку в частині стягнення узгодженого сторонами розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням;*

15) частину 2 статті 476 КПК викласти в наступній редакції: *«Розгляд клопотання потерпілого про примусове виконання вироку в частині стягнення узгодженого розміру шкоди, здійснюється судом із викликом сторін угоди, явка котрих є необов'язковою, протягом п'яти днів від дня реєстрації такого клопотання»;*

16) частину 3 статті 476 КПК викласти в наступній редакції: *«В разі підтвердження тих обставин, що вирок на підставі угоди про примирення в частині відшкодування шкоди не виконано засудженим, суд, здійснює заходи щодо примусового виконання цього зобов'язання відповідно до вимог статті 535 КПК»;*

17) *частини 4 та 5 статті 476 КПК виключити.*

3. Цей Закон набирає чинності з дня, наступного за днем його опублікування.

Здобувач кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ **Г.Ю. Саєнко**

ВЕРХОВНИЙ СУД УКРАЇНИ

01043, м. Київ, вул. Пилипа Орлика, 8

Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження Саєнко Галини Юріївни на тему «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно – розшукова діяльність

Комісія у складі:

Голова – заступник Голови Верховного Суду України, заслужений юрист України Кліменко М.Р.;

Члени комісії:

суддя судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України Глос Л.Ф., заслужений юрист України;

начальник відділу взаємодії з державними органами управління забезпечення діяльності керівництва Верховного Суду України, кандидат юридичних наук, доцент Лащук Є.В.;

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Саєнко Галини Юріївни на тему: «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно – розшукова діяльність, використовуються в діяльності Верховного Суду України, зокрема в частині надання висновків і пропозицій на законопроекти про внесення змін до кримінального процесуального законодавства України щодо дослідження правової природи, підстав та умов угод в кримінальному процесі, аналізу кримінального провадження на підставі угод як однієї із нових процесуальних форм, покликаної гармонізувати правові норми Кримінального процесуального кодексу України до міжнародних стандартів у сфері судочинства.

Заступник голови Верховного Суду України, заслужений юрист України **М.Р. Кліменко**

Суддя судової палати у кримінальних справах Верховного Суду України **Л.Ф. Глос**

Начальник відділу взаємодії з державними органами управління забезпечення діяльності керівництва Верховного Суду України, кандидат юридичних наук **Є.В. Лащук**

Верховний Суд України
Управління документального забезпечення
вих № 20 - 2401/0/8-16 від 17.06.2016

ВИЩИЙ СПЕЦІАЛІЗОВАНИЙ СУД УКРАЇНИ
З РОЗГЛЯДУ ЦИВІЛЬНИХ І КРИМІНАЛЬНИХ СПРАВ
(ВССУ)
вул. П. Орлика, 4а, м. Київ, 01043, тел. 591-10-00
http://sc.gov.ua; e-mail: inbox@sc.gov.ua; код ЄДРПОУ 37317811

Акт
впровадження результатів дисертаційного дослідження Саєнко Галини Юріївни на тему «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно – розшукова діяльність

Комісія у складі :

судді судової палати у кримінальних справах Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ Кульбаби В.М.;

заступника керівника апарату Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, доктора юридичних наук, професора Сердюка В.В.;

заступника керівника апарату – начальника науково-експертного управління, кандидата юридичних наук, Бабанли Р.Ш.;

цим Актом засвідчує, що результати дисертаційного дослідження Саєнко Галини Юріївни на тему: «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі України» за спеціальністю 12.00.09 – кримінальний процес та криміналістика; судова експертиза; оперативно – розшукова діяльність, використовуються в діяльності Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ при опрацюванні законопроектів, узагальненні судової практики, підготовці правових позицій Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо удосконалення положень Кримінального процесуального кодексу України.

Суддя судової палати у кримінальних справах
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ **В.М. Кульбаба**

Заступник керівника апарату
Вищого спеціалізованого суду України
з розгляду цивільних і кримінальних справ,
доктор юридичних наук, професор **В.В. Сердюк**

Заступник керівника апарату – начальник
науково-експертного управління,
кандидат юридичних наук **Р.Ш. Бабанли**

Вищий спеціалізований суд України
з розгляду цивільних і кримінальних справ
вих № 51 - 1742/0/4-16 від 23.06.2016

ЗАТВЕРДЖУЮ
Перший проректор
Національної академії внутрішніх справ
доктор юридичних наук, професор
полковник поліції
С.Д. Гусарєв
23.06 2016 р.

АКТ
про впровадження результатів дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Саєнко Галини Юріївни «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі» в освітній процес Національної академії внутрішніх справ

Комісія у складі: т.в.о. начальника відділу організації та координації освітнього процесу НАВС, кандидата юридичних наук **Хуторянського Олександра Васильовича** (голова комісії); заступника начальника відділу організації науково-дослідної роботи, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника **Калиновського Олександра Валерійовича**; завідувача кафедри кримінального процесу, кандидата юридичних наук, доцента **Рожнової Вікторії Василівни** та завідувача кафедри криміналістики та судової медицини, кандидата юридичних наук, доцента **Самодіна Артема Володимировича** склала даний акт про те, що результати дисертаційного дослідження здобувача кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ Саєнко Галини Юріївни з теми: «Правове регулювання кримінального провадження на підставі угод у кримінальному процесі» (спеціальність 12.00.09) впроваджені в освітній процес академії:

1. Матеріали дисертаційного дослідженні Саєнко Г.Ю. застосовуються в освітньому процесі при підготовці та проведенні лекційних, семінарських і практичних занять зі слухачами, курсантами та студентами з таких дисциплін, як «Кримінальний процес», «Судові та правоохоронні органи України», «Теорія судових доказів», «Судова влада в Україні», «Актуальні проблеми застосування кримінального та кримінального процесуального законодавства», «Доказування в кримінальному провадженні» згідно з навчальними програмами Національної академії внутрішніх справ.

2. Результати дисертаційного дослідження Саєнко Г.Ю. відображені в навчально-методичних матеріалах для здобувачів вищої освіти НАВС, де в якості джерел рекомендовано такі публікації:

- Саєнко Г.Ю. Договірні відносини в кримінальному процесу Україні // Підприємство, господарство і право. – 2014. – № 3. – С. 96;

- Саєнко Г.Ю. Правова природа угоди в кримінальному провадженні // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2014. – № 3. – С. 309;

- Саєнко Г.Ю. Ухвалення судом вироку на підставі угоди // Право і суспільство. – 2014. – № 5. – С. 371;

- Саєнко Г.Ю. Ретроспектива угоди в кримінальному процесі України // «Jurnalul juridic national: teorie şi practică». – 2014. – № 6 (10). – С. 306;

- Саєнко Г.Ю. Юридичний зміст кримінального провадження на підставі угод // Право і суспільство. – 2015. – № 5. – С. 203;

- Саєнко Г.Ю. Окремі аспекти кримінального провадження на підставі угод за Кримінальним процесуальним кодексом України // Збірник матеріалів науково-практичної конференції з нагоди 10-річчя Ірпінської фінансово-юридичної академії та 80-річчя з дня народження відомого вченого-криміналіста сучасності, доктора юридичних наук, професора Бахіна В.П. «Реформування системи кримінальної юстиції в Україні: кримінально-правові, кримінально-процесуальні та криміналістичні проблеми» 26 листопада 2012 року, м. Ірпінь. – С. 371;

- Саєнко Г.Ю. Ініціювання та укладання угоди в кримінальному процесі України // Збірник щорічної міжнародної науково-практичної конференції студентів, магістрів, аспірантів, докторантів та молодих вчених «Актуальні питання державотворення в Україні», Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 28 березня 2013 року, м. Київ;

- Саєнко Г.Ю. Позитивна динаміка та проблемні питання кримінального провадження на підставі угод // Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Актуальні проблеми прав людини, держави та вітчизняної правової системи», 9-10 травня 2014 року, м. Дніпропетровськ. – С. 139;

- Саєнко Г.Ю. Особливості обвинувального вироку на підставі угоди // Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Особливості нормотворчих процесів в умовах адаптації законодавства України до вимог Європейського Союзу», 6-7 червня 2014 року, м. Херсон. – С. 205;

- Саєнко Г.Ю. Ґенеза інституту угод в кримінальному процесі України // Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Правові системи суспільства: сучасні проблеми та перспективи розвитку», 24-25 жовтня 2014 року, м. Львів. – С. 136;

- Саєнко Г.Ю. Розвиток медіації в кримінальному провадженні України // Збірник Міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні тенденції розвитку юридичної науки та практики», 22-23 травня 2015 року, м. Кривий Ріг. – С. 195.

Зазначені праці підтвердили високий теоретичний і навчально-методичний рівень, практичну доступність і доцільність за результатами їх використання під час підготовки та проведення усіх видів занять.

Голова комісії:

Т.в.о. начальника відділу організації
та координації освітнього процесу НАВС
кандидат юридичних наук **О.В. Хуторянський**

Члени комісії:

Заступник начальника відділу організації
науково-дослідної роботи
кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник **О.В. Калиновський**

Завідувач кафедри кримінального процесу
кандидат юридичних наук, доцент **В.В. Рожнова**

Завідувач кафедри криміналістики
та судової медицини
кандидат юридичних наук, доцент **А.В. Самодін**